

PAPP DÁNIEL

MARCELLUSZ

TIZENKILENC ELBESZÉLÉS

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-03-9 (online)
MEK-14297

TARTALOM

Marcellusz.

Hazulról.

A komiszáros.
Kraljevics Márkó.
Szállási Romeó.
A Lyubica szolgabírája.
Az instruktor.
Az ambíció.
Az alügyész.

Kalugyerek.

Arzénusz és Baziliusz.
A bizonyíték.
Pantaleon, a megbékélt.

Wirth úr elbeszélései.

A Wirth elmélete.
A Wirth tudománya.

Délről.

Don Lorenzo sógorasszonya.
A menyasszony.
Gretchen szakácsa.

Mesék.

Tavaszi mese.
Ütem és Athem.
Legenda a jellemről.

Marcellusz.

A negyedévesek lenn meditáltak a kertben. A klastrom sárguló rekettyebokrai közt, mintha régi, elfogyó ábrándokat féltek volna eltaposni, - csöndes, öreges léptekkel járkáltak szent Ágoston meggörnyedt fiai. A földszint boltozatos folyosójáról a kolostor tömjénfüsttel, konyhai gőzzel elegyes nehéz szaga párologott ki a lombok közé, ahol verőfényben úszott a kántorböjti szellő. Négyszögű falának árnyékos oldalán üres kőpadokat mutatott az udvar. A félig bemohosodott ülőhelyeken máskor víg társaságok verődtek össze, a délutáni óra után, midőn a tisztelendő páterek még fenn tarokkoztak az emeleti refektóriumban és a növendékek skapuláréját őrizetlenül hagyta Jeromos atya, a violaszínű prior, a ki állandóan kurta reverenciában járt és bizonyosan a könyvtár XIV-ik századbéli kéziratai közt vált violaszínűvé. Most, a késő őszi délutánon, a pappászentelés előestéjén, nem suttogott a kert fái alatt profánkodó beszéd, és a tisztelendő prior is ezúttal a folyosó ólomkarikás ablakai mögött állott, nagy érdeklődéssel nézván ki a kertbe.

- Valóban - gondolta magában - az ifjú testvérek igen áhítatos hangulatban vannak. Mégis csak megvan a böjtnék és az önsanyargatásnak a maga kiváló értéke. Ha találmányoknak merném nevezni e lelki gyakorlatokat, azt mondanám, hogy mint találmányok fölérnek a gőzkocsival is. Hehehe...

Jeromos páter ezért a leleményes ötletéért belsőleg megdicsérte önmagát. Azután pedig fölment a szobájába. A böjtről és az önsanyargatásról ugyanis eszébe jutott neki, hogy uzsonnára még némi kis hideg kappannal és egy palack vörös borral rendelkezik és így nem mondhatja senkisé, hogy Jeromos páter minden cél nélkül ment föl a szobájába. Jeromos páter higgadt, megállapodott férfiú volt, a ki céltalanul semmit sem szokott cselekedni.

Odalenn, öten maradtak a kertben, jobbra a szent elmélkedések könyvével elfoglalva. Csak Félix, a szőke kis humorista tartotta becsukva a bőrkötésű breviáriumot és meglegedett azzal, hogy összeráncolt homlokkal szimulálja a gondolkodást. Adeodát ellenben, a hosszukaru aszkéta, a ki minden jámborsága dacára is végtelenül neheztelt aquinói szent Tamásra, mert annak idején kissé engedékenyen találta magyarázni a szabad akaratot, - komolyan fogta a dolgát. Úgyannyira, hogy a midőn a vasrácsos kút mellett összetalálkozott régi antipodesével, Hermiliussal, a minden skótisták ádáz ellenségével, a kinek még szünidő előtről adása maradt egy bámulatos okkötéssel, - nem használta föl a kedvező alkalmat arra, hogy a disputálás folytattassék. Az osztály hitvallója sarkon fordult és a templom gótikus kapuja felé indult, ahonnan pár perc előtt jöttek ki Márk és Bonifác, a kik a szent gyónást végezték volt odabenn.

Benn az apátsági templom szentélybeli gyóntatószéke előtt pedig még ott térdelt a hatodik jelölt, Marcellusz, egy erős, barna fiú. Sötét hajára szelíden ráborult a gyóntató-páter csípkés ingujjat és a gyónó feje mélyen lehajolt a fülke ablakába.

A templom üres volt, teli a szentegyházak esthajnali öblös ürességével. A kórus agyontarkított üvegcsillagán nem verődött át elegendő napfény ahhoz, hogy a fekete kőszentek alakjai el ne mosódjanak a mellékkápolnák homályában. A háromféle stílusban épült oszlopok aranyos cikornyáit is elnyelte a sötétség és csak Palma Vecchio szent Borbálájának egy gyöngé másolatát világította meg az alkonyodó nap. Marcellusznak arra felé fordult tekintete, a midőn suttogó hangon, fojtó lélekzettel mondta el a bevezetést Özséb páternek. És a szőke Borbála mintha bólintgatott volna, a főstmény mintha szólott volna neki:

- Beszélj, fráter Marcellusz, beszélj! Beszélj, akár csak nekem beszélnél, én meg foglak érteni, én vagyok az egyetlen jelenlévő asszony...

És Marcellusz beszélt:

- Gyónok te néked lelki atyám, gyónom a szívem, a huszonnégy éves szívem minden keserűségét; a szenvedéseket, amik fogva tartanak, mintha ott nyomorognék a babiloni vizek mellett. A gyötrelmet, a mi megszállotta lelkemet e napon, amidőn készülök a szent holnapra. A holnapra, a mikor föl kellene vennem az áldozó papok örökös kenetét, - a kenetet, a mely vajjon balzsam lesz-e az én sebeimre is? Hallgass meg és abszolválj a bűnöktől, ha bűnöknek találád, a miket elkövettem; hallgass meg és tanácsot is adjál, hogy tova ne sülyedjem a lejtőkön, ha sülyedőben vagyok. És mondd meg, hogy a háromféle lelkiismeretből ugyan melyikbe burkolózzék most a lelkem; és mondd, hogy fráter Marcellusznak kivel kell kibékülnie, - az Istennel-e, vagy pedig gyöngé földi teremtéssel? És mondd, hogy melyik fonalat vágjam el most, a midőn kötve vagyok, egyik által égiekhez, - másik által földiekhez. Mondd, és hagyj beszélnem.

Tizenkét év előtt vettetek ide közibétek, tizenkét éve tárom föl előtted lelkemet, tisztelendő páter. Az apám, a szegény sekrestyés hagyott rátok örökségül, midőn egy fekete novemberi napon örök búcsut vett a templombéli ampolnáktól, az ezüst gyertyatartóktól és a főoltár nagyvirágu szőnyegétől. Midőn megérte azt, a mit soha életében nem ért meg, hogy a nagyságos apát úr meglátogatta őt, a haldokló sekrestyést. Mikor azután eltemették az apámat, ti valamennyien apámmá lettetek. Itt éltem a konyhátokon, itt laktam a szolgáitok között, itt tanultam az iskolátokban. A konyhában gyakran megrugdostak, a szolgák között nemkülönbben, de az iskolában senki sem bántott. Ott mindig első eminens voltam és ezért hálás is voltam és mindig igyekeztem ragyogó fényesre kefélni a cipőket, a melyeket esténként tisztogattam nektek. Így tölt el gyermekkorom, a cipők, az inasok és az eminenciák között. A világ hiúságából nem sokat tanultam megismerni, és az volt a legnagyobb pompa a szememben, a midőn sátoros ünnepeken kikocsizott az apát úr. Ilyenkor úgy képzeltem, hogy nincsen dicsőbb dolog a világon, mint egy kékre kárpitozott batár, a melyen csipkés fodra van a baknak és jó dolga van az ezüstsujtásos huszárnak, a ki hátul áll, közvetlenül az aranykeresztes prelátus mögött és igen nagyon kikent bajuszt viselt. A nagyságos apát úr néha észre is vett és a kalapemelésemre vissza is köszönt, természetesen nem az egész kezével, hanem csak a mutató- és a hüvelykujjával. Oh, de ez nekem tökéletesen elegendő volt.

Időközben tizenhat éves lettem és ti fölveltetek noviciusnak. Szépen el is végeztem a tanulmányaimat.

Az idén nyáron, a fölszentelés előtt mentem először vakációzni falura, az anyám távoli rokonaihoz, a kik azelőtt nem törődtek velem, de most már szeretnek, mert diplomás tanár vagyok. Tegnapelőtt jöttem haza, tudod reverenda páter. Két hónapig voltam oda és azt hiszem, hogy ez a két hónap többet ért, mint az egész huszonnégy esztendőm, a mely megelőzte.

Künn laktunk a falu végén, a folyó partján, kakukfüves mezők, vén jegenyefák között. És velünk lakott Rózsika is, a néném mostoha leánya. Úgy gondolom, hogy tizennyolc éves lehet, és úgy gondolom, hogy egészen másforma, mint a többi nők. Legalább a kollégáim hugai, a kik néha bejártak a klastromba, továbbá azok a lányok és asszonyok, a kiket séta közben láttam a városban, nem hasonlítottak reá. Rózsika ugyanis sokszor és gyakorta nézett reám, és mindig elpirult, ha én ezt észrevettem. Ilyenkor én egyszer azt a tapasztalatot tettem, hogy a kis Rózsikának valami csodálatos vizes kék szeme van. Valami mandulavágású kék szem, a melyik édesen nézett reám, mint a hogy idebenn nálatok soha senkise nézett. Se a prefektus, se a spirituális, se pedig azok a templomjáró asszonyok, a kiket ünnepeken szembe-füstöltni segítetttem.

Mindez pedig már az első héten történt. A második héten azt mondta a fehér arcú kis leány, hogy fekete kotletekkel úgy néznék ki, mint egy francia márki. Én tehát a harmadik héten megnövesztettem a szakálat, mire a negyedik héten Rózsika kijelentette, hogy most már csakugyan úgy nézek ki, mint egy francia márki.

Az ötödik héten nem történt semmi. Az ötödik héten ugyanis a néni meghallotta, hogy Rózsika egyszer azt mondta nékem: „édes Marcell!” A néni ezért nagyon megharagudott, annál is inkább, mert Rózsika e kijelentésével egyidejűleg hozzásímult a vállamhoz. A hatodik héten azután nem mertünk egymással beszélni; a hetedik héten pedig elkövettük a Mouret abbé vétkét. Nem olvastam ezt a könyvet, csak sejtem, hogy ugyanaz volt a vétkem, a mi a Mouret abbéé. Hidd el szentatyám, hogy igen nagyon édes volt ez a véték.

Egy augusztusi estén történt; lábunk alatt futottak a habok és töméntelen sok vízpára szűrkellett a levegőben; és tisztelendő páter, akár hiszed nekem, akár nem, - úgy érzem, mintha itt, e szent boltívek csöndjében is hallanám a pásztorok kolompját, a melyik a folyó túlsó partjáról szólott ki a messzeségbe azon a csodaszép estén. És mikor most beszélek neked, reverendissime, nem a stólád sekrestye-illatát lehelem be, hanem egy drága szőke fejnek illatára emlékszem. És látom a homokos kis völgyet, pipacsaival, kékelő kakukkfűvel és érzek az arcomon egy puha cirógatást és hallok, valami lágy, kérő beszédet: - „ne felejts el édes Marcell!”

A nyolcadik héten visszajöttem és árván maradt a faluban egy síró leány, a kinek megigértem, hogy visszajövök érte. A szívembe ha belátnál most, tisztelendő atyám, ott láthatnád a keresztény hívőnek minden lélekmaró gyötrelmét. Láthatnád kétkedést, kutatást az igaz ösvény után; vágyakat, a melyeket nem elégíthet ki a miszszale, és mindennek közepén egy felejthetetlen arcot; láthatnád továbbá, hogy mint törpül el a hálának szentelt zúg a szívemben, és mint igyekszik a helyét elfoglalni egy másik, profánabb világ. És holnap döntenem kell végképp: itt maradjak-e köztetek a szerzetben, a hová a hála és azonfelül még a lelkem józanabb beszéde is köt, vagy pedig tova menjek és meg sem álljak a kis házikóig, a mely fehér falával bevilágítja az álmaimat éjjelente.

Erős akarok lenni, szolgálni akarok az Úrnak. De mondd nekem, tisztelendő páter, hogy elérkezzem a kétkedésem igazi keresztjéhez, vajjon nem vétkezem-e súlyosan, megbocsáthatatlanul, ha most az Úr szolgálói közé lépek örökre, és tépett szárnyakat hagyok csak emlékül a kis gerlemaárnak, fészek, és napsugár helyett? - Mondd meg nekem, páter, kié legyek már most? Mondd meg igazán, hogy nem a kötelességek kollíziója, a te moráleteológiád legszörnyetegbebb réme árnyékolja-e be szívemet, midőn e nehéz órák mulnak el fölöttem. A mikor nem tudom, hogy kié vagyok. A földé-e vagy pedig az égieké? A midőn nem tudom, hogy a nyugalmas, Istennek szentelt, nekem oly nagyon tetsző életet válasszam-e, vagy pedig azt a másikat, a hol úgy hallottam, vérrel és izzadással fizetnek meg minden virágot?! Szólj, atyám, Marcellusz fráter akar hallgatni reád!

...A kolostor kertjéből behallatszott a lombok suttogása, Marcellusz eltakarta arcát a félhomályban, hogy ne látszassék könyeinek hullása. Özséb pedig, a gyóntató atya, először is egy alkalmas séma után kutatott. A kezét kenetteljesen húzta végig az arcán és a ki látta volna ő tisztelendőségét, csaknem biztos lett volna abban, hogy ezúttal csütörtököt fog mondani a morálfilozófiája. De a páter morálfilozófiája mégsem mondott csütörtököt. A páter ugyanis igen okos férfiú volt, csak kissé szétállott a füle. A páter tehát a következőket mondá Marcellusznak, alapos meggondolás után, és kellő hangnyomatékkal beszélván:

- Tisztelendő Marcellusz testvér, édes fiam, én nem értelek téged. Te mindig oly bölcs ifjúnak mutatkozál, és ime, most mégis az ellenkezőt kell tapasztalnom. Te nekem sok mindenfélét beszélsz össze-vissza és én ebből nem látom át, sem a saját emberi szívemnél fogva, sem

pedig a gyóntatópapi stólám következtében azt, hogy neked valami különös okod volna az életed elkeserítésére. Tartsunk azonban sorrendet.

Mindenekelőtt arról kell téged fölvilágosítanom, hogy a te speciális esetedben a kötelességek úgynevezett összeütközéséről szó sem lehet. Hogy vétkeztél, az bizonyos. E tekintetben tisztában vagyunk. De a bűnödért ezennel abszolválak. Imádkozzál hét Miatyánkot és azzal rendben lesz a dolog. Ellenben látom, hogy valósággal a sátán szállta meg a lelkedet, midőn ok nélkül való skrupulusokat csinálsz magadnak, és holmi egyforma értékű fogadalmakról, ígéretekről, háláról és egyébről beszélsz. Mivel pedig az ördögűzéshez nem értek, ennél fogva okos szóval foglak meggyógyítani.

Látod, édes fiam, te még a bűnöd természetével sem vagy tisztában. A bűnöd pedig a legnagyobb szeretetnek, a felebaráti szeretetnek volt lábbaltiprása. Te megfeledektél azokról az isteni szavakról, a melyeket az Úr mondott el a hegyi beszédben, a midőn álmélkodának az összes tanítványok, éppúgy mint a hogy te álmélkodol e percben. Pedig álmélkodásra nincs okod, - bánkódjál inkább. Bánkódjál, de csak azért, hogy minden felebaráti szeretet ellenére, kiemeltél felebarátaid sorából egy bűnös asszonyi teremtetést és szeretted annyira, hogy csaknem istenítted. Ez valóban nem szép dolog volt tőled, fiam.

Azonban hagyjuk ezt, mert a bűnödől már bevezetésül abszolválalak. Most már csak arról van szó, hogy megnyugtassalak háborgó szivedben. Hidd el nekem, édes fiam, hogy ezt szívesen teszem; és nincsen nagyobb gyönyörűségem, mint szent igazságokkal vigasztalni meg eltévelyedett lelkeket.

Nincs ebből egyéb hasznom, mint a saját ártatlan belső örömöm. Bízzál tehát az én szavamban, és ne feledd el, hogy kicsoda beszél a gyóntatónak szaván keresztül.

Ime, hálát is emlegetsz. Nagy tévedésben vagy. Nem a hála köt téged e szent falakhoz, mert embereknek sohasem tartozunk hálával, - hálát csak az Úr érdemel, a ki jó tettekre indítja a szíveket. De ha hála nem is köt hozzánk, hozzánk köt más valami, a miről csaknem megfeledekezél. Te letetted a novicius barátok egyszerű fogadalmát, oltára előtt az Úrnak, midőn térdreborulva hallgattad a mindenszentek litániáját és jéghidegnek érezted fejedet az első tonzurától. Igaz, hogy ez a fogadalom általában véve nem köt, mert csak rövid évekre szól, és te ma még, a fölszentelés előtt kiléphetsz a rendből ha neked úgy tetszik, csakhogy most nem arról beszélünk, hogy általában véve mennyit ér ez a fogadalom, mert most arról van szó, hogy viszonylag véve milyen nagy a kiható ereje neki. Te ugyanis ezzel a fogadalommal szembe állítottad azt a másik ígéretet, a melyet a bűnös leánynak tettél.

Te ezt kötelességek összeütközésének nevezed. Ugyan, ne beszélj ilyen badarságokat fiam! Hát ha szó van egy ígéetről, a melyet már előbb tettél a legfölségesebb Úrnak, akkor ennek az Istennel kötött szövetségnek derogálhat egy későbbi szerződés, a melyet gyarló emberekkel kötsz? Igaz, hogy ez az Istennek tett fogadalom csak egyszerű fogadalom vala, - ámde az Úrnak tétetett; az a másik hosszabb időre szólhatott és ünnepiesebb lehetett. De csak embernek szólt! Te álmodozó Marcellusz, csak nem akarod most már a te emberi szövetségeseidet összemérni a másik szövetségessel, az Úrral, és azt mondani, hogy inkább jársz kedvére az embernek, mint a leghatalmasabb fenségnek?... Ah, igazán nagyon megzavarta a lelked egyensúlyát ez a bűnös dolog. Keveset imádkoztál, fiam, keveset imádkoztál a nyáron...

De menjünk tovább és gondoljuk, hogy én nem beszéltem neked igazságokat. Akkor is elhiheted azt az egyet, hogy az ígéret, a mit egy bűnben kötött szerződéssel tész, már magában véve érvénytelen. Turpis causa, édes barátom, csunya ok. Ehhez hasonlít legjobban a dolgod, jól tudhatod, hiszen nagy kánonista valál. Vétkeztél a hatodik parancsolat ellen és e vétekből szerződés nőtt ki magát. Mivel különben nagyon szeretem az analógiákat, például hozom föl neked azt a kérdést, hogy mit gondolsz, vajjon ha a hetedik parancsolat ellen vétkezvén,

együtt rabolják ki a latrok a kalmárt és szerződést kötnek aztán a zsákmány értékesítése fölött: vajjon akkor érvényes-e ez a bűnben fogantott szerződés? Ugy-e, hogy nem érvényes, édes fiam Marcellusz?! Hisz tiszta a dolog, látom, már kezd visszatérni a józan eszed, mert rázod a fejedet.

Itt vagyunk, kedves barátom, - köszönd meg a Mindenhatónak, hogy hozzám vezérelt. A mélységből fölkiáltanod nincs okod többé, mert én kimentettelek ebből a mélységből. A szivedben tépelődnöd szintén fölösleges legyen. Én mondom ezt te néked, én, a kinek hiszesz régi idők óta. Látni az örök üdvösséget az isteni szók világán keresztül, - néked is a leggyógyítóbb balzsam - jól tudom, Marcellusz. Légy tehát nyugodt, a te fölzaklatott belső világodban. Egy rossz álom kevesebb, mint a valóság; felejtsd el ezt az álmot. És ha holnap ott állasz majd az oltár előtt és fejedben a mi kegyelmes öreg püspökünk reszkető keze végighúzza majd a szent olaj keresztjét, ah, akkor csak örülj, fiam, Marcellusz, mert tisztán, minden köteléktől menten fogsz belépni az Úrnak szőléjébe, ahol nincsenek harcok, csak szeretet és gyönyörűség.

Távozzál most békében Marcelle, Dominus tecum, mindörökké amen.

Marcellusz föllállott és ihletett lelke rajongásával csókolta meg a pap köntösét és szólott a páternek:

...Köszönöm neked, drága lelkiatyám, hogy fölfogtad a te elmédben az én keserűségemet. És köszönöm neked, hogy a te erős igazságaiddal összezúztad az én gyarló eszem gyötrődését. Már szívembe most bevonult a béke, harcok után. Áldva légy ezért páter Euzebius és legyen áldott az Úrnak neve is, a szent, a fölséges, a könyörületes...

Marcellusz kiment a templomból lassu léptekkel, lesütött fővel.

Odakünn már üres volt a kert és hosszúra nyult a bokrok árnya. A barát leült egy kőpadra és úgy érezte, hogy végképpen ki van engesztelődve a világgal. Lefüggő skapuláréját meglóbogtatta a szél és kipirult arcán a megbékéltek mosolygása látszott. Aztán imára fonta a két kezét és az esti harangszóval együtt még egy hálaimát küldött az egek Urához.

*

Marcellusz testvér még aznap éjjel megszökött a klostromból.

Hazulról.

A komiszáros.

A faluvégen nem fog többé sétálgatni az öreg Raslics Tádé; megírták az édes hazából minden kétséget kizáró bizonyossággal, hogy meghalt ő és eltemették szomoru juniperus bokrok alá; családi kriptába, a hová még a legklasszikusabb csendbiztos se visz magával tajtékpipát, sőt még csak cserépből valót se. Úgy gondolom, hogy a Telecska felől hideg szél fujt akkor és sírva zúgtak a kuria száraz jegenyéi, midőn elindult a föld alá a bevándorolt túrmezei nemes. E faj, amely a Jukaveci bástyák felől szakadt át a testvér Bácskába, kivész lassankint és aggódva gondolja el az ember, hogy Tádé bátya halála után ki fogja már énekelni azt az ősi nótát, melynek mély értelmű refrénje így szól:

Sarengrád, Sarengrád,
Illok és Palánka...

*

Az öreg komiszárosnak nagyon nehezebbé eshetett a halál. Először, mert a dolog már általában véve is komoly fordulatot jelent, másodsor pedig mert ő különösen sem szeretett meghalni. Hetvenkét esztendeig sikerült is elkerülnie a kellemetlen találkozást, ámbár ezt sokszor csak rendkívüli tapintat árán tehette. Így például midőn a negyvenhetedik restauráció alkalmával komoly verekedés támadt a szavazó armálisták és a székvárosi céhek között, és az ifjú Raslics Tádé saját költséges önkéntes gyanánt vegyült a bős küzdelembe, akkor ő csak bal fülcimpája hátrahagyásával menekülhetett a biztos halálból; később meg a szabadságharc alatt, a mikor Dembinszki proviantoszlópai előtt élelmezési tiszt minőségében harcolt a független Magyarországért, Raslics Tádé megint súlyos sebet kapott. Utóbb aztán csendbiztosa lett a vármegyének és lóháton üldözte a magántulajdon jelenségeit. Vigyázott mindig, hogy ebbe se haljon bele.

Én minderre már nem emlékszem, én mindig csak szomoru öreg embernek láttam Raslics Tádét. És láttam már gyerekszemmel is, hogy az öreg úr nem cselekszik egyebet, csak fogyasztja azt a kis jövedelmet, a melyet hétnél nem sokkal több szilvafája hoz neki. Kerülte a lokális értelmiséget és sötét, magyarruhás alakján csak a tarajatlan sarkantyú fénylett. Egyszer a Mosztonga szélén parittyáztam és hallgattam a csizék fütytyét, a mely ismeretlen titkokról beszélt. A zsombék ködéből csak kivált egyszerre az öreg Raslics szomoru képe:

- Mért szállt el az a csíz, fiacskám Gábró?

- Mert fél a csókától, bátya.

Az öreg rejtelmesen ingatta a fejét:

- Nem a csókától fél, fiacskám, hanem a bizonyos haláltól fél. A bizonyos haláltól, érted?

Bámultam erre nagyot és gyermekszivemben megboradtam a jelzős haláltól. Valami hallatlanul iszonyatosnak gondoltam ezt. A jelzőből kivettem ugyanis, hogy itt egy olyan dologgal állunk szemben, melynek vannak alfajai is, már pedig az csak rossz lehet, a minek alfajai vannak. Ez kétségtelen, mert a tanító úr mindig azt kérdezi tőlem:

- Hány fajuk van a mellékmondatoknak?

Az öreg Tádé kézenfogott és vitt magával hazafelé; lábunk alatt nádi gyíkok bujkáltak, a melyeknek szürke hátukon ragyogott az esti pára.

- A gyíkcsonka is a bizonyos haláltól fél, fiacskám, nem ám mi tőlünk - mondta a bátya - én sem a Stangler kapitánytól félek, hanem a bizonyos haláltól...

Az öreg Tádé nagyot sóhajtott, mikor a falu harmadik házához értünk, ahová alig hallatszott ki az esti harangszó; ott eleresztette a kezemet, mert ő sohasem jött beljebb a faluba. Hazament és engem magamra hagyott azzal a problémával, hogy miért is kellett volna neki a Stangler kapitánytól félni?!...

Egyszer aztán hallottam, mikor a lugasunkban elbeszélték a Raslics Tádé históriáját. Új káplán jött a faluba, azt kellett meginformálni a személyes viszonyok felől. Odaszorítottam a fülemet a lugas folyondárlevelei közé, a mikor a törvényesen egyesült vármegye élő krónikája, Pendzserics komposzteszor úr beszélt. Megtudtam mindent.

*

A hatvanas évek második felében, a midőn már eltűntek az adminisztrátorok, mint ősszel a hulló falevél, Raslics Tádé alkotmányos csendbiztosa volt a dunai járásnak. Parancsolt nyolc „biztoslegény”-nek, nyalka, pirosmellényes hajduknak, a kik hajdanta agyon szokták volt lovagolni a bitanglovakat. Hát ekkor történt, hogy az egyik faluban Csik Boka János, a kiegyezés korszakának egyik legnagyobb gazembere összeütközésbe került, nem az erkölcsi világrenddel, hanem a kincstári zabbal. Duna-Monostoron ulánusok állomásoztak és az említett lókötő úr egy poétikus hajnalon feltörte a svadron raktárát, ahonnan is több súlyos zsákot elvitt a vállán. A lopott zabot a lovainak szánta, a melyekhez valószínűleg szintén nem adásvétel útján jutott, a zsákokat pedig eladta a regálebérlőnek.

Ez az üzlet volt Csik Boka Jánosnak végzete. Mert alig hogy a nyert tőkét alkoholba kezdte fektetni, megjelent a horizonton Wojánszki manipuláns őrmester, a kit nem volt ugyan szerencsénk személyesen ismerni, de a kit az egykoruak nagy rendőri talentumnak szoktak emlegetni. Az őrmester négy ulánussal kutatta a tettest és a nyomozást természetesen a nagykorcsmában kezdte. Ez régi policiális fogás.

Csik Boka János előtt már több üveg állt az asztalon, a melyek különböző alakúak voltak, de egyaránt jelentékeny ürtartalomnak örvendeztek. A zsákok a söntés előtt hevertek, a mikor is az őrmester elkiáltotta magát:

- Ich hab' ihn schon, - vigyük, gyerekek.

Csik Boka János a svadronos kapitány elé került, miután szállítás közben az ulánusoktól több rendbeli tetteleges inzultusban részesült. Stangler kapitány rögtön lóra ültetett egy káplárt meg két közembert, a tolvaj kezét meg rettentően összekötöztette:

- Vigyétek át Kisbajására, a komiszároshoz.

Raslics Tádé ült az ambituson, csendes nyári estén. Nézegette a gazdasszonya violáit és gyönyörű kék füstöt fújt a levegőbe; olyat, a minő csak a futtaki dohányból származhatik. Az eperfán gyöngytyúk sivalkodtak, János, a házi legény, a kaptárok körül dolgozgatott. Tádé ki volt fáradva és azon gondolkozott, hogy milyen szép dolog volna is az, ha az embernek nem kellene lóháton kerülgetni a járást, hanem ha az ember mindig így nézegethetné a violákat, a méheket, a János hajdút, meg az eperfa síma, barátságos leveleit. És fujhatná a füstöt és lassan átvegetálhatna a menyországba... Hát egyszerre csak befordul a kapun három lovas között egy lihegő vándor, a kinek förtelmesen el van kékülve a keze.

A csendbiztos elérzékenyült és meg is haragudott egyszerre.

- Ki kötözte meg ezt az embert?

- De tolvaj az, kérem, meg lopó - mondta a káplár.

- Kicsoda parancsolta, hogy ennyire elkínózzátok? Hát nem lett volna elég, ha a karjánál fogva a nyereghez kötözték?

- Kapitány úr Stangler parancsolta.

- No hát mondjátok meg neki, hogy számárság volt. Nagy számárság. János, oldozd ki és csukd le a gazembert.

A káplár természetesen hűségesen elreferálta a humánus szóbeli védelmet, a melyben Csik Boka Jánost a csendbiztos részesítette. Szolgálati jelentésében persze különös súlyt helyezett a számárság szó etimológiájára is és így bekövetkezett az a logikus eset, hogy a német kapitány provokálta a csendbiztost. „Keztyűt dobott neki”, így beszéltek az esetet a dunai járás asszonyai és nagy volt a szenzáció, mert eddig csak a regényekből ismerték volt a párviadalt.

A párviadalt különben a mocsár mentén vívták és ekkor történt meg az, hogy Raslics Tádé megijedt a bizonyos haláltól.

Két karcsu ulánus tiszt töltögette a pisztolyokat. Raslics ugyanis nagyon tiltakozott a kard ellen, mert akkoriban még erősen tartotta magát az a szájhagyomány, hogy katonával nem szabad kardra kiállani. A réten szépen ki volt terítve két orvosi szerszámtáska és Muzsik úr, a járási sebész, a kinek csak a baltasebekben volt jártassága, már előre rettegett attól a gondolattól, hogy neki majd különböző finom jószágokkal kell babrálnia. Szerencsére itt van még a katonadoktor is - gondolta.

Azonban ment az első lövés huszonöt lépésről minden baj nélkül, a golyó csak a biztos kalapját surolta egy kevéssé. A katasztrófa a második célzásnál történt, a midőn már csak tizenöt lépés választotta el a feleket.

Az ulánus célzott szép higgadtan, erős, nyugodt kézzel. És Raslics Tádé a balszemével egyszerre csak belé látott a pisztoly csövébe. A fekete kis mélyedés mozdulatlanul meredt a csendbiztos szemébe, és az apró homályosságból egy fehér kis pont kezdett előragyogni, akkora csak mint egy hirtelen gondolat, a mely negyedmásodperc alatt kinövi magát nagy fehér csonthalállá; kaszástól, mindenestől. És a másodperc második negyedrészeben Raslics Tádé már tudta, hogy ezúttal az abszolút halállal van dolga és az ő következményeivel és minden rosszal; mert átfurja az agyvelejét is... és a másodperc harmadik negyedrészeben Raslics Tádé, a nagy verekedő, a negyvennyolcas honvéd, a kemény betyárfogó úgy a földhöz vágta a pisztolyt, a hogy még pisztolyt nem vágta földhöz sohasem. Rohant pedig tüstént kocsija felé az ember.

- Lőni, Tádé, - kiáltották utána a segédjei, a szolgabíró meg az esküdt.

A krétafehér csendbiztos visszafordult a förhécről.

- De még a katymári kastélyért se, de még az összes kincseiért se...

- Gazember vagy... ordította az esküdt és fölkapott egy pisztolyt, hogy utána lőjjön. Az egyik ulánus tiszt lefogta a kezét:

- Nem, uram, - a dolog ezzel már el van intézve.

- Azt hiszem, elég alaposan - véleményezte a másik katona. - Majd egy kis írásba foglaljuk az egészet.

A szolgabíró meg az esküdt fogcsikorgatva emlékeztek meg a felükről és kilátásba helyezték azt, hogy erkölcsi halottat csinálnak belőle. Az ulánusok helyeselték, sőt szükségesnek is találták ezt, mindazontál kivégzésre mégse került a dolog.

Tádé még aznap bezárkózott a szobájába és onnan írta meg a hivatalos felmondását is. És nem látták őt három egész esztendeig a vármegyében. Azután már kijárt, de mindig csak arra felé, a hol emberekkel nem találkozott. És télen a banyakemence mellől még harminc esztendeig magyarázgatta a gazdasszonyának.

- Mert tudod, Juló, csatában lenni avagy verekedni az egészen más dolog. Az ember úgy-szólván csak ötven percentre egyezkedik az ellenfelével. De nekem már csak az a reménységem volt, hogy a Stangler kapitánynak csütörtököt mond a pisztolya; sima csövü fegyvernél pedig csak minden huszonhetedik lövés mond csütörtököt, én hát egyet tettem huszonhét ellen, mikor fogadnom kellett a halálra. Nem lehetett, fiam, tartani ezt a fogadást, nem vagyok én hazárdjátékos; tisztességes ember vagyok én, fiam Juló. Mert más ám a haláltól félni, meg más ám félni a *bizonyos* haláltól...

Juló pergette a rokkát és az öreg, a ki harmincesztendei számkivetés árán lett filozoffá, sokszor azt hitte, hogy talán nincs is oka szégyelnie magát.

Králjevics Márkó.

Hogy az én olajsínü kis barátomat, Petrovics Euthymot, az óhitü pap fiát, miért hívtuk röviden csak Králjevics Márkónak, az az évszázadnak egyik könnyen megfejthető titka. A kis Euthym életének rövid hét esztendeje szakadatlan láncolata volt a hőstetteknek és ilyen tiszteletreméltónak őrzik a sasorru gyermek emlékét is mindazok a sudár jegenyefák, a melyeket valaha csak megmászott, mindazok a nádi madarak, a melyeknek családi szentélyét valaha csak földülta és mindazok a játszótársai, a kiken valaha csak zsarnokoskodott. A vidám és agilis fiú így jutott Králjevics Márkónak, a legendás királyfiúnak nevéhez; ott választottuk meg őt a *Tóparton* egy agyaggödörben, a mely az uszkók-hegyek sziklabarlangjait helyettesítette. Egy koratavaszi délutánon volt a fejedelemválasztás, mikor a füzeset még előntve tartotta a Tisza és nekünk a töltésen innen kellett madarásznunk. A kis bibictolvaj bennállt a mélyedésben és mi párosával vonultunk föl előtte, a leigázott bosnyák nemesség virágát jelképezvén. Králjevics Márkó azután leszállt a magasból és a lopott bibictojásokat meg verébtojásokat Csobánnak, a harangozó fiának a kalapja alatt helyezte el, mikor hazafelé indultunk. Útközben egyszerre csak elkiáltotta magát:

- Most van a Králjevics Márkó koronázása...

Azzal ráütött a kis Csobán fejére és én még most is nevetek, ha erre a koronázásra visszagondolok. Akkor is neveltünk mindnyájan, még a réti békamuzsika is nevetésnek hallatszott és nevetett a kakukfű is köröskörül; középütt meg szomorúan állt, mint egy eleven omelette, a szegény kis Csobán.

- Látod, Králjevics Márkó, én sohase bántalak téged.

A Králjevics Márkó erre megegyszer a Csobán fejére ütött, a maradék tojás végett, és nevetett tovább, mi meg vele együtt neveltünk, pedig a kis Csobán már sírni kezdett. Mi mindnyájan sajnáltuk is ekkor a Csobánt, de azért csak neveltünk, mert a fiúgyermekben megvan az a szép szokás, hogy szeret az erősebbel tartani. Az erősebb pedig Králjevics Márkó volt. Ő valóságos hős volt és én most nem is akarok egyebet, csakis ezt akarom bizonyítani. Mert másképp szégyen volna, hogy mi nem fogtuk akkor a szegény Csobán pártját.

Márkó hős volt valósággal. Különben aligha mert volna a világra jönni. Mikor ugyanis megszületett, az édesapja még csak diakonusi hivatalt viselt és egy szegény falusi diakonusnak igen drága vendég a gólya; az ember szinte azt mondhatná, hogy a gólya talán inkább a püspöknél tehetne látogatást. A gólya azonban tudvalevőleg sohase cselekszi ezt és így Petrovics Prokopius diakonusnak jutott a boldogság és így Králjevics Márkó is egy nagyon szerény kis házikóba jutott, a midőn élete napját pirkadni látta. A diakonusnét, a vézna fehér asszonyt ez alkalommal a szomszédság látta el minden szükségessel, még csak lágyabb párnákkal is. A szűk szobácskában Vujkovics néni sürgött-forgott, igen gyors és fürge, de tulajdonképpen céltalan mozdulatokat téve. Vujkovics néninek hivatását nem akarom közelebbről megjelölni, csak citálom az ő szokott mondását:

- Bizony lelkem, a főispánt is én hoztam világra...

Vujkovics néni hozta a Králjevics Márkót is világra és ő fogta be a szegény diakonusné szemét is. A kis Márkó életének első napján árva maradt és élt mint egy igazi herosz. Zord halálmegvetéssel szívta azokat a komplikált üvegedényeket, a melyek igen alkalmasak arra, hogy már a csecsemőgyermeket is a XIX-ik század sötét pesszimizmusába döntse. Králjevics Márkó azonban uralkodott önmagán; bízott a jövőben és reménységében nem is csalatkozott. Félesztendő korában az édesapját megtették áldozó papnak és plébánosnak s

ekkor a gyermek sorsa is határozottan jobbra fordult. Élete tavaszán egy dajka gondozása alá került a fiúcska. Midőn pedig a dajka meg volt, Králjevics Márkó ismét hősnek mutatkozott.

A paplak végében szépen lehajlott a rétre egy gyümölcsös kert, a lejtő alján lóherével, cirokkal és egyéb tropikus növényekkel ékesítve. Itt játszott gyakran az anyátlan fiúcska, napsugaras délutánokon, midőn dajkája a zöldelő cirok árnyékában édesen szunnyadozott. Králjevics Márkó ilyen alkalommal tejet kapott egyszer uzsonnára, mély tányérban, a melybe zsemlyét aprított a dajka. Ugyanaz, a ki a cirok árnyékában édesen szunnyadozott. A gyerek kanalizta a tejet és alig vette észre, hogy a kövek közül egyszerre csak fölkúszik egy sötétzöld hátú, fényes kígyó; amolyan nádikígyó, közönséges kígyóproletár, minden vonása nélkül a viperának. Az állat egy kissé megzörgette a szederindákat és háromszögletű fejét hirtelen a tányér szélén ütötte föl.

A gyerek fölemelte a fakanalát:

- Mit akarsz, te csunya?

A kígyó szépen meggörbítette a nyakát és szürcsölni kezdte a tejet.

- Éhes vagy, ugy-e?! - nevetett a kis Euthym és tovább kanalizott ő is. Egyszerre aztán megharagudott szörnyen és a fakanállal nagyot ütött a vendég fejére:

- De zsemlyét is egyél, kutya, ne csak tejet!

A hangos szóra fölébredt a dajka és hamarosan véget vetett a kígyó-ember barátságának; azonban a kis Králjevics Márkó hősi természete ekkor már a nyilvánosság ítélőszéke elé került. Prokop tisztelendő úr elbeszélte a vérfagylaló jelenetet a kaszinóban és ott igen rokonszenvesen fogadták az ujdonságot. A tanító pláne egy nagyon hízelgő megjegyzést is kockáztatott:

- A korához képest valóságos hős a fiad, Prokop tisztelendő úr. (A keleti egyházban csak a keresztnévükön hívják a papokat, mint a főhercegeket.)

Králjevics Márkóról tehát megint csak bebizonyosodott, hogy ő hős a javából. Ezt az egyszer megállapított nimbusát a gyermek állandóan meg is tartotta. Négy esztendősen Márkó már pompás fejlődésnek is indult: orra, a mely a fiziológia kész szégyenére már csecsemő korában is horgas volt, bámulatosan imponált a kortársainak. Testi ereje szintén kiválónak volt mondható és ehhez még különböző erkölcsi pluszok is járultak, hogy mi, vézna gyerekek porrá silányodjunk mellette. Ő például már hat esztendősen bejutott az ikonosztász mögé, a templom szentélyébe, a honnan nagymisék alatt az öreg Prokop tisztelendő úr szokta volt méltóságos apró lépésekkel kihozni az ő meggyászínbársonyba kötött, ezüstveretű könyveit. Ilyenkor a ministránsok között ott volt Králjevics Márkó is aranszegélyű kék ingben, kezében ragyogó angyalpálcával, mindjárt az apja előtt, a ki meredt kézzel tartotta a szent könyvet akár valami cukrász legény a tortaremeket. Mi még messze voltunk az ilyen tisztségtől; mi csak harangozni segítettünk, meg énekeltünk, ha tudtunk és ha a ministránsok közt megláttuk a kis Euthymot, irígyen sügtük egymásnak:

- Ni, az Euthym, milyen közlő szívébe a tömjénfüstöt!...

Azután, tudom, következett a nyár. A *Tópart*, a melyet nem szabad valami tó partjának tartani, hanem csak a rét kiszélesedett vízének, a hol már elvész a nád, mindig laposabb lett, szépen járván a zsilip. A Tisza vize még rákokat is hozott magával a rétbe és ekkor Králjevics Márkó volt köztünk az egyetlen, a ki bemerészkedett a vízbe. Egyszer azután a rákok nagyot gondoltak; ezernyi ollós jószág mind kimászott a partra és ott veszett valami ragadós betegségben. Akkor aztán már mindnyájan belémentünk fürödni a *tó*-ba. Csak a Schön Vilmos, a paplanos fia nem mert bejönni. Pedig már neki is vetkőzött.

- Nem megyek, mert megbuktat a Králjevics Márkó!

Králjevics Márkó odakiáltott neki:

- Ne félj, nem bántalak, Vili... Azzal a kis göndörhaju gyereket jól meghajigálta iszappal. A Vili hát kénytelenségből bement a vízbe, pedig én előre megmondhattam volna neki, hogy a Králjevics Márkó mégis csak meg fogja buktatni.

A Králjevics Márkó azután sorra buktatott bennünket. Valami barátságos ürügy alatt közeledett felénk és mosolygott a haszontalan, úgy hogy nem is tudtunk tőle félni. Azután hirtelen a hátunk mögé került és átkarolta a két térdünket; ilyenkor egyet huzott az emberen és már megvolt a buktatás.

- Králjevics Márkó, ne buktassál meg... - mondta Schubert, a patikáros fia.

Azután megintette a mutatójával:

- Tudod, Králjevics Márkó, én tanítottalak arra, hogy ha az apád nem akar venni a piacon szárított körtét, csak vágd magad hanyatt a porban és henteregj addig, a míg nem vesz... Ne buktassál meg, Králjevics Márkó...

Králjevics Márkó persze megbuktatta mégis a Schubertet, a kinek hálára volt kötelezve. Igen nagyon megbuktatta és nevetett hozzá jókedvűen, még akkor is, a mikor már eleresztette a gyereket. Nevetett, csak nevetett a Králjevics Márkó és kalimpálózott a parttól befelé. Egyszerre csak elállt a nevetése hirtelen és nyomban úgy elsülyedt a kis ember, mint a hogy azt Csontos Szigfridtől láttuk az Arénaszínházban. Egy pillanat alatt elloccsolta előlünk a víz Králjevics Márkó gömbölyü, barna fejét. A Csobán volt még hozzá legközelebb; ő egyet lépett befelé, de ott már megállt és csak kiáltani kezdett a gyerekekre:

- Králjevics Márkó, Králjevics Márkó...

Egy jajszó se hallatszott feleletül, csak a tücskök ciripeltek a parti füvek száraz sűrűjében. Schubert fölállt a csöndes kis társaságban:

- A gödörbe esett!

Mi is fölálltunk és utána mondtuk, halálraijedve:

- A gödörbe...

Azután kiláboltunk a partra és öltözködni kezdtünk és fáztunk nagyon, pedig erősen sütött a délutáni nap. Azt hiszem továbbá, hogy a zsilipről valami munkás meglátta az egészet, mert egyszerre csak jöttek az emberek és nem is nagyon kérdeztek bennünket, csak ketten beláboltak a vízbe, a hol kotorászni kezdtek nagy, kampós csákányokkal. Közben a helységből egész sokaságok kezdtek özönlenni: parasztasszonyok, lányok, ünneplő ruhában mind, mert éppen áldozó csütörtök délutánja volt. És a víztől mi gyerekek egyre távolabb kerültünk, mert a partot elállták előlünk a nagyok; ott volt köztük még a Vujkovics néni is és nagyon sírt. Kissé rendetlen is volt a jó öregasszony és a táskája nagyon teli lehetett, mert kinyílott a kezében, mikor a szemét törölgette. Prokop tisztelendő úr meg egészen a víz szélén állt és nem mert hozzá közeledni senkise, csak hátulról nézték, a mint összezsápta a mellén meg ismét eleresztette két hosszú karját. Valami hétszer egymásután.

- Hajhó! - kiáltotta az egyik csákányos ember és egyet feszített az ő hosszunyelű szerszámával: a vízből kibukott egy ólomszürke kis váll.

Utána féloldalt meredve az egész Králjevics Márkó. Ebben a szempillantásban pedig kitérte a karját és belérohant a vízbe Prokop tisztelendő úr és mikor visszafordult, ölében az ő egyetlen kis fiával, láttuk, hogy mint tapad a testéhez térdén felül a reverenda. Fényes fekete úszóruhában jött kifelé az ember, mikor a csákányosok hirtelen kiemelték kezéből a halottat.

- Fordítsd meg... kiáltotta az egyik csákányos és mi hátulról az emberek könyöknyílásán át ismét láttuk, hogy a Králjevics Márkó feje közel jár a földhöz és ömlik belőle a víz is és ő mégis egyet se mozdul.

Schön Vili, a Csobán, Schubert meg én összedugtuk szőke, vörös meg barna fejünket.

- Aj, de hiába rázzák - mondta előttünk egy parasztasszony és kinyújtotta a nyakát; a Králjevics Márkót csakugyan lefektették már a padra. Ott száradt a szép, meleg napon egy kevéssé; azután szekérre emelték a szegényt és vitték haza. Mikor pedig befektették a kocsi derekába, elszürkült, elmeredt kis arca egy pillanatra mifelénk fordult. Schön Vili, a Csobán, Schubert meg én megint összedugtuk a fejünket.

- Nem megyünk a kocsi után, mint a többi sokaság...

Ott is maradtunk a tóparton.

Azt éreztük, hogy valami félálom volt az egész; az erős Králjevics Márkónak még itt kell lenni valahol a vízben, avagy talán lejjebb a nád pelyhes országa takarja el őt. Lehet, hogy csak játszik velünk és most várni kell rá; mert az, a ki a kocsiból nézett felénk, az talán nem is ő volt, hanem nála sokkal erősebb. A halál.

- Meghalt a Králjevics Márkó - mondta végre Schön Vili. Erre hazaindultunk lassan és útközben a Schubert elkezdte taszigálni a Csobánt. Mi megint csak nevettünk, mert most már a Králjevics Márkó után Schubert lett a legerősebb.

Szállási Romeó.

Fölkérem a tisztelt olvasót, hogy a gradinai Bilicseket az ugyanodavaló Kilicsekkel össze ne téveszsze valahogy, mert akkor nem tudok jótállni a következményekért. E két nemzetség férfitagjai átlagvéve öt láb tíz hüvelyk nagyságúak és csontszerkezetüknél fogva is egyenesen megcáfolni látszanak azt a tudományos igazságot, hogy a korund és a gyémánt közé más keménységi fok nem esik. Azonkívül a szállásoknak e naiv gyermekei már ötven esztendeje hogy gyűlölik egymást és így kétségkívül személyes sértésnek vennék a névcserét; ez pedig baj volna, mert ők sokszor tettelegességgel fűszerezik a népet.

Hogy honnan keletkezett a nagy antagonizmus, azt nem tudja senkise, mert a gradinai szállásokon nincsenek irott történeti kútfők. Ott csak egy kis kápolnája van a havi Boldogasszonynak; valami alacsony dombon, a hová imádkozni járnak a bunyevác, tehát katolikus Bilicsek. Onnan aztán végiglátni az egész fák közé rejtőző szállást, országútmenti két sor házával, vékony, kérgehullott jegenyéivel, a melyek nyári reggeleken mindig ájtatosan bólogatnak a harangszónak, még a Kilicsek sora előtt is, a kik pedig rácsok, tehát óhitűek. Ilyenkor különben is nagy a szenzáció a Gradinán; megmozdulnak a napraforgók, kivörösödnek a pipacsok és a harmat fehér asszonylábakat keres, hogy csókolózhassék kedve szerint. A napsugár meg belopózik a Bilicsek és a Kilicsek szívébe és a halálos ellenségek sokszor még jónapot is mondanak egymásnak. Úgy tudom különben, hogy ez az eset már most megszűnt végképpen: azóta, hogy a szegény Kilics Zórka lábát nem csókolja többé a harmat.

A Zórka meghalt szerelemből; szerencsikát ivott és elment a föld alá, itt hagyván gyönyörű nyakláncát, a mely negyvenkét darab körmöci aranyból volt összefűzve. Most a Gradina pipacsai helyett nyílik meg elhervad a sírján a szent virág, a bazsilikom.

Pedig ennek nem okvetetlenül kellett volna így történnie. Esztendőök óta már csillapodóban volt a két nemzetség haragja és csak apró vetélkedésekben nyilvánult a régi gyűlölet. Ha paraszttandériumokat állított össze a főispán és valamelyik városi hivatalnok belovagolta a szállásokat és Kilicseket, Bilicseket egyaránt fölkeresett, mondván:

- Uraságtokra okvetetlenül számít ő méltósága... akkor a Bilicsek és a Kilicsek, a kikre ő méltósága okvetetlenül számított, azon tanakodtak, hogy melyik nemzetség lesz a ragyogóbb kettejük közül. És Bilics Sztipán, a ravasz bányó, odasúgott a feleségének:

- Asszony, a Kilics-fiúnak új aranycsipkét varnak a kékbársony dolmányára. A mi fiainknak még a lótakarójuk is meggyzínbársony lesz, aranycsipkével...

És győztek a Bilicsek.

Másszor meg az fordult elő, hogy a két Bilics-gyereket bevitték a városba gimnázistának. Nosza mindjárt fölpakoltak a Kilicsek is egy kerekfejű fiút, a ki zokogva búcsuzott el a csikóktól meg a szülői ház kétszáz csirkéjétől. Ez a vetélkedés azonban meddő maradt, mert a Bilicsek és a Kilicsek koponyája egyaránt nem volt a latin konjugáció céljaira berendezve. Ezekbe a vaskoponyákba csak az ős anyatermészet tudott fogalmakat belehelni, az ős anyatermészet világosította föl később Bilics Ivánt és Kilics Zórkát a szerelemről is.

Sajnos, a két család ellenségeskedése ugyanakkor hirtelen egész az emberölésig fokozódott. Egy tavaszi délutánon, alig hogy titkos légyottjáról hazajött Zórka, hazajött a bátyja is, Miklós. Még csak éppen szürkülni kezdett az ég alja és bent a tanyai szobában csendesen pipázgatott az öreg Kilics. A fiú búzáat vetett, meg boronálni is akart aznap és így csuda volt, hogy olyan hamar megjön.

- Mi az? - kérdezte az öreg.

A fiú szegre akasztotta a tarisznyáját.

- Baj van, apám.

- Micsoda baj?

- Agyonütöttem a bunyevácot.

- Melyiket?

- A Matát.

Az öreg egy kissé megcsóválta a fejét:

- No, no, az baj. Hát aztán hogy esett?

A fiú szalonnát vágott magának, leült és előadta az esetet. Nem nagyon színezett, csak éppen a legszükségesebbet mondta el:

- Épp a földünk sarkában álltam, a hol kanyarodik az országút; friss volt még a szántás-vetés és ott akartam kezdeni a boronálást. A béresek mind a felsővégen dolgoztak. Hát arra hajt a bunyevác és kerülőnek átvág a földünkön; tán tíz lépést akart megtakarítani, vagy éppen csak hogy megboszantson. Mondom neki: - A csillagodat, Sója, ezért még számolunk. Ő erre végig vág rajtam az ostorával; én aztán fogom a két kezemmel a kisebb boronát és utána hajítom; a sarka épp a bal halántékán érte... ő hanyatt fordult a kocsiban, a lovak meg kocogtak tovább.

- Hát a borona!

- A boronát is elvitte a kocsi.

- No, már semmit se lehet rád bízni, - mondta az öreg és felállt; egy kis ideig csak járkált, azután meg fölvette a sötétkék ruháját.

- No fogj be, Nikola, bemegyünk a városba a kapitányhoz.

A fiú szó nélkül engedelmeskedett. Az édesanyja meg a lánytestvére sírt, jajveszékelt a távozók után és ugyanakkor bekocogott a Bilicsék udvarára is egy hajtatlan szekér; a vendég-oldalból kilátszott a Bilics Mata véresfejú holtteste, a Kilicsék kisebb boronája. A félszerből csaholva futottak előre a kutyák és az öreg Bilicsné lerohant a folyosó három lépcsőjén, hogy megállítsa a szekeret. Azután meg elkiáltotta magát vékony sirató hangon:

- Jaj, jaj, fájdalmas Szűz Anyám; megölték a rácok!

*

A szőke bunyevác legényt eltemették, de a másik szőke bunyevác legény azért szerette mégis a Zórkát. Most már ritkán látták egymást és még nagyobb titokban, úgy hogy talán még a szárcsák se tudtak erről a forró szerelemről. Azok pedig ott lakoztak a nádasban és hirtelen röppenéssel tudták mindig hirül adni a szerelmeseknek, hogy vigyázzanak, mert vadászok járnak a közelben vagy pedig csónak mozog a Dunán. Iván és Zórka meglapultak ilyenkor a zsombékban; hangyák mászkáltak a kezükön és térdük alatt süppedezett a föld.

- Jaj, megver az Isten, hogy együtt vagyunk, a kiket elválasztott az emberhalál... - mondta a lány.

A legény szépen megölelte:

- Csak az öcsémet ölte meg a bátyád; a szívemet nem.

- Inkább ölte volna meg azt is; egymásé úgy se lehetünk sohase...

- Mindig egymásé leszünk... Ne borulj el, tüzes napom, maradj hajnalnak, Zórka. Ha az apáink nem akarják is, mi azért elmehetünk egymással szolgálni...

Az este szép tarka karimával kezdte színezni a pusztát; fák, kútágasok feketén meredeztek a távolban és egyazon kedves szimfóniába vegyült kolomp és harangszó. A szerelmesek feljöttek a parti kakukfüvek közt, ölelkezve, mint a kiket nászúton vezet az alkonyat...

- Ha fölakasztják a bátyádat, - mondta a legény, - akkor tán még meg is békül az édes apám és nem bánja, ha hazahozlak menyecskének.

Kilics Nikolát azonban nem akasztották föl. Ősszel valamikor beidézték a nemzetségeket a törvény elé és a legényt elítélték odabenn. Volt egy-két földmunkás tanuja a vádlottnak és Kilics Nikolának csak egy esztendő adott a bíróság. Az ügyész valami hiányzó animus occidendiről beszélt, a melyet a jelenlévő Kilicsek és Bilicsek nem igen értettek és így az enyhe ítélet különös magyarázatokra adott okot.

- No, hát egy esztendő mégis csak megér egy Bilics - mondta a vármegyeház kapujában az öreg Kilics. Úgy mondta ezt, hogy Bilics Sztipán meg a fia is meghallhassák. Mikor azután hazafelé hajtottak, apa meg fiú, az öreg bunyó kicsiholt és mogorván, könnyezve szólt a fiának:

- Megvették mind a fiskálisokat. Olyan igaz, mint az én Istenem...

A fiú hallgatott; csak a mint elébük hajtottak a győzedelmes Kilicsek és egyik-másik duhaj legény átkiáltott a hallgató, szomorú emberekhez:

- Egy esztendő nem a világ, Bilics Iván ne szomorkodj...

Bilics Iván csak akkor fenyegette meg az öklével az ellenségeit és fölemelte magasra a karját, mint a ki le akar csapni minden útjában állóra, és aznap este a szegény Zórka hijába várta az ő haragos szerelmesét; lenn a kert tövében, a hol a füzek után mindjárt következik a zsombék és a homályosság, a szerelemre való.

Bilics Iván elindult ugyan hazulról, mikor már elszunnyadtak a szállási lakók és gondolta, hogy Zórka bizonyosan kilopózott már a kert végébe. Elindult és gondolkozott mélységesen:

- Micsoda ember vagyok én, ha még haragtartó sem vagyok? Micsoda volt nekem a Bilics Mata? Az én vérem volt; az én véremet ontották a Kilicsek és most egy esztendőre csukják csak be a gyilkost. A Kilicsek ma nagyot ittak az új borból és örültek, mert az én véremet olyan olcsón szabad ontani. Hát majd megmutatom, hogy az én édes vérem drágább sokkal.

Iván a maguk kertje felől került át az országút túlsó végére; letört kukoricásoknak csonka tőszárai közt, a melyek zörögtek a nagy szárazságtól. És sötét volt, csönd volt s csak a Duna felől jött egy kis nyugati szél.

A házak náddal voltak fődve és Bilics Iván tovább gondolkodott:

- A lányt szeretem, de még jobban szeretem, ha jajgat az, a ki én rám ütött. A lány most úgy sincsen otthon, vár reám, a többiek meg benn éghetnek. Ez nem bizonyos ugyan, de a kukoricájuk bizonyosan elég a padláson; még csak a két deres lovukat tudnám elégetni, a melyekre olyan nagyon büszkék... És ki láthat meg? Csak a lány, az pedig nem szól. És mit bánom én, hogy mi lesz azután?!

Bilics Ivánnak nem sok köze volt a további konzekvenciákhoz. Hogy mi lesz azután? Bánta is ő! Volna is boszu a föld hátán, ha az ember azt kérdezné, hogy mi lesz azután?!

A legény már akkor átugrotta a Kilicsek hátulsó palánkját és taplót, kócot szépen elhelyezett az eresz alá. Egy fél perc alatt kicsapott a láng és alulról, a kert végéből rémületes kiáltás hallatszott. A lány jött futva, sikoltozva, a házbeli is kirohantak és Bilics Iván sem futott el, mint ahogy előre tervezte. Abban a szempillantásban, a mikor megvilágosodott az udvar, hirtelen arra gondolt, hogy most itt marad, mert nem elég rossznak lenni, látni is kell a mások fájdalmát. Így boszu csak a boszu igazán.

A lány rákiáltott a meredten álló alakra:

- Iván, Iván, hát így szeretsz engem!

A gyujtogató előrohant a zürzavarban és megfogta a lány kezét.

- Jaj, nagyon szeretlek, de látod, az édesapád hogy tépi a haját. Azt még jobban szeretem látni...

Többet már nem mondhatott, mert letéperték a Kilicsek ifjai-vénei és összeverték borzalmasan és Bilics Iván üvöltött a kivilágított éjszakában, mint az igazi, förtelmes boszu, a mely a világot telihirdeti nyomorúsággal, fájdalommal...

*

Mikor Bilics Ivánt a gyujtogatásért hét esztendőre ítélték, akkor ivott a szegény Zórka szerecsikát. Az ital tulajdonképpen arcfestéknek használatos, kénesőből és arzenikumból készül, és sajnos, recept nélkül is kapható a patikában.

A Lyubica szolgabírája.

Ősszel, a midőn leszüretelték a Fruska-Gora gömbölyű hegyeit és fönn a Sztrazsilóvó tetején hervadt venyigék bólingatnak, Bránkónak, a poétának sírja körül, Bácskából szekeres karavánok indulnak át a Szerémségbe. A hullámos kis országot hegyoldali szilvásaival, öreg kalugyereivel együtt megaranyozza ilyenkor a vénasszonyok nyara és az ó-naptár összes szentjeiről elnevezett kolostorokba vidám korcsmárosok járnak ekkor. Ürmösnek való vöröset vásárolni, meg ósillert, a mely barnásszínű, mint az égett cukor és erős, mint a halál. Jó tudni, hogy ennek a kétféle italnak keveréke adja a híres szerémi vegyest, a melyről már Timóteus, a negyedik kovili arkimandrita is igen elismerően nyilatkozott a halálos ágyán, mondván:

- Karlovici ürmöst adjatok nekem illoki sillerrel keverve, mert szomjuhozom az igazságot...

A jámbor aggastyán meghalt azután, dacára a jó orvosságnak, de örökségét híven megőrizték mindazon kulturnemzetek, a melyek a római sáncok körül tanyáznak, ünnepi alkalommal valláskülönbség nélkül a Mnogaja djétát éneklik és fagyos időben karlovici ürmöst isznak, illoki sillerrel keverve. Mert ez az ital lassankint etnográfiai jelentőségű lett és néhol még a hatósági életbe is belejátszik. Bács-Szent-Andráson például, ha visszajön az Arany Sólyom korcsmárosa a szerémi borvásárról, akkor Pekmesz Mihály úr, a városi főjegyző rövid körlevélben szokta ezt az eseményt tudatni kollégáival. A cirkuláré hátára természetesen nem mulasztja el ráírni azt sem, hogy:

- Hivatalos. Zvanicsno. (A törvényhatóságnak mind a két jegyzőkönyvi nyelvén.)

Estére azután tele van az Arany Sólyom városi urakkal, a kik hivatalból jelennek meg és oly szorgalmasan viselkednek, mintha tisztán csak magánügyeiket látnák el. Ekkor Mátics Lyubica szokta nekik töltögetni az italt. Töltögeti már jó egy pár esztendeje és töltögetni fogja még sokáig, - valószínűleg addig, míg barna kis feje el nem sárgul egészen, míg fekete szemét a ráncok körül nem fogják egészen. Hogy miért, épp azt akarom most elbeszélni.

*

Egyszer tíz esztendő előtt nagy kolera volt a végeken. A Tisza vize, a melyre igen nehéz visszagondolni a nélkül, hogy az ember könyezzen, Máramarosból bacillusokat szállított és sárga volt, mint máskor csak áradás idején szokott lenni. A füzek alatt még a halászok se mertek összeverődni, elhagyatott volt a komp és az Arany Sólyom udvarán, a mely szelíden hajlik le a Tiszaparra, haldoklott egy öreg mosóné.

Meg is halt természetesen és maradt utána egy tizennégy esztendő kis leány, rácvászonba öltözve. Fekete, nagy szeme volt neki, a nyakában pedig egy aranypénze volt. És igaz bizony, volt egy pár piros papucskája is, hogy el ne felejtsem; más egyebe semmise volt. Ekkor az Arany Sólyom korcsmárosnéja azt mondta az urának:

- Nézd, a Lyubicát magunkhoz vehetnénk, később segíthetne a korcsmában!

Az öreg bólintott a fejével és egy negyedóra mulva szólt is:

- Mindjárt segíthet a korcsmában.

És Lyubica már harmadnapra bent üldögélt a különszobában, a hol fehérre volt terítve, vén pohárszékek alatt. A falakon gyönyörű képek pompáztak, úgy mint Lázár cár, a vadász temetése és harmadik Napoleon Szedánnál. Este, mikor teli volt a szoba urakkal, a kik ittak és dalolgattak, a kis Lyubica gondolta magában:

- Jaj, csak a diáknak volna szabad itt lenni!

A diákot, a kinek nem volt szabad ott lenni, Badnyák Sándornak hívták; igen torzonborz fiú volt, a kiről senkise mondta volna, hogy valaha szolgabíró lesz belőle. Külseje ugyanis merev ellentétben volt minden modern közigazgatással és egyéniségének némi szilárd alapot csak a csizmája kölcsönzött, a mely teljesen az esős évszakra való tekintettel készült. Valahol Zsárkovácon, falun született a fiú és ott mulott el zsenge gyermekkorra; a nyolcvanas évek elején, midőn a Ferenc-csatornából kimásztak a rákok ezrei és elhullottak a parton, Badnyák Sándort lehozta az édesanyja a bácsszent-andrási gimnáziumba, a mely valaha a török basa rezidenciája volt és így tornaterem helyett még ma is csak egy kis mecsettel rendelkezik. Sándorka szerény parasztfiú volt ekkor és az Arany Súlyoméknál, a kikhez ellátásra került, nem sok vizet zavart. Magyarul is csak fokozatosan tanult meg és első osztályos korában például még nem volt tisztában a birtokviszonyokkal. Ekkor a legjobb barátjának az édesatyját még állandóan „tiéd zapád”-nak nevezte; később teljes jártasságot szerzett magának az állam nyelvében és hetedosztályos korában már annyira ment a hazafisága, hogy Mátics Lyubicának is magyarul súgta a fülébe:

- Szeretlek, kis angyalom.

Ez Péter Pál táján történt, a mikor már hosszú a szürkelet és a diákok vakációzni készülnek. Badnyák Sándor kocsija is kirobogott az Arany Súlyom kapuján és a kis pincéernő magányosan maradt. Lement azután a Tisza partjára, a hová áthallatszott a bánási aratók nyugtott, szomorú nótája, lement és nézett dél felé, ahol az országút kikanyarodik a partra. A kocsis nemsokára arra kocogott és Badnyák Sándor vissza is nézett csakugyan.

- No, ha visszanézett, akkor vissza is jön, - gondolta a kis lány.

Ősszel visszajött Badnyák Sándor és aztán együtt voltak a télen. Alkonyatkor, a mikor üres volt az ivó, az öreg kocsmárosék meg elszundikáltak, a hosszú diák beszélt szerelmes dolgokat a lánynak:

- Azt hiszed, hogy esztendőre nem leszel már a feleségem? De bizony az leszel, édes. És adólistnének fognak hívni, meg tekintetes asszonynak és utcai szobában fogunk lakni, meg karonfogva járunk majd; és nem szarkalábot ültetünk majd a kertünkbe, mint az Arany Súlyomék, hanem fehér violát, mögéje meg rozsmaringot bokorba. Inkább vízzel öntözgesd azt, mint hogy most bort mérsz öreg korhelyeknek...

A kis lány ráhajolt a szerelmes diákra és roppant hatalmasnak, erősnek gondolta a fiút, azért bizonyosan, mert őt tekintetes asszonynak fogják nevezni.

Hát aztán a fehér violából meg a rozsmaringbokorból még se lett semmi. Még pedig azért nem, mert még ugyanazon a télen meghalt Paidonomosz Hiláron úr, az egyetlen bacs-szent-andrási görög, a ki nagyon gazdag kereskedő volt és ezért általánosan csak rác-zsidónak nevezteték. Az öreg úr az óhitű egyháznak testálta vagyonát és többek közt egy ötszáz forintos stipendiumot is alapított végrendeletében, a melyet ősi szokás szerint „netalán” bekövetkezendő halála esetére alkotott. Miután pedig eltemették őt, dacára annak, hogy halála esetét nem merte bizonyosra venni a szegény, az óhitű esperes egyszer csak megszólítja Badnyák Sándort az utcán:

- No te haszontalan diák, van ám szerencséd annyi, hogy meg sem érdemled, mert hajnalban sohase láttak a jutrényán. Hát ülsz-e még sokáig a Mátics Lyubica kötényén?

A diák szépen, levett kalappal válaszolta:

- Csakis addig, míg el nem veszem az őszre.

- Bizony nem veszed el, kakukszáju, az őszre. Neked adjuk a Hiláron úr stipendiumát, azzal Pestre mehetsz jogásznak. Szolgabíró is lehet belőled, kamasz, meg járásbíró is. Vedd el azután, ha kedved tartja...

A diáknak nagyot csillogott a szeme. Hogy ő nem csak adótiszt lehet, hanem főszolgabíró is, a kinek a gomblyukában olyan gyönyörűen ragyog a Ferenc József-rend miniatűr-lánca; vagy pláne járásbíró is, komoly feketekabátos úr, akinek még a hatalmas takarékpénztári igazgató, Bajsay ügyvéd úr is előre köszön. Mindezekért a dolgokért érdemes elhalasztani a házasságot, gondolta és másodszor is elbúcsuzott Lyubicától. Nyáron történt ez megint, most azonban nagyobb időre. És ismét hosszú volt a szürkület és ismét énekeltek a bánsági aratók, mikor Sándor elbúcsuzott a kedvesétől.

- Kis lányom, - mondta neki, - már feljön a hold, hagyd itt a füzeket és menj haza. És várj reám hűségesen, mert eljövök érted bizonyosan. Akáclevél nem hullik annyi, Tisza vize nem kanyarodik annyit, mint ahányszor én gondolok majd reád. És kérдем majd, ha visszajövök, hogy eltettél-e minden száraz virágszirmot, a mi tőlem maradt reád és kérдем majd, hogy gondoltál-e a csókjaimra, ha fáztál néha? Most elmegyek és irok majd neked sokszor; bötűkre lehelem a szívem melegét, hogy emlékezzél reám, kis piszém, kis galambom...

Elment pedig a diák és irogatott is néha bötűket, a melyekre melegség nem volt rálehelve. Oda volt négy esztendeig jogásznak és visszajött gavallérnak. Lyubica várt reá a hosszú nyaku üvegek közt és nem volt az Arany Súlyomnak vendége, a ki csak egyszer is meg-simogathatta volna olajszínű kis arcát a lánynak. Mikor aztán visszajött a diák, megszakállasodva kissé, megurasodva nagyon, mikor már a járás tiszteletbeli szolgabírájának nevezeték, egyszer egy üres téli délutánon beállított a korcsmába:

- Látod, Lyubica, - mondta neki, - muszáj elvennem Vratits Darinkát, a vasáros lányát. Tudhatod, hogy jobban szeretnék téged, de mit csináljak, mikor teli lettem adóssággal, odafönn Pesten. Kell fizetnem vagy kétezer forintot és honnan fizetek, ha te léssz a feleségem. Nyomorúság volna az életünk, csókolj meg hát utoljára, Lyubica...

A lány megcsókolta Badnyák Sándort utoljára és mikor elkopogott a szolgabíró úr lépése, nézett még sokáig ki az udvarra. A félszerben ölelkezett a béres a feleségével, két galamb összebútt a padlásablakon. Hullott a hó odakünn és nagyon hideg is volt, de azért a lány előtt mégse volt egészen világos, hogy miért ne volna szabad szeretnünk, ha az adósságaink nincsenek kifizetve. Lám, gondolta, a béresék meg a galambék még fűteni se tudnak és ölelkeznek azért mégis. Mi köze is az adósságnak a szerelemhez?!...

Aznapi este sokan voltak az Arany Súlyom külön szobájában és Lubochniczky úr, az adóellenőr, a ki Liptóvármegyéből került a Bácskába, heves vitát provokált a megjegyzéseivel:

- Liszt-kukacok vagytok és fogalmatok sincs a hízlalt marhahusokról, - mondta.

Petymesz főjegyző úr, az anyakönyvvezető, végét vetette a kellemetlen vitatkozásnak.

- Igaz bizony, urak, holnap adom össze a tiszteletbeli szolgabíró, meg Vratits Darinkát.

Az adóellenőr, a ki sokáig ostromolta a kis pincérnőt szerelmével és közben mindig eredménytelenül hivatkozott arra a tagadhatatlan körülményre, hogy a lipitói dsentri sokkal több kamarást szolgáltat a monarkiának, mint az összes déli vármegyék együttvéve; a vérbeli adóellenőr gúnyosan mondta akkor Lyubicának:

- No, kisasszony, hát látja, hogy mégis csak faképnél hagyta magát az a paraszt!

Mátics Lyubica elpirult egy pillanatra, majd meg szép csendesen mondta:

- Nem hagyott faképnél, kérem, hanem csak nem lehattunk egymáséi; nagyon sok adóssága van a szegénynek, mit csinálnánk mi ketten. Nem lehet ám adóssággal kezdeni a házasságot...

A leány megállta sírás nélkül ezt a hamis filozófiát; azután meg visszaült helyére a sarokba és köténye alá dugván a kezét, összegörnyedt erősen, mintha őrizne valami nagy titkot. Nézett is még egy párszor végig a társaságon, vizsgáló, könyes szemmel. Az urak pedig elhallgattak, még a vérbeli adóellenőr is hallgatott és ellent senkise mondott a leánynak. És a leány az ő tiszta, ostoba kis szívében gondolta ekkor:

- Lám, hála Istennek, elhiszi mindenki, a mit én mondok. És tudni senkise fogja, mert megmarad az én titkomnak, hogy mekkora nagy gazember is az a Badnyák Sándor...

A rác toronyban kilencet harangoztak és haza készült mindenki; Mátics Lyubica még egyszer töltött nekik karlovici ürmöst és illoki sillert. Szerémi vegyest, a melyet a negyedik kovili arkimandrita, Timóteus oly nagyon kitüntetett a halálos ágyán.

Az instruktor.

I.

Csősz Pál igen kedvelte a tavaszt. A város végén lakott az édesanyjával és áprilisban kiváló előszeretettel szedte az ibolyát; különösen a temető köveit szokta sokszor ebéd után átkutatni és verőfényes délutánokon mindig fájt neki, hogy ime már háromfertály kettőre van, tehát iskolába kell mennie. Ilyenkor mindig szomorú szívvel vett búcsút a családi sírboltoktól és a temető rácsos kapujától, a melynek homlokzatán feltűnő betűkkel volt hirdetve a boldog föltámadás.

Csősz Pál különben is finom lelkületű gyermek volt. Tizenennyolc esztendő korában még nem ismerte a matrác népszerű intézményét és mint nyolcadik osztályos tanuló igen meg volt elégedve a szalmazsákjával. Özveggy édesanyjának ebben az irányban sohasem tett szemrehányást, csak néha panaszkodott neki:

- Mama, az ágyamban kevés a szalma, a derekamat vágja a deszka. Valóságos gödörben alszom.

Özveggy Csőszné távol volt attól, hogy kényeztesse a fiát.

- Majd még szalmára is pazarolom a pénzemet, - mondta. - Ne hánykolódjál, te telegráfrúd.

Csősz Pál ilyen alkalommal nyugodtan belátta, hogy nem az ágyszalma a szokatlanul kevés, hanem ő maga a szokatlanul hosszú és sovány. Csősz Pál tehát tovább aludt a gödörben.

A fiatal ember mindig örült a hónap első napjának, mert ekkor a mamája nyájas és gyöngéd mama szokott lenni. Ekkor ugyanis Palika három latinóráért összesen tizenennyolc forintot hozott haza az édesanyjának. Csősz Pálnak természetesen csak addig volt tulajdoni igénye a leckepezékekhez, míg az anyjának át nem adta az egészet; a tényleges átadás pillanatától kezdve azonban megszűnt minden szorosabb összeköttetés Csősz Pál és a leckepezékek között. Csősz Pál szinte világosnak találta azt, hogy egy nyolcadosztályos diáknak minden keresménye jog és igazság szerint az édesanyját illeti. Csősz Pál tehát nem zúgolódott.

Pedig alapjában véve nem nagyon rokonszenvezett a leckeadással. Kivált kora ősszel és késő tavasszal, a midőn négy órákor még igen szépen sütött a nap és a gimnázium udvarában szelíden integettek a vadgesztenyefák, a kedves kollégák pedig a kálvária-térre igyekeztek hosszú méttát játszani - Csősz Pál gyakran szeretett volna velük menni. De nem mehetett, mert épp ebben az időben volt a latin nyelvtudomány terjesztésére kötelezve. Mily boldogok is voltak a többiek! Polszky, az állami főmérnök fia, az osztály bébéje, a kinek egyetlen szenvedélye az volt, hogy állandóan hat tollkést hordott a zsebében, a melyeket előadás közben vígan csörgetett: rohant haza, labdázás előtt uzsonnálni. Völgyi, a gazdag luteránus papnak nagyon elegáns, de kevésbé intelligens fia, a polgármesterékre gondolt, a hol ő igen csinos fiatal lányokat szokott vacsora után mulattatni. Gauer, az első eminens, a ki az első eminensnek rideg társadalmában is méltán kitűnt volna ridegségével, komolyan lépegetett a csapat élén. Értelmes fiú volt, tehát egészségi szempontból labdázott; a tavasznak, a napsugárnak különben nem örült. Egy első eminensnek semmi köze sincs a napsugárhoz.

A szegény Csősz Pál egymagában ballagott munkára. Apró diákszobák homályos ablakából nézte azután a gyerekek fején keresztül, hogy mint áldozik le a plébániatemplom mögött a nap. Sötét este volt mindig, mire hazaért.

- Az özveggy járásbíróné ideküldött, hogy holnaptól kezdve tanítsd a fiát. Nyolc forintot fizet.

Ezzel fogadta a házsártos özvegyasszony egyszer a fiát.

- Nem mehetek, mamám. Elég nekem ez a három óra is egyfolytában; aztán úgyis mi hasznom van a nyolc forintból. Azt is elvennéd tőlem, - tört ki végtére Csősz Pálból a keserűség.

- No jól van, Palikám, - mondta az özvegy. - Hát ígérem neked, hogy ez a nyolc forint egészen a tied lesz, vehetsz magadnak belőle, a mire kedved van. Csak eredj el Tétényinéhez.

Csősz Pál természetesen elment Tétényinéhez és azontúl igen buzgón tanította a kis Tétényi Gyuluskát is, a kinek igen sok nehézséget okozott a latinejtegetés. A szegény fiúcska ugyanis tulajdonképpen hülyének született és csak tévedésből lett gimnázista. Mégis Csősz Pál szívesen bajlódott vele; esti nyolc órakor pedig hazatérőben, mindig megállt a Kohn testvérek fényesen kivilágított könyvesboltja előtt, a hol a legpompásabb piramisok alakjában volt fölhalmozva a hazai és külföldi irodalom minden kiváló terméke.

- Igen, ezeket fogom megvenni a nyolc forintból; - gondolta magában Csősz Pál; - Göthét meg ezt a vászonkötésű műtörténelmet. A mi megmarad, azon vörös nyakravalót veszek.

Április elsején nagyon csúnya, esős idő volt és Pál úr szokatlan mértékben köhögött. Mikor pedig hazaérkezett, a mamája, mint az előrelátható volt, ismét elvette tőle a nyolc forintot.

Csősz Pál ekkor egy kissé sajnálta Göthét, meg a vászonkötésű műtörténelmet és a vörös nyakravalót, de azért Tétényi Gyuluskát szívesen tanította azontúl is.

II.

Mert ekkor már szívesen járt Tétényiékhez az instruktor. A Gyuluska tanulószobája ott volt Tétényiné kék szalónja mellett és a mama, egy igen szép és igen ostoba asszony, gyakran kijárt, meghallgatni az előadást; valahányszor vége volt Sümegi Endre alügyész úr szokásos délutáni vizitjeinek, a szőke özvegyasszony mindig átment a diákokhoz.

- Ugy-e jó fiú az én gyémántom? - kérdezte az instruktortól és összecsókolta a jámbor kis gyereket. Ott hajolt le a fiához Csősz Pál széke mellett és az instruktor látta az asszony pihés fehér nyakát, érezte világosbarna nyári blúzának illatát, csodálta aranyszőke frizurájának ragyogását és néha egy szárazat nyelt mindehhez. Egyszer pedig fájó örömmel konstata, hogy belészeretett Tétényinébe.

Ez a szerelem kétségkívül indokolva is volt, Tétényiné ugyanis rendesen kezet nyújtott a tanító úrnak és minden kézcsókot örömet fogadott. Pláne, mikor a tanulóasztalhoz ült, nem is húzódott vissza, ha Csősz Pál könyöke a keble csipkéit érte; sőt mosolygott is állandóan. Az ostoba asszonyok kifejezéstelen szeretetreméltóságával. Csősz Pál ezt a mosolygást biztatásnak vette.

- Öt év múlva már helyettes tanára leszek a modern nyelveknek. Tétényiné akkor harmincöt esztendőös lesz, tehát még igen szép asszony, akkor el fogom venni feleségül.

Csősz Pál így gondolkozott és köhécselt hozzá buzgón.

Az instruktor szerelmének ebben a stádiumában történt, hogy a főgimnáziumban véres kardot hordoztak körül, vagyis az új tankerületi főigazgató látogatását avizálták az ifjúságnak. Május elején meg is érkezett ő Nagysága, egy nagyon kitűnő bencés és miután meggyőződött arról, hogy minden tanulónak van itatóspapír az irkájában és vatta a tintatartójában, ő Nagysága igen kedvező véleményt formált magának az iskola pedagógiai értékéről.

- Csak a nyolcadik osztályt szeretném a matematikából és a természettanból alaposan megvizsgálni, hogy az érettségienél ismerjem a fiúkat. Félek, hogy a definíciókkal és a képletekkel nincsenek tisztában. Tessék tanár úr szombaton délutánra berendelni az osztályt.

Szombaton délután tudvalevőleg nem szokott előadás lenni az állami iskolákban. A szűk iskola utcában ilyenkor kihalt volt az élet és Tétényiné Sümegi alügyésszel egész nyugodtan sétálghatott a néptelen közben. A sárga kövekből épült, vakolatlan falu gimnázium épp Sümegi alügyész úr lakásával volt szemben. A sétálók tudták, hogy ma délután diákok nem néznek ki az ablakon.

Odafönn pedig Csősz Pált szólította ki a fődirektor. Csősz Pál a táblához állt, az ablak mellé és ez alkalommal kissé elsápadt. Az asszonyt látta meg odalent, éppen a mikor Sümeginek kezére ütött és lesütötte a szemét.

- Mi a hang? - kérdezte a főigazgató.

Csősz Pál hangot nem tudott kiszorítani a torkán.

- A légtömegek rezgése, kedves barátom ugyebár? - mondta a tudós férfiú. - A definíciókkal kell elsősorban tisztába jönnünk, ha fizikát tanulunk. Különböző térjünk át a mennyiségtanra. Mondja meg a kör területének a képletét.

- A kör területének képlete - válaszolta Csősz Pál: $R...$

Csősz Pál a nagy R -nél megakadt és abban a pillanatban egy óriás nagy R -ré változott a szeme előtt az egész világ, a mely forgott és kerepelt rémesen.

Tétényiné Sümegivel akkor fordult be a garzon-lakásba. Egy másodpercig jobbra-balra tekintgetett a kapu alól, azután hirtelen besurrant. Csősz Pál még mindig a nagy R -rel bajlódott, azután elvörösödött, egy nagyot köhögött és elkezdte hányni a vért.

- Sót neki, - kiáltotta a fődirektor. - Pedellus, igazgató úr, sőt hamar...

Csősz Pált a padra fektették, sóval etették, hideg vízzel borogatták. Azután fiakkereken vitték haza az édesanyjához. Csősz Pál ekkor ült először fiakkereken.

III.

Azután többé sohasem ült. Azután csak feküdt már. Az édesanyja ellágyult az óriás veszélyre és mikor halálos betegen feküdt a kenyérkereső fia, akkor gyöngéd kezdett hozzá lenni. Farkas doktor, a szegények orvosa, nem sokat remélt ettől a gyöngédségtől.

- A tüdővész tört ki rajta, édes asszonyság, úgy látszik már régen húzza, - mondta a doktor.

Csősz Pál nem sokáig húzta. Mikor a barátjai május végén letették az érettségi vizsgát és ráértek látogatóba jönni hozzá, akkor már igen gyakran volt deliriumban.

- Agytuberkulózis, - mondta a doktor.

Ilyen deliriumos órákban a szegény beteg nem igen értette, a mit a fiúk beszéltek. Valami értelmetlen dolgot szokott volt motyogni, azután rendesen kábultságba esett.

Tétényiné nem tett érettségi vizsgát, de azért ő is csak akkor jött látogatóba a fiával egy este, mikor már Csősz Pál a végét járta. Az udvari szobácska ajtaja nyitva volt, elkésett orgonavirág illata szállt a beteghez. Az utolsó napsugárral együtt vetődött Tétényiné a szobába. Az özvegyasszony világos nyári ruhában volt és könnyezett, mikor a szegényes ágyhoz lépett.

- Nincsen az eszénél már reggel óta, - sírta Csőszné.

Csősz Pál hánykolódott a szalmazsákján, azután fölnyitotta nagy dióbarna szemét és ránézett meredten Tétényinére.

- Milyen sovány a halántéka a szegény tanítónak - szólt a szép asszony és rátette kezét a beteg homlokára.

- R négyzet π - mondta a szegény Csősz Pál és meghalt.

Az ambíció.

Az öreg Klement egy klerikális családfő volt, de ezt a jelzőt inkább csak az iparban érdemelte ki, semmint a politikában. Az öreg Klement ugyanis szabó volt és a bodroghi egyházmegye alsóbb klérusa részére készített reverendákat. Változatos ruhadarabokat, a melyek néha nemes, galléros, szárnyukkal röpködő formákat öltöttek és ekkor címádáknak neveztettek, máskor pedig egyszerűbb síma alakban készültek, a rendes szükségletnek megfelelően. Vagyis úgy, hogy derékban bővíthetők legyenek, ha hízni talál a klérus. Az öreg Klement e szakszerű egyházi foglalkozás következtében lassankint alkalmatlanná vált a modern francia divat terjesztésére. És bár néha napján polgári ruhadarabok készítésére is vállalkozott, és bár ilyenkor nagy optimizmus szólt is belőle:

- Ezen pantalló, biztosíthatom uraságodat, igen kedves pantallója lesz uraságodnak... azért az igen kedves pantallókon is meglátszott a reverendák komolyabb stíljé. Vagy olyan bőven készültek, mint a papi talár, vagy olyan szűken, mint a talár ujjá; néha talán tévedésből gallér is került rájuk, mint a címádákra. Így aztán végül is csak papi szabó maradt az öreg Klement, későbbi éveiben, midőn szürkülő Kossuth-szakállá már egészen megfehéredett, midőn két dolgos leánya az udvari műhelyszobában egészen beléőregedett a sok stólahímezésbe, oltárterítőhorgolásba és egyéb ájtatos munkálatokba.

Leányai, a szőke Gizella és a barna Paula, azonban nemcsak öregek voltak és nemcsak a munkában valának ájtatosak. A két szegény leány igen szorgalmasan járt a templomba és lassankint átment az egész városkának köztudatába az a balvélemény, hogy a két Klement leány tulajdonképpen a hierarchiához tartozik. Azt hiszem, hogy ha valaki egyszer mesének kigondolta volna azt, hogy a Klement Paulát kinevezték éneklő kanonoknak, hát akkor az említett köztudatba ez a balvélemény is átment volna. E szokatlan körülmény azonban sohasem merült föl és a két vén leánynak a szeme körül nyugodtan szántódtak alá a ráncok. Az éneklőkanonokságot ők is meg az apjuk is egészen más valakinek szánta. A fiútestvérnek, a Tóninak, ez üde, nagyfülű gyermeknek, a ki gimnazista volt és a klasszikai nevelésnek örök szégyenére sohase tanult meg tisztességesen deklinálni.

- Pedig, szokta volt mondani az öreg Klement, hogy pappá legyen, ez egyetlen ambíciómát képezi...

A dolog, a mely az öreg Klementnek ambícióját „képezte”, kissé nehezen ment természetesen. Mert Tóni igen szorgalmasan járt ugyan ministrálni, sőt otthon, a szüleinél hivatásának ösztönétől hajtva gyakran énekes miséket is szokott rögtönözni, de mindez kevés kvalifikáció volt, a mikor a püspöki szemináriumban fölvételi vizsgálatra kellett jelentkezni. És Klement Antalt két egymásután következő esztendőben vissza is vetették ezen a vizsgálaton; végre is aztán, a mikor már a hatodik osztályt végezte, franciskánus barátoknál jelentkezett a derék fiú. Ott föl is vették csakugyan. Ez az érdekes szerzetrend ugyanis nem valami nagy makacssággal keresi a kiválóbb talentumokat, sőt Fráter György és Martinovics Ignác óta szinte fél attól a balvégzettől, hogy minden nagytehetségű franciskánusnak erőszakos halállal kell kimulni. Klement Tóni tehát egészen nyugodtan beállhatott.

Nagy, hórihorgas szőke fiú volt, a mikor elment Bécsbe noviciusnak. Vagy két esztendeig volt oda és ezalatt mindig csak róla beszéltek otthon. Két esztendő után, a mikor már Mária-Radnán hallgatott filozófiát a Tóni, egyszer csak hazaírt, hogy megjön négy heti szabadságra. Klementék éppen künn voltak a kertjükben, a leányok öntözték a sarkantyus-virágokat meg a ricinus-bokrot, a mely szemlátomást nagyobb volt minden este. Az öreg szabó elolvasta a levelet, tokba tette a pápaszemét és rámutatott a ricinus-bokorra:

- Így fog megnőni a Tóni is; előbb csak novicius volt, most már filozófiát hallgat Mária-Radnán. Mire nem viszi még az a tacsó!

A Giza kíváncsi volt:

- Mi az a filozófia, a mit Mária-Radnán tanulnak a barátok?

- Nem tudom én, édes leányom, - sóhajtott az öreg, - de nehéz lehet, - nagyon nehéz lehet a szegény tisztelendő uraknak...

- Ha megjön a Tóni, úgy-e édesapám, - mondta a másik leány, - segíthet majd a plébános úrnak is. Egy káplánnal úgyis kevesebb van, a Tóni majd asszisztál neki misénél, meg talán már keresztelhet is...

Az öreg büszkén rázta a fejét:

- Az mind semmi se, azt mind csak kevesen látják... De temetni is fog a Tóni. Az már aztán lesz valami. Végig megy majd az utcán, bíréttal, ezüsthímzésű fekete köpönyeggel; látni fogja mindenki, a főszolgabíró is, a járásbíró is, az urak is mind, az én fiamat...

Az öreg biccentett a fejével és meglegedetten dörzsölte a kezét. A két vén lány boldogan mosolygott egymásra:

- Temetni fog a Tóni.

Azután mind a ketten átölelték az édesapjukat. Feljött a holdvilág is és beüzüstözte az illatos kis udvarkertet, a kapu korhadó vén deszkáit, a ricinusbokrot, a kéményt. Az öreg Klement derékon fogta a két lányát és úgy indultak mind a hárman föl a tornácra vacsorálni. A lányok apró, táncoló léptekkel haladtak és valami polka dallamára zümmögni kezdtek:

- Te-metni fog a Tóni, te-he-metni-hi fog...

Az öreg mosolygott hozzá:

- Temetni fog, bizony temetni. Ez is hozzá tartozik az én ambíciómhoz...

*

A Tóni hazajött csakugyan és még mindig hórihorgas volt és szőke. A posztókámzsát különben bizonyos kacérsággal hordozta ő, de midőn régi ismerőseivel találkozott, mégis alaposan kompromittálta a mária-radnai filozófiát. Kisült ekkor erről a disciplináról, hogy tudományszomjat ő sem tud önteni az ifjúba, a ki gyermekkorában nem volt képes megtanulni a deklinációt. A Klement-család ezt természetesen nem vette észre; ők örültek nagyon a Tóninak és örömeiket mindössze csak egy kicsiny aggodalom zavarta meg.

A fiatal barát már három hetet eltöltött a szabadságából és még mindig nem tudott temetni! A városcsúcsban pokoli orgiákat ült az egészség és az öreg Klement híjába kérdezősködött az egyházfitól:

- Sekrestyés úr, nem adták föl ma valakinek az utolsó kenetet?!... - A válasz mindig lesújtó volt. Végre a negyedik héten hirtelen meghalt a Klementék szomszédságában egy jóteknő öreg asszonyság, a ki sokszor segített a lányokon. Mikor Klement egyszer hónapokig beteg volt, akkor a lányoknak munkát is szerzett a szomszédasszony, sőt a konyhájukat is gyakran támogatta. És aznap este Klement meg a két vén lány csillogó szemekkel nézett össze, a műhely homályában azt suttogván egymásnak:

- Holnap hát csakugyan temetni fog a Tóni...

A temetést verőfényes nyári délutánon végezte a barát. A hosszú utcának egész népe ott volt a jóteknő asszonyság udvarán és mikor a Tóni beléfogott a Circumdederunt rémes szövegének

rémes dallamába, akkor mindenknek könyeztek, csak a Klementék nem könyeztek. Ők csak a Tónit látták, az udvaron is, a teli utcáson is és künn a temetőben is, a hol sajnos nemsokára vége szakadt a Tóni dicsőségének, le kellett vetnie az ezüsthímezű pluviálét és az öreg Klement rövid dicsőségére ime ismét szürke órák következtek.

- De azért csak szép volt a temetés, - mondta a lányainak.

A barát aznap este nem jött haza. Temetés után találkozott régi iskolatársakkal, sőtisztekkel meg vármegyei írnokokkal és elment velük a Benes úr korcsmájába. A Benes úrnak volt egy izmos barna lánya, a ki csodálatos készületlenséggel szokott hárfázni a vendégeknek. Hárfája egy teljesen blazirt hangszer volt, a mely a magyar népdalokat lassu tűzön szokta volt elégetni. A korcsma különszobájában búsan zümmögtek a máglyahalálra ítélt népdalok és a bicegő, de nyalka lajstromozó kocintott a Tónival:

- Bolond vagy, ha kolduló barátnak maradsz. Jer a vármegyéhez, úr lehetsz és megházasodhatol...

Egy fiatal sőtiszt ellentmondott neki:

- Csak a sójövédéket válaszzad, Tónikám. Mázsatiszt hamarosan lehet belőled, később még sóellenőr, sőt sőtárnok is. Sőtárnok, érted? A sőtárnok bizony több a gvárdiánnál.

A sőtiszt nagyot ivott a poharából, külön bizonyítékaul annak, hogy a sőtárnok több a gvárdiánnál. A hárfás Benes lány töltött az uraknak, rámosolygott a Tónira és ekkor vette kezdetét az a rejtelmes és mindeddig megfejtethetlen processzus, midőn egy ferenci barátnak megtetszik valamely hárfásleány.

A fráter remegő szóval kérdezte a sőtisztól:

- Aztán mivel kezdeném vajjon?!

- Dijnoksággal, harminc forinttal és hét vámfont sóátalánnyal...

- Harminc forint, két vámfont sóátalány... - dünnyögte az ittas barát, mikor késő este hazaindult... - Erre meg szokott az ember házassodni... Sóellenőr, mázsatárnok, sőtárnok... nem bolondság... És szépen szólt a hárfa nagyon... Éljen a sójövédék...

Ezt már az ablakuk alatt rikkantotta. Klementék ijedten zárták föl a kiskaput. A barát bebotorkált és leoldotta a derekáról fehér kötélcingulusát; azzal vert végig a tornác falán, a kertből behajló georgina-lombokon, az öreg Klement ambicióján, mindenben:

- Sőtárnok leszek, édesapám...

*

Mikor két hónap múlva a Tóni dijnok úr lakodalmát ülték oda át a Benesék korcsmájában és még az ájtatos leányok is ott voltak és az őszi éjszakában elhozta a szél a muzsikaszót, Klement, a szabó ült az utcai szoba nyitott ablakában. A fiáról gondolkozott, a kire nagyon haragudott, meg az egész mulató társaságról, meg az egész ambicióról.

- Mire való az emberben az ambíció?! - mondta magában. - Az lyukad ki az egész ambícióból, hogy az ember mulat, a mikor mások temetnek és temet, a mikor mások mulatoznak... Az ördög hordja el az egész ambíciót...

A muzsika tovább dünnyögött a szélben, az öreg szabó lehajtotta a fejét és sírt keservesen.

Az alügyész.

A régi időkben két emlékeztető maradt a vármegyeházán, egyformán bonyodalmatlan sorsu mind a kettő. Szobáról-szobára hurcolták az egyiket, míg végre az utolsóelőtti állomásról, a várnagy szobájából a padláson helyezték el őt örök nyugalomra. Egy vén nyeregszék volt ez az egyik emlékeztető, öreg hivatalnokok számára való, akiknek árt az ülő életmód; srófon járt e tisztas nyeregszéknek a felső része és így a pulpitusok előtt kellő helyzetbe volt csavarható. Némelyek, a magas termetűek, balra csavarintották, hogy sülyedjen a kárpitozott rész, mások, az alacsony növésűek, jobbra fordították, hogy magasabban álljon. A vén butordarab mindez alkalommal csak önmagának nyikorgott, máskülönben mindig pontosan alkalmazkodott a szigoru felsőbbbségekhez, akik rajta lovagoltak. Ugyanúgy, ugyanolyan higgadt filozófiával, csak egy kevés önmagának való nyikorgással tette ezt, mint a másik emlékeztető, Szántovay Pál úr, az örökös alügyész is, negyven éven át. Most már lekerült a napirendről mind a két régi butordarab. A nyeregszék, amely végigvándorolta az alispán kancelláriáját, a közigazgatási iktatót, később a királyi törvényszék telekkönyvi irattárát és a várnagy szobáját, végre a padlásra került, a hajdúórség kiselejtezett puskái közé. Ott a szabadság virul és oda csak a holdvilág téved be éjjelente. Az alügyészt is eltemették, de kétséges, hogy vajjon ő is belé tudja-e magát élni a szabadságba, mint a vén nyeregszék. Ez alighanem nehéz lesz Szántovay Pálnak és némi zavarban volt ő bizonyosan, midőn a másvilágon először kellett neki tenni ügyészi indítványt, a nélkül, hogy ez iránt felsőbb helyről utasítást nyert volna.

Idelelnn ugyanis nem igen bántották lelki nyugodalmát az ügyészi indítványok. Mindig szubalternus volt és mindig pontosan teljesítette a szigoru felsőbbbség utasításait Szántovay Pál. Így mindig nyugodtabban hajthatta fejét is a lelkiismeretes kötelességteljesítés párnájára, mert tudta, hogy az ágyat mások vetették helyette. Nincs könnyebb helyzet annál, mintha munka után csak az édes nyugalom marad nekünk, ellenben mást terhel a felelősség. Azért nem is volt Szántovay Pál sohasem ideges, noha fekete selyem nyakravalóját még mindig oly sokszoros és oly feszes rétegekben csavarta nyaka köré, mint húszesztendős korában, amidőn a legszorosabb nyakravaló sem okozhatott neki vértolulást. Midőn ezzel a feszes nyakravalóval végiment az utcán, az ember szinte azt hitte, hogy az öreg úr csontos, szikár fejét még hivatalán kívül is kalodában tartja a szigoru felsőbbbség. Pedig valóban nem úgy volt a dolog. Szántovay Pál úrra még az apjától egy kis ház maradt a Vasut-utcában és a zöld zsaluk mögött a két utcai szoba világossárgára fényezett régi butorai között az alügyész teljesen független napokat és esztendőket élt. Huga, egy igen öreg kisasszony kizárólag csak a háztartás számtalan tyúkjainak parancsolt, míg ellenben az alügyész úr személyes függetlenségét sohasem merte korlátozni. Így aztán csodálatos harmónia keletkezett a testvérek között és némely szegény özvegyasszonyok, akiknek idősebb hajadon leányuk is volt, gyakran példaképp állították az öreg Szántovayt diákfiaik elé:

- Látjátok, a Szántovay Pál a testvére kedvéért nem házasodott sohasem, úgy kell cselekedni, akinek ellátatlan hajadon testvére van!

Persze a városi köztudatból rég eltűntek már a negyvenesztendős emlékek és így könnyű volt érdemül tudni be Szántovay Pálnak azt, ami valószínűleg csak kénytelenségből történt. Nem lehetetlen ugyanis, sőt némelyek azt mondták, való igaz, hogy az alügyész úrnak is megvolt hajdan a maga regénye, de valószínűleg azért maradt abba az egész dolog, mert ő ebben a kizárólag szubjektív ügyben is, felsőbb utasítás szerint kívánt volna eljárni. Szülei pedig akkor már nem éltek és a hivatali szolgálati viszony az ilyen dolgokra nem ír elő normatívumokat. Így aztán Szántovay Pál úr oly sokáig késett az ügyészi indítvánnyal, hogy végre is valaki más előzte meg a szelíd habozót. Ezt az egész ügyet egyébiránt biztosan nem lehetett kinyomozni és így Szántovay Pálnak élettörténetéből csak azok az adatok állanak rendelkezé-

süinkre, amelyeket földerített az öreg úr szolgálati táblázata. E halhatatlan szolgálati táblázat, amelynek szomorú adatai még ma is elriasztják a vármegye ifjúságát az ügyészi pályáról.

A meglévő adatok szerint ugyanis 1845-ben választották meg az akkor huszonnégy éves Szántovay Pált tiszti alügyésznek. Történt ez a nemzeti ujjaébredés korszakában, a midőn minden közgyűlésnek napirendjéhez hozzátartozott a tettlegesség. És ekkor éppen gégesorvadásban szenvedett a vármegye főügyésze, úgyannyira, hogy hangosan se tudott már beszélni. Ha tehát valamely viharos incidens alkalmával a főispán intett a főügyésznek, akkor az meghúzta Szántovay Pál atilláját és fölállt a fiatal alügyész:

- Méltóságos főispán úr, tekintetes karok és rendek, a tisztelt szónok úr ellen van szerencsém megindítani a széksértési akciót!...

Ah, micsoda diadalmas percek voltak ezek Szántovay Pálnak! Mert negyven éves közpályáján ezeknél a nyilatkozatoknál terjedelmesebb szónoklatot sohasem mondott, világos, hogy még vén királyi alügyész korában is a széksértések gyönyörű perceire gondolt. Akkor a tiszti ügyész fölemelkedtére elhallgattak a legmérgeesebb kortések is és a karzaton egy egész sor suhogó legyező hajolt előre... Ezek a percek sohase ismétlődtek többé. Mert a márciusi napok után Szántovay Pál valami kriminális úton erős csúzt szerzett és másfélévig járt bénán. Azalatt vége volt a háborúnak és midőn Szántovay Pál megint bevonult a vármegyeházba, akkor ő már császári királyi Staatsanwalt-Substitutnak neveztették. A közgyűlési teremből kaszárnya lett, az atilla helyett violaszínű hajtókás egyenruhát kellett föl húzni és az ügyészi hivatalban a kancellár arcképe helyett báró Bach Sándor függött a falon. Sajnos, hogy csak in effigie, szokták volt mondani a bús hazafiak. E naptól fogva Szántovay Pálra vonatkozólag a következő száraz följegyzéseket közli velünk a szolgálati tabella:

1850-61. Cs. k. államügyész-helyettes (alügyész).

1861-1867. Kinevezett megyei alügyész.

1867-1872. Választott megyei alügyész.

1872-1885. Királyi alügyész.

Ez adatokból kétségtelen, hogy Szántovay életében úgyszólván stabilizálva volt az alügyészség. Nem nagy élénkség valóban egy szorgalmas közhivatalnok pályafutásában, de Szántovay Pálnak hivatalos szobája a negyven esztendő alatt talán még kevesebbet változott. E boltíves, fehér szobába a modernség csak az acéltollat tudta becsempészni negyven év alatt, minden más az öreg úr körül változatlanul maradt. A fiókos asztal számos reparációk után is megtartotta eredeti formáját és a két ablak között, ha változott is az acélmetszet, amely a körülmények szerint majd az országbíró, majd az egymásután következő igazságügyminisztereket ábrázolja, a keret azért ugyanaz maradt. A kis asztalka is mindig egyformán teli volt íráscsomókkal és csak az utóbbi esztendőben kezdték az akták szürkeségét azok a feltűnő rózsaszínű ívburoklatok takarni, amelyekbe a „rabos” darabokat szokták csomagolni; ez a rendszabály arra való, hogy valami szegény embert véletlenül ne felejtessenek a fogházban. A könyvszekrényből végül negyven esztendőn át folyton ugyanazok a barna bőrkötésű könyvek bámultak Szántovay Pálra. Ott volt a „Fenyítői magyar törvény. Irta Szlemenics Pál, törvénynek doktora.” Ott volt a negyvenharmadiki javaslat és ezek a jó öreg könyvek háborítatlanul pihentek a polcon; Szántovay Pál eléggé ismerős volt a foglalatjukkal, míg ellenben az új kodexet és a sárga könyvet, azt már otthon tartogatta az öreg úr, mert ezen nehéz tudományokat bizony olvasgatni kellett szaporán. Persze a fiatal alügyészek azért mégis csúfolták maguk közt az öreget, sőt ugratták is. Valamelyik egyszer egy szemináriumi kérdést adott föl neki:

- Pali bácsi, ha a szolgálómat elküldöm a puskámmal a fegyverkovácshoz és ő útközben betér a fűszereshez, ahol az állványról ellop egy koszu fűgét, akkor a szolgálóm vajjon miféle lopásért büntetendő?!

- Minősített lopásért, édes öcsém, mert a 337-ik paragrafus szerint büntett a lopás akkor, ha a tolvaj a tett elkövetésekor fegyvert viselt!...

Persze, hogy megdicsérték az öreget és Szántovay Pál ilyenkor büszkén húzta föl az őszi kabátját, amelyet makacs következetességgel redingónak nevezett mindig. Titokban természetesen a kiadóban legtöbbször át szokták nézni az öreg kolléga indítványait, hogy valami botrányos szállítmány valamiképp ne menjen a törvényszékhez. Történt azonban, hogy évnegyed végén nagyon felszaporodott a munka, az alügyészek kimutatásokon dolgoztak, az ügyész szabadságon volt és két szökött rabot, akit megint elcsíptek, Szántovay Pál, a legidősebb alügyész hallgatott ki. És ekkor ment el a törvényszékhez az a horribilis feljelentés, amely a 447-ik szakasz alapján vizsgálatot kért a két szökevény ellen. Mert aki a rabnak szökését elősegíti, az két esztendővel büntetendő; már pedig A rab segített szökni B rabnak és viszont. Tehát bűnvádilag üldözendő mindakettő.

Ezután a hajmeresztő jogászkodás után Pali bácsit már csak egészen könnyű és igen kevés munkára használta az ügyész. Az öreg úr, aki mélyen megvetette a fiatalok Carraráját, Lisztjét és Glaserjét, működése utolsó éveiben úgyszólván kizárólag csak a súlyos testi sértések könnyű mezején munkálkodott; még aztán adminisztrálni is segített egy kevéssé az ügyésznek. Vékony, szikár háta ekkor már görbült erősen, reszkető keze összeszáradt, így érte Szántovay Pált a jubileum.

Egy bájos szeptemberi délből ablakához állt az öreg úr; sovány kis feje odasímult az üveghez, elsárgult borostyán gyanánt, amely virult is valaha. A vármegyeház bádogtetejét végigcsiszolta a napsugár és lenn az udvaron éledni akart a fű, amely ifjúnak érezte magát ismét. Szálló pókfonal csavarodott a kopasz platánok közé és a sok hervadt levél, amit összesöpörtek a rabok, nem mozdult a csöndben. Az emelet körül járt csak egy kevés szellő és az is nagyon csábító lehetett, mert az öreg alügyész kinyitotta az ablakot és kihajolt a verőfénybe. S valami csudálatos tündér volt ez a meleg fényes őszi szellő; egy szempillantás alatt odavarázsolt a bágyadt öreg föbe egy negyvenesztendő emléket... Zsong körül a közgyűlési terem, középpütt a remekbe faragott széken ül a főispán, mentéjén pompás korallgarnitúra, - fenn a karzaton csipkés, selymes asszonyságok suttognak, de egyszerre valami nagyot mond a szónokló táblabíró és a főispán int a fejével az ifjú alügyésznek, Szántovay Pálnak...

Szántovay Pál, a vén alügyész öklével egyet ütött az ablakpárkányon és azt tudta, hogy most rögtön fel kell szólalnia, harsány hangon, valakinek, akárkinek, ha senkinek se, hát le az udvarba:

- Méltóságos főispán úr, tekintetes karok és rendek!

Nem, nem szólalt meg azért mégse. Csak elmosolyogta magát szomorúan Szántovay Pál és az emlékek egy régi, régi megyei nótát dűnnyögött válaszul:

Kinyilott a tulipán,
Odry lett a vicispán...

Azt kezdte dalolgatni a vén ember az ablakban s az öreg nótá zümmögése még kölcsön adott az ősznek egy parányival több ifjú melet is e pillanatban...

A királyi ügyész, a modern királyi ügyész épp akkor szólt át Szántovayhoz:

- Kolléga úr, kedves kolléga úr, kegyeskedjék átfáradni hozzám, várjuk valamennyien...

*

Akkor tartották ugyanis a Szántovay Pál jubileumát és akkor kapott Szántovay Pál alügyész egy aranypennát emlékül. Nem volt természetesen semmi metaforikus alapja se ennek az aranypennának és az öreg úr nem is vitte haza a pennát sokáig, egészen addig, amíg végképp

meg nem vált a hivatalától. Az pedig már a jubileumra következő télen történt. Ekkor, miután a legutolsó parányi ügyszerabot is elintézte és asztalát tisztára takarítva, utódjának átadta Szántovay Pál, a búcsuzás napján hazavitette a törvénynek doktorát, Szlemenics Pált és a negyvenharmadiki javaslatot. Az arany pennát maga vágta zsebre és otthon, mikor leült a parádés íróasztala mellé, sokáig nem tudta, hogy hová helyezze el a becses emléket. Valami nagyon előkelő és biztos helyet szeretett volna kigondolni, mert azt érezte, hogy ez az aranytoll az ő negyven éves pályafutásának legdíszesebb bizonyítéka. Hová tegye, hová tegye, töprengedett az öreges lámpa világánál és körülötte a régi könyvek mint valamely elmúlt világból való, korhatag bátyák vetettek árnyat a falra.

- Megvan! - mondta végre az öreg úr és kihúzta a legalsó balsó fiókot. Abban voltak harminc-negyven esztendő's emlékei elrakva, évek óta nem háborgatott emlékek. És por szállt föl a fiókból, mikor az öreg úr lehajolt s az asztal szélére tolt a lámpát. Az meg leviláglott az elrakott írásokra, tollakra, kardkötőkre, menteláncra, legalól egy hervadt írásu, rózsaszínű papírcsomagra. Annak láttára pedig szinte megdermedt a vén alügyész a rémülettől:

- Jézus Mária - kiáltotta - honnan kerül ide ez a rabos akta?!...

...A kályhában ropogott a fa és bőrköntösük alól gúnyosan mosolyogtak az öregre a negyvenharmadiki javaslat meg a törvénynek doktora. Szlemenics Pál.

Kalugyerek.

Arzéniusz és Baziliusz.

Az nagyon izgalmas, sőt mondhatni, hogy kínos egy jelenet volt a szentiváni monostorban, amidőn Arzéniusz atya összekapott az új arkimandritával, Baziliusz mesterrel. A keleti egyház újabb történetében páratlanul álló összeütközésnek okát azonban senkise keresse erkölcsi motívumokban, hanem inkább csak az okszerű gazdálkodás alapelveiben.

Volt ugyanis Arzéniusz atyának, a monostor gazdasági intézőjének a keze alatt két gyönyörű fekete paripa; pompás lovak, aminőkkel rendes körülmények közt csak a pátriárka szokott utazni. Ezek a megkülönböztetett állatok valami délvidéki milliomos bőkezűségéből kerültek a monostor lóállományába és azelőtt, a régi arkimandrita életében, idilli csöndben töltötték napjaikat. Ha a boldogult kolostorfőnök, aki bizonyosan a szenvedélyes tejivás következtében lett vesebajos, sétakocsizást tett velük, akkor Misó, a kocsis, oly kiméletes, szelíd tempóban hajtotta őket, hogy az ember szinte a paripákról volt hajlandó föltételezni a vesebajt. Arzéniusz atya utasítása folytán történt ez így. Az öreg arkimandrita halála után azonban hirtelen megváltozott a helyzet és gyökeresen fölfordult a vén monostorban minden. A szentelt falak közé bevonult Baziliusz arkimandrita az ő huszonnyolc esztendejével és százhuszonnyolc ördögével, akik a szívében lakozának, és még a halastó fürge kecsegéi is megbotránkoztak a dolgokon, amelyek a négyszögű kolostorban történtek. Böjti éjszakákon pedig, amikor eloltották a viaszgyertyákat és csak az esti dénia kedves tömjénfüstje maradt vissza a templomban, szent Miklós ezüstveretű képe gyakran sóhajtozott az éjféli csöndben:

- Ó te hatalmas püspök, akit ábrázolni van szerencsém, kérlek, lépj közbe, hogy az új arkimandrita ne csak nyilvánosan böjtöljön, hanem általában is és hogy a hármass ünnepeket ne töltsé mindig Bécsben meg Pesten, hanem néha Szent-Ivánon is...

Nektáriusz barát, aki félig hülye volt és ezen kánoni akadály következtében sohase szenteltetett áldozópappá, hanem élete végéig csak diakonus maradt, állítólag sokszor hallotta az ikonosztasz képeinek sóhajtozását. Az arkimandrita, Baziliusz mester azonban mindennek dacára egészen vígan viselkedett. Mesternek nevezzük a főtisztelendő urat azért, mert ő Kiewben végezte a hittudományokat, ahol is a harmadik szigorlata után maga a metropolita akasztotta nyakába a teológia magisztereinek harang-keresztjét. Baziliusz ekkor gondolta magában:

- Minek tegyem én le a negyedik szigorlatot is, amikor otthon Magyarországon úgy sincsenek theologiae doktorok és amikor én már úgyis megkaptam az arany keresztet...

Szólt és hazajött és egy esztendő múlva főnöke lett az említett monostornak. Az új arkimandrita szép fiatal ember volt, nyilvánvalóan püspökkandidátus volt, nagyon tanult barát volt, tehát egy kissé elkapatott is volt. Elkapatottsága külső jeléül azután agyonhajszoltatta a kolostor két fekete lovát. Ha hazaérkezett a városból, ahová mindennap bejárt, a paripákról szakadt a tajték, finom lábikrájukon vibrált minden izom, okos nagy szemük bágyadtan fénylett a bőrellenző mögött. Ebből a dologból keletkezett azután az a jelenet, amelyet már föntebb is izgalmasnak, sőt kínosnak is bátorzkodunk jelezni.

Egy langyos nyári reggelen az arkimandrita éppen fölszállt a kocsijára, amidőn Arzéniusz atya, aki nem tudta már nézni a hallatlan állatkínzást, nagy ravaszul odaszólt a kocsisnak:

- A füledet tépem ki, gazember, ha mégegyszer úgy meghajszolod a szegény párákat. Nem a magad lovát hajtod, haszontalan, hanem a monostorét...

Az arkimandrita természetesen elérte a célzást, amely nem volt egészen homályos, és ingerülten szólt oda a barátnak:

- Fogd be a szádat, Arzéniusz, úgy hajtatok, ahogy nekem tetszik.

Arzéniusz atya elsápadt és egy pillanatig hallgatott. Azután végig simította hosszú, deresedő szakállát és remegő hangon válaszolta Baziliusznak:

- Akkor te vagy a szemtelen, arkimandrita, mert a másét pazarolod...

- Hajts! - kiáltotta Baziliusz és elefántcsontnyelű botjával levágott a kocsiból. Arzéniusz fején ketté hasadt a kamilávka és lehullván a föbe, ott egy szétrepedt cilindernek vigasztalan képét mutatta. Az ütés különben a vállát is érte a kalugyernek, mégis azonban nem volt ez elég szigorú büntetés neki. A püspöktől Arzéniusz atya még külön három havi szobafogságot kapott, mert türhetetlen dolog az, hogy egy közönséges barát összeszidja az arkimandritáját.

Ez alatt a három hónap alatt pedig különös fordulatot vett a monostor házi története. Közbeesett ugyanis Nagyboldogasszony ünnepe, amidőn a vén klostromban nagy pompával szokták megülni a búcsu napját. Arzéniusz barát fájó szívvel gondolkozott cellájában e napnak gyönyörűségeiről.

Már a búcsu előestéjén kezdődött az élet és a kalugyer ablaka előtt, kívül a monostor négy-szögén, mézes kalácsosok, lacikonyhások vertek tanyát. Nyolc-kilenc óra tájt pedig, mikor a Tisza-Duna szögletében nagy feketeséggel húzódott meg az éjszaka, szemközt egy ritkás bükkerdőből egymásután bukkantak elő a vendégkocsik, belézörögve abba a nagy világos fénykarikába, amelylyel a monostor kivilágított ablakai szolgáltak nekik. Jöttek a barát régi ismerősei; kövér bácskai pópák, fekete selyemruhás hitveseikkel, szemérmes hajadon leányaikkal. Jöttek karcsu bántási fiskálisok, szerémi birtokosok, imitt-amott sárgafestésű kocsikon ifjú magyar urak, szolgabírák, komposzesszorok; és leszállott egy öreg hintóról az obziri esperes felesége is, aki valami granicsár-tisztnek volt a leánya és ezért mindig nagy előszeretettel alkalmazta társalgás közben a viribus unitist. Mindezeknek a vendégeknek szállás is volt a klostrom harminc vendégszobájában: fiatal barátok, akik süvegük szélére feltűzték a fekete vállfátyolt, vígan forogtak az érkezők körül. És közben szóltak a harangok, köztük a kis éles Szabbasz is, amelynek szavára túl a Dunán mindig keresztet vetnek a halászok és felütik fejüket a szökevény szarvasok, amelyek nyári estéken jönnek hűvös itatóra.

Éjjel azután szokatlan esemény történt odalenn az ebédlőben, ahol az arkimandrita barátságos vacsorával látta el a vendéghonoráciorokat, számszerint vagy százat. Fölhordták a bőjt vacsorát, amely pazar fogásokból állott; paradicsomban uszáltak holmi kövér csukák és valóságos déli olajbogyók körítették a rántott harcsák tekintélyes csoportját, nem is szólva arról, hogy milyen lelkes ovációval fogadtattak több rendbeli úri tőkés is, amelyek puhára voltak főve, mint megannyi spanyol románc és belsejükben gombát rejtegettek tojással, sőt titokban talán még egy kis velőt is. Szőnyegre kerültek továbbá különböző torták és sajtok is és mondtak számos felköszöntőt is, amelyek után külön-külön meghúzták az udvaron a templom nagyharangját. Ez volt a tuss, de elhallgatott a tuss csakhamar. Mert Baziliusz, a fiatal arkimandrita, csudálatos dolgokat mívelt vacsora után.

Az asztalfőn, piros bársonyszékéről fölemelkedett ő, hogy válaszoljon számos felköszöntőkre, amelyek reá mondtak. Fölemelkedett és nyomban arcra is bukott, két kezét kiterjesztve az abroszon, üvegeket, poharakat darabokra törve.

A vendégek közt nagy riadalom támadt, két-három fiatal barát hamarosan fölemelte az arkimandritát, akinek csukva volt a szeme és valami bizonytalan mozdulatokat tett a szája.

- Ó, szegény főtisztelendő urunk rosszul lett, hirtelen rosszul lett nagyon, - mondta Germán barát, a nagy farizeus.

Az arkimandrita rögtön eloszlatta ezt az aggodalmat, mert a vendégkoszoru nagy álmélkodására hirtelen felnyitotta a szemét és elkurjantotta magát:

- Tamburást hozzatok, csonoplai tamburást!...

Baziliusz, a szent teológia mestere tagadhatatlanul be volt csípve és ezt rögtön konstatálta is a nyilvánosság nagy ítélőszéke. A vendégek széjjel is mentek mindjárt és másnap a nagymiséen nem is látták többé az arkimandritát. Bizonyosan szégyelte magát és valljuk meg, hogy erre volt is neki némi oka. Úgy látszik pedig, hogy a szent zsinat is ugyanebben a véleményben volt, mert szemtanuk feljelentése alapján csakhamar szigorú vizsgálat alá vette az eseményt, amely szintén páratlanul áll a keleti egyház újabb történetében. A végítélet azután Baziliusz atyát megfosztotta az arkimandrita méltóságától és a szent iváni monostor egyszerű kalugyerei közé sorozta; mert - úgy mondta a megokolás - a verekedést meg az ittasságot el lehet ugyan nézni magasabb hierarkikus méltóságnak is, ha ezek a komplikációk külön-külön merülnek föl; de már aki mindakét súlyos hibában szenved, az csak maradjon az egyszerű lelkipásztorkodás terén. Baziliusz atya tehát kiköltözködött a kolostor főnökeinek pompás lakásából és Arzéniusz atya közvetlen közelében foglalt el egy rendes hétköznapi cellát és azután az ablakon át nagyon gyönyörködött az erdő illatában.

*

Így, amikor ősszel Arzéniusz atya kiállotta a büntetését, először is a kertben találkozott Baziliusszal. Már lerázta a bokrok levelét a szeptember és az utak szélén vastag, nedves rétegben pihent sok elsárgult jázminszirm. Abban a halvány fiatal barátban pedig, aki egy öreg diófa alatt üldögélt, Arzéniusz atya csak egészen közről ismert rá degradált főnökére.

- Bizony - gondolta akkor - egészen lesoványodott a szegény fiú. Persze, most már vége a püspökségének és épp olyan szegény kalugyerré lett ő is, mint aminők mi vagyunk, akik sohse jártunk Kiewben egyetemet, hanem legfőlebb Ujvidéken algimnáziumot.

A pad előtt aztán megállt és köszönt Baziliusznak. A fiatal ember kezét adott neki, de mindjárt szólt is, kelletlen, mély hangon:

- Azt előre megmondom, hogy ha te is tréfálkozni akarsz velem, mint azok a topák odalenn az ebédlőben, akkor mindjárt itthagylak, öreg.

Arzéniusz csillapította a fiatal embert:

- No ne haragudjál, testvér, hiszen én sohase voltam ellenséged.

- Az igaz, Arzéniusz, én bántottalak téged.

Az öreg protestált:

- Dehogy bántottál, Baziliusz; akkor is én bántottalak, most meg - úgy látszik - az asztma bánt, szegény fiú. Látod, mégse volt jó dolog annyi sokat mulatozni nagyvárosokban, bűnös emberek tanyáiban. De még azokból a nagy fekete szivarokból is elég lett volna kevesebb.

- Eh, - mondta Baziliusz - most már úgyis mindegy. Oda a koronám és különben se bánt engem semmiféle asztma. Csak néha áll el a lélekzetem, mert nem tudok aludni; attól vagyok olyan gyenge is. Gyerünk föl, öreg, - fázom...

Arzéniusz karonfogta a fiatal embert és kísért vele a kertből. A szerémi hegyek mögött alkonyodott és hosszú piros sávok vetődtek végig a síkságon. A fűszálak pedig az esti szélben összehajoltak, mert ők jó barátságban vannak és nem irigylik egymást, mert egyformák valamennyien. Arzéniusz atya arra gondolt, hogy ime miért ne szeretné ő Baziliuszt, amikor már nem irigyelhet tőle semmit se.

Este azután sokáig gondolkozott a cellájában Baziliusztól, meg a barátságról, meg az irigységről, amely belopózik a szivekbe és bennük lakozik, anélkül, hogy csak tudna is róla az ember. Egyszerre csak éjfél tájt úgy rémlett neki, mintha Baziliusz megkopogtatta volna a falat.

- Megnézem, - mondta - hogy ő volt-e, mert ez a fiatal ember beteg és elhagyatott.

- Arzéniusz, - mondta Baziliusz, mikor az öreg belépett hozzá - tégy kérlek vizes ruhát a mellemre meg a fejemre, mert szédülök és nem tudok fölkelni az ágyból.

Az öreg hamar hozzáugrott és látta, hogy fiatal társa fuldoklik, kezefején meg sötét cianotikus kékség terjedezik.

- Nagyon rosszul vagy, kedves Baziliusz, ugy-e?...

- Nagyon rosszul, - suttogta a fiatal ember.

Arzéniusz kinyitotta a folyosóra vezető ajtót és az éjszaka csöndjében fölkiabálta a hetest, az udvarost, meg Misót, a kocsist. Egy pár kalugyer is kijött a cellájából, álmosan, hosszú fekete felöltőbe burkolózva. A monostor gazdája felül az emeletről osztotta parancsait a kocsisnak:

- Rohansz be a városba és hozod ki a doktor urat. Befogod a feketéket, mert azok mennek legjobban és hajtasz, ahogy tudsz...

Azután futott vissza a beteghez és az udvaros segítségével borogatta, ecettel dörögölte Baziliuszt. Az meg becsukta a szemét és meredt lábszárákkal feküdt az ágyban: nem is éledt föl addig, míg egy rövid félóra múlva meg nem jött az orvos és étterrel föl nem ébresztette.

- Jobban vagy, kedves Baziliusz?...

- Jobban, - mondta a beteg és fejét az orvos felé fordította, aki nagy komolyan adta tanácsait, meg vigasztalta is az embert, akinek a bánattól és a megaláztatástól csakugyan el volt gyöngülve a szíve. Most kopogtak az ajtón és Misó, a kocsis bedugta a fejét. A jámbor ember halotthalavány volt és remegve szólt:

- Nagy baj van, Arzéniusz atya.

- Micsoda nagy baj?

- Jaj nekem, az egyik fekete összeesett az istállóajtóban és nyomban kiadta a páráját...

Arzéniusz atya, az okszerű gazda, balkezeivel vállon lökte a kocsist:

- Bánja a pokol a rossz gebéjét, csakhogy fölélesztettük a szegény Baziliuszt.

Szólt és mosolygott a betegre.

Ekkor a szegény könyező Baziliusz kiszólt az ágyból:

- Csókolj meg, kedves Arzéniusz.

A bizonyíték.

Két domb tövében, füvek közt nőtt ki a gyurgyevói klostrom. Repedt fala nagy, fehér kő-bokréta gyanánt bukkant elő, harmatos tölgyek, öreg hársak alján. Patak locsolgatta jobbról, patak locsolgatta balról, hogy el ne hervadjon a csudatévő Mária hajléka, négy évszázadok óta. Csend lakott e leveles országban, életről, kívül csak a kapuhíd dörmögött olykor, meg a harangszó, amely élőket és holtakat a barátok templomába hítt. Élők és holtak, körül az édes meleg tájon még valahogy elszóráttak a fübe, vetésbe, földet munkálni nyáron. Télen ellenben, midőn alpesi országra válik a dombvidék, csak ködön át integetett a horizontról Ó-Gyurgyevó, a rác falucska. Az volt ilyenkor a klostrommal beszélő egyetlen lélek. És ha alkonyatkor az emeleti ablakokra ráragyogott a nap és reszkető, vén barátokat hítt az üveg mögé, hogy hervadt borostyánlevelekként örvendezzenek a fénynek, akkor a süveges fejű öregek közül, azt hiszem, Szabbász atya beszélt legtöbbet a szomszéd falucskával. Ő nem is volt szerfelett öreg, csak őszbe csavarodott vala már kemény két halántéka. Ő most már nem is él és én bátorságot veszek magamnak, hogy beszéljek legintimebb dolgairól a derék, vén barátnak, mert tudom, hogy Szabbász atya, a legenda szerint, akkor beszélt utoljára, mikor temetni vitték és ortodox rítus szerint földetlen koporsójába háromszor öntöttek veres boritalt. Kétszer eltúrta a boresőt, harmadszor már odaszólt a diakonusnak a jó öreg.

- Ajhaj, jobbat is adhattatok volna.

Mondá és nem beszélt többet és most se fog ellentmondani, ha nagy fájdalmát nyilvánossá teszem. Fülön sem ragad ezért és meg sem rázván, nem folyamodik szokásos mentegetőzéséhez, a melyet használt mindig, valahányszor csak megvert valamely élőlelket, kocsist, parasztot, avagy tanuló diáknoviciust:

- Én, főtisztelendő arkimandrita, én nem erőszakoskodtam, Istenemre nem. Én csak gyakorlám igaz és kétségtelen jogaimat, a melyek első Lipót király 1691-iki privilégiumában gyökeresnek: „...statibus porro ecclesiasticis velut monachis graeci ritus maneat propria facultas disponendi.” Az óhitű egyházi és szerzetes férfiaknak továbbá maradjon meg a saját rendelkezési joguk, ugy-e igazam van, főtisztelendő arkimandrita?! Én nem verekedtem, csak a saját dolgomban rendelkeztem.

Athanáz, a kedves fehérarcu arkimandrita mosolygott ilyenkor:

- Csacsi vagy Szabbász. A privilégium csak *in templis* szól, a *templomokban*.

- Jó, - mondá Szabbász. - Ezentúl hát a templomba viszem, a kit meg akarok verni. De ütni azért fogok mégis, főtisztelendő arkimandrita.

Szólt Szabbász atya és úgy tőn, a mint beszéle.

*

Míg élt Timóteusz, Timóteusz volt az egyetlen, a kit Szabbász atya sohase bántott. Timóteusz a klostrom hat diákja közt a legfiatalabb volt és tanításra Szabbász mellé volt beosztva. Az erős barátférfitű szobájában pislogó Máriamécs alatt tanulta mindazon nehéz tudományokat, a melyeket tudni kell egy jóra való kalugyernek. Hirtelen nőtt hosszú karjára támaszkodva, ott olvasta az ortodox egyház isteni történeteit. Szent Demeter csudatévő sírjának legendáit régi századokból és az egyház vándortörténetét új századokból, midőn az ipeki patriárka lassankint átalakult karlovici patriárkává s Csernovics Arzén népe új monostorok köré rakta le fegyvereit. A homályos cellában, midőn sötétre vált a szürkület, az ószláv énekek nehéz skáláit énekelte tanítványával a barát. A fiú szép volt, kellemes hangú volt és búcsu napján, midőn a

klastrom megtelt úri vendégekkel és némely vén esperesné nagy parancsolással kiáltott végig a folyosókon:

- Diákok, kiszolgáló diákok, hol vagytok, gyáci, gyáci?! - Timóteusz arcát mindenki megveregette.

- Jó fiú vagy, Timóteusz, csak az idén rekedt vagy egy kissé. A hangod változik bizonyosan, Timóteusz.

Timóteusznak azonban nemcsak a hangja változott, hanem a színe is. Fehér hamvas arca lassankint elsárgult, rekedtsége köhögéssé vált és midőn meghalt Timóteusz, az ógyurgyevői községi orvos azt mondta róla:

- Nem tudom, kitől örökölhette a tüdőbajt; apja, a mi boldogult jegyzőnk, nagyon egészséges tüdejű ember volt, az anyja is az volt. Az még szép asszony is volt és mindkettőt együtt vitte el hét esztendő előtt a fekete himlő. Nem tudom kitől örökölhette...

Az ebédlőben beszélgetett így a kalugyerekkel az orvos és Szabbász atya kinézett az ablakon a falu felé és utána mondta félhalkan:

- Nem tudom, kitől örökölhette, nem tudom, kitől örökölhette...

Szabbász ezt utána mondta, félhalkan, azután tovább verekedett a Lipót császár privilégiuma folytán.

Míg élt Timóteusz, az igaz, nagyobb vehemenciával cselekedte ezt. Akkor az erős, ötven körül levő barátnak még lelke is erősebb volt. Midőn Timóteusz meghalt és Szabbászhoz egyelőre nem került tanítvány, a kalugyer igen nagyon öregedni kezdett a magányosságban. Az ablakhoz se szeretett többé járni, mert odalátszott mindig a falu. A faluról meg régi dolgokra kellett volna gondolnia: a jegyzőre, a ki mindig vadászni járt, a jegyzőnére, a ki mindig a lugasban ült. Onnan lelátott a tölgyerdőbe, ha jött a klastrom földjei után nézni Szabbász, a barát. A földekről keskeny gyalogút kanyarodott a községháza felé és mely nagy gyönyörűség volt az akkor, keresztülépegetni harmatos káposztafejek között, vén cseresznye-fák leveléről nyakszirtre kapni némely jéghideg esőcsöppet. A jegyzőné már messziről nevetett rá és más nem is nevetett vele, mert Timóteusz még nem is született meg. Timóteusz csak később született és a jegyzőék azután meghaltak fekete himlőben és a kis árvát akkor Szabbász a klastromba protezsálta és most nem jó az ablakba állni, nem jó a falura látni, mert minderre emlékezni kell, ha odaállunk, ha oda látunk...

Míg élt Timóteusz, odalenn, az ebédlőben Szabbász atya volt a fölolvató. Athanáz, az arki-mandrita, asztalbontás után hátradőlt citromsárga selyem zsölléjében, a melyet színénél fogva a zsöllyék királyának tartott és odaszólt a huszárnak:

- Pál, hozd be a postát.

Pál behozta a leveleket és az egyetlen ujságot, a mely a klastromba járt, Szabbász elé tette. Szabbász azután olvasott: politikáról művészetekről, törvényszéki csarnokról és egyéb gonoszságairól a világnak. A kalugyer lassankint elszunyadtak, de ez nem volt érvényes. Az arkimandritának kellett elszundikálni, akkor végződött a fölolvató. Midőn Timóteusz meghalt, Szabbász már nem olvasott föl sokáig. Egy sötét őszi délutánon, ahogy végig lapozta az ujságot, nem olvasni kezdett, hanem épp ellenkezőleg, letette pápaszemét az abroszra és kétszer-háromszor végigsimogatta ráncos homlokát.

- Egy német professzor fölhalálta a tüdővész orvosságát. Most találta föl - nyögte Szabbász - mikor a szegény Timóteusz már meghalt...

A barátok elhallgattak, Szabbász pedig fölkel a helyéről és kiment az ebédlőből és nem olvasott föl többé. Valamelyik fiatal barát vette át tőle ezt a hivatalt és egy másik délután megint az se olvasott föl, hanem odament az arkimandritához és a fülébe súgta neki:

- Elteszem az ujságot, mert megint egy olasz professzor találta föl a tüdővész orvosságát. Nem akarom, hogy Szabbász testvér, a szegény, ezt is valahogy elolvassa.

Az arkimandrita bólintott a fejével és Szabbász észrevette, hogy miről van szó. Megint csak fölkel és boszankodva ment föl a szobájába:

- Mi közöm is nekem Timóteuszhoz? Miért siratom én Timóteuszt? Kitől örökölte a tuberkulózist Timóteusz? Sirassa az, a kitől örökölte Timóteusz. Az én mellkasom elbír egy üllőt is, de talán a jegyzőt vitte volna el a tüdővész, ha fekete himlőben el nem pusztul. Az sirassa Timóteuszt, a ki ráhagyta a betegséget; az én tüdőm öt liter levegőt fűtt, mikor erre járt egy vándor cseh a tüdőmérőjével...

Szabbász nyugtalanul járt föl-alá a szobájában és lassacskán ismét átcsapott az engesztelődésbe:

- Azért jó fiú volt, jó fiú volt Timóteusz és én mégis elteszem irkáit emlékül. Azért szabad nekem sajnálnom Timóteuszt és én elteszem a haját emlékül. Azért imádkozom érte, a betegséget akárkitől örökölte...

Szabbász elgondolkozott és nem jól esett ugyan neki, mégis ilyképp igyekezett magyarázni a szeretetet, a mely a halovány kis diákhoz fűzte egykor, innen a síron és most túl a síron is. Csak midőn ismét a falu felé szállt pillantása, úgy rémlett neki, mintha Ó-Gyurgyevó szélén fejét csóválná az erdő:

- Ne hazudjál a szivednek, gyámoltalan Szabbász...

Míg élt Timóteusz, Szabbász atya sohase köhintett egyet. Most először érezte, hogy az ősz nedves és ha az ember sárban, vízben jár, mindjárt köhög is utána. A levegő is olyan, mint a reszelő: alkonyatra vörös foltokat horzsol az arcon. A szobában ellenben mindent kiszáraszt: éjszaka folyton inni kell a vizet. És a víz ilyenkor nem hűvös, hanem édes, az ember meg nem egészséges, hanem beteg. Akkor pedig nem víz kell, hanem orvos.

- Nézd meg Szabbászt - mondá az arkimandrita az orvosnak, midőn a doktor rendes szombati látogatását tette.

- Már megnéztem - válaszolta a doktor - és ismerem a baját is. Az a baja, a mi a Timóteuszé volt, az, a mely a mi mocsaraink között bizonyosan kitör egyszer, ha a vérünkben hordozzuk. De Szabbász már idősebb és élél vele huszonöt évig is. Most azonban igen gyöngé és nem ártana, ha a télen valahol megerősödne.

Míg élt Timóteusz, az arkimandrita szeretett kissé szigorú lenni a verekedő Szabbászszal. Az este, hogy beszélt az orvossal, magához hívatta Szabbászt és nagyon jó volt hozzá.

- Ül le - mondta neki. - Ne állj előttem, mert barát vagy ugyan, de beteg a tested.

Szabbász leült és Athanáz leharapta szivarja végét, hogy rágyújtson. A kalugyer gyorsan kivett a zsebéből egy skatulya viaszgyufát és lángra horzsolta egy szálát.

- Ejhaj, ilyet se láttam még, kitől kaptad Szabbász? Nagyon szép gyufa, igazán szép kis gyertyaszál.

- A doktortól kaptam, főtisztelendő arkimandrita - mondta a barát és megint zsebre vágta a viaszgyufát, amely neki igen kedves volt. Úgy kérte el a doktortól az újdonságot, a melyet a gyurgyevói klostrom még sohase látott és most szívesen oda adta volna az arkimandritának az egész skatulyát, de ő maga is nagyon megszerette a gyufát, a mely sokáig ég és így kétség-

kivül azért teremtetett, hogy az ember nedves pipadohányra gyujtsa vele. Az arkimandrita pedig szivarozik, neki hát nem szükséges a viaszgyufa. Ő csak szeretné bizonyosan.

- Szabbász, te beteg vagy, - szólt Athanáz - és én azért elküldelek téged melegebb országba, a hol meggyógyul a tüdőd. Raguzában nem fú a szél és sőt lehel a tenger; oda szállsz az óhitű zárdába. Már írtam is az arkimandritának. Azonban kikötöm, hogy a monostorban enni nem fogsz, mert halat és olajat csak egyenek ők. Te a városban fogsz sült húst enni és tavaszra, ha átmelegszenek a sziklák, nem ide jössz vissza, mocsarak közé, hanem a Fruska Gora alá indulsz, Ravanicába vagy Görgetegre. Oda is fogok írni és itthon nem akarlak nyár előtt látni. Most pakkolj, reggel kapsz pénzt és elutazol. A városban majd a szentszéki titkár úrtól megtudod, hogy merre ülj vasútra.

- Óh, főtisztelendő uram, - szólt a barát, - hogy kerülhetnék én a monostornak annyi pénzébe? Óh, főtisztelendő uram, hogy fogadhatom én ezt el? Jól cselekszem-e, ha elfogadom?

- Hallgass, Szabbász és engedelmeskedjél. Mert te csak a Lipót császár privilégiumát tudod, de nem tudod az ötödik ökumeni zsinat kánonját is: „Miért akarsz te pásztor lenni, mikor csak juha vagy a nyájnak?” Engedelmeskedjél hát Szabbász, mert én vagyok a pásztor és most eredj aludni öreg Szabbász.

A kalugyer fölállt és megint a zsebébe nyúlt:

- No, igen kegyes ön! főtisztelendő arkimandrita! No köszönöm szépen! No majd hogy magammal nem vittem ezt a szép viaszgyufát, a mit a főtisztelendő arkimandritának hoztam...

A folyosó hófehér boltíveit feketére színezte a kivilágítatlan est. Szabbász a sötétben világosan látott. Az orvos beszédje után, az arkimandrita beszédje után tudta, hogy miért kell neki elutazni és lelkében szilárd tudomást vett arról is, hogy Timóteusz kitől örökölte a baját. Az egyszerű ember kétkedését valami bizonytalan öröm zavarta el végképp; Szabbász nem éppen a tüdővésznek örült e percekben, de mindenesetre örült a bizonyítéknak. E bizonyítékot olvasta le a folyosó minden kockakövééről, a két perc alatt, míg a sarokfordulóhoz ért.

Míg Timóteusz élt, Szabbász sohase járt a temetőbe éjjel. Most azonban nem cellájába tért a barát, hanem a fordulónál lebotorkált a melléklépcsőn. Le a hátsó udvarba, onnan a kisebb dobogón át, be a temetőbe. Leveletlen hársak alatt, hervadt fűtakarója alatt rátalált a sírra. Onnan zokogott aztán együtt a síró széllel:

- Ó Timóteusz, ó kedves Timóteusz, mégis csak az én fiam voltál!

Pantaleon, a megbékélt.

Hilárionra, a püspökre mi nagyon büszkék voltunk. Hogy képletesen szóljak, szinte a testünk-ből való testnek, a vérünkből való vérnek tartottuk őt, bár erre az élettani hipotézisre tulajdonképpen nem is igen volt elegendő okunk. Hilárion ugyanis, miután élete deléig nálunk espereskedett és a rizstenyésztés meghonosításában is jelentékeny sikereket ért el, a felesége halála után szerzetes lett és a szent zsinat jóvoltából csakhamar arkimandritává, majd meg püspökké lett. E gyors emelkedése alkalmával pedig úgy otthagyt bennünket, mint egykor Szent Pál az oláhokat. Új méltóságában még nem is láttuk mi Hilárion püspököt és sokszor, ha beszélt róla a falu értelmisége s a kaszinó füstös játszószerájában, a vadász temetése alatt Hilárionról kezdett szólni valaki, akkor a püspöknek alakja már csak mint valami földészett szellem járt közöttünk. Úgy, amiként őt elképzeltük: habos, violaszínű selyemtalárban, arany nyaklánccal s egy kevéssé meg is hízva. Különösen ezt az utóbbi föltevést tartottuk jogosnak, mert Hilárion espereskorában még igen víg életet élt és ez nem nagyon szolgál előnyére a testi gyarapodásnak. E kétséges ügy felől egyébiránt alig volt alkalmunk meggyőződni még azon a verőfényes, szellős őszi délutánon is, a midőn biztosra vettük, hogy Hilárion a püspök, főpásztori körútjában végre megérkezik régi hívei közé. A kis-pancsovai fürgé szárnyvasút ugyanis elkésett; már két óra volt és a nagy szerbtemplom előtt hiába várakoztak a hatóságok fejei és a papok, a kiknek nyakban szűk, könyökben széles miseruhái rettentő meleg lehettek. A főszolgabíró úr is, a ki erre az alkalomra mentét és atillát húzott, irígyen nézte a hívők sokaságát, a mely a templom árnyas tövében a fűre heveredett; kék bársonypruszlikos legényeknek ingujjai tündököltek a zöldben, az egyéves menyecskéknek világos kerek fejkötője mint megannyi nagy fehér georgina bólogatott a cirilbetüs régi sírkövek alatt. A népnek melege se lehetett: mézes pálinkát legalább sohase isznak azok, a kiknek lehülésre van szükségük. Pantaleon tisztelendő úrnak, a kis templom plébánosának ellenben nagyon melege volt. A köpcös öreg úr egyre csak törülgette ős szakállát és e szakáll valóban rászorult a törülgetésre és azonfelül tüskés is volt. Mert tudnivaló, hogy ha az ember ötven esztendőskorában még mindig diakónus volt és a kánonok értelmében szakadatlanul beretválkozott, akkor igazán le kell példál tennie az embernek arról a reménységről, hogy valaha is olyan síma szakálla legyen neki, mint például Szent Miklósnak, a ki bizonyára ebben a tekintetben is mintaképe lehetne az ortodox egyház papjainak.

A vasútról jött valaki és jelentette, hogy egy egész órát késik a vonat.

- Pop Pántó,* - mondta erre egy fiatal fiskális - én nem nézhetem, hogy te itt napszúrást kapsz. Gyere be a hűvös templomba.

- Nem lehet fiam, nem lehet; a többiek is várakoznak és mit szólnának az Istenért a többiek?!

- válaszolta Pantaleon és szomoruan csóválta a fejét.

- Pop Pántó, ne bolondozzál; - mondta ismét a fiskális - először is te a kistemplom plébánosa vagy és így nem vagy köteles a nagytemplom kapuját őrizni. Másodszor meg, pop Pántó, csak nem fogsz te a Hilárion kedvéért kapni napszúrást?!...

Pop Pántó hevesen bólintott a fejével. Egyszer, kétszer, háromszor. Azután ott hagyta a papokat és bejött velünk a templomba:

- Nem, Istenemre, nem fogok a Hilárion kedvéért kapni napszúrást, - mondta.

A templom hűvös volt, árnyas volt, csak a Pantaleon szemében világított a gyűlölet. A márványpadló kongott előbb és jártunkra megmozdult a levegőben a délelőtről maradt tömjén-

* Pantaleon pap.

réteg. Vagy tíz-húsz gyertya loboghatott az egyház hajójában; a közül kettő, a legvastagabbik, a templomatyá széles, pléhtáblájú asztalán égett. Ez asztal mögé telepedett pop Pántó és kerek, vörös arca a két gyertya közül úgy világított elő, mint egy bírőé, a ki ítélkezni akar nyomorult élők fölött. A szentély faragott ajtai csukva voltak, némely minisztráns gyerekek szundikáltak a legelső padokban. Különbön üres volt a templom és csak mi ketten-hárman hallottuk, a midőn pop Pántó még egyszer elmormogta magában.

- Hilárióért kapjak napszúrást? Nem, sohse kapok érte napszúrást, a gazemberért...

Csend volt és unatkoztunk odabenn az egész hosszú órán át, a melyet még várással kellett töltönnünk. A nagyajtóban is ásított a deputáció és valamelyikünknek eszébe jutott ekkor, hogy beszélgessen Pantaleonnal arról, a miről Pantaleon már ezerszer beszélgetett. A miről huszonöt esztendő óta az egész falu is tudott, a mit huszonöt esztendeig az egész falu is látott: a Hilárióznak, a Pantaleonnak engesztelhetetlen gyűlölködéséről.

Valóban a nagytemplom esperese, a kiből püspök lett, huszonöt esztendeig rá se nézett a kistemplom diakónusára. A kistemplom diakónusa meg, a kiből ötvenesztendős korában végre plébános lett, igenis ránézett az esperesre folyton: gyűlölködő szemekkel, szúró szemekkel, kivált ha valamely nagy körmenetnél avagy temetésnél együtt kellett celebrálniuk. Az esperes ilyenkor kenetesen félrenézett, a diakónusnak azonban szinte a foga csikorgását hallotta az ájtatos közönség. Csak egyszer fogyott el az esperes türelme.

- A könyvet, a könyvet hozd már, diakónus, - mondta Pantaleonnak egy nagy templomi halottbucszúztatón...

- Hallgass prótó, vén számár... - válaszolta Pantaleon és a gyászoló közönség ebből méltán következtette, hogy a két egyházi férfiú még mindig haragot tart. Most, midőn a meleg őszi délutánon vártuk az órát, a midőn Hilárió az ő dicsőségét fogja mutogatni, még haragosabbnak, még szájalmasabbnak, még szürkébbnek láttuk a mi szegény öreg Pantaleonunkat. És közülünk a kíváncsi igazán csak kíváncsiságból kérdezte a tisztelendő urat:

- Miért is haragszol te Hilárióra, pop Pántó?

Az öreg vállat vont:

- Miért haragszom én? Miért haragszik ő? Miért kérdezitek, ha úgy is tudjátok, gyerekek? Huszonhárom esztendősek voltunk és fiatal diakónusok voltunk Karlovicán; akkor vágtam hátba Hiláriónt. Hol, ugy-e? Az oltár háta mögött... Mivel ugy-e? A füstölővel, bizony Isten. Azóta vagyunk haragban, hehehe, - nevetett az öreg Pántó. Nevetett és arra gondolt, hogy mily régi haragosok voltak ők már, a füstölő jelenet előtt is. Akkor már, a midőn együtt tanulták a teológiát Karlovicán és csikorgó téli hajnalokon, reggeli istentiszteletre sietőben együtt zümmögtek a fehér arcú Jovánka ablaka alatt. Szabályos duettben, forró, rác szerelemről...

- Hisz már előbb is haragudtatok egymásra, pop Pántó! - mondta a kíváncsi.

- Előbb is, persze, hogy előbb is, de csak úgy gyöngén, diákosan, - válaszolt pop Pántó és arra a napra gondolt, midőn a fehér arcú Jovánka férjhez ment Hilárióhoz és ő szerette volna megfajítani a szerencsés vetélytársat. Csak úgy gyöngén, diákosan persze...

- Együtt tanultatok teológiát is, ugy-e pop Pántó? Ugy-e akkor a karlovici teológián még csak egy tárgyat tanítottak? A „Terjedelmes katekizmust” pop Pántó, ugy-e? Ez volt az egész, ugy-e pop Pántó?!... - évődött a fiatal prókátor.

- Ó te kakukszáju, - válaszolta Pantaleon és jókedvűen mosolygott is e percben. - Ó, te kakukszáju, hiszen a „terjedelmes” katekizmus régibb dolog, százesztendős dolog, még a

Sztratimirovics metropolita idejéből való dolog. Mi ellenben tanultunk már homiletikát is, egyházjogot is, bizony fiacskám...

Pop Pántó ezt igen fontoskodó arccal mondta és mi valóban nem is akartuk őt kikérdezni az egyházjogból.

- Aztán mondd csak, pop Pántó, - szólt megint közbe a kíváncsi - abban a nagy haragban nem volt tán valami asszonyhistória is?

- Nem, - mondta pop Pántó lassu hangon; - hiszen látjátok, hogy sohase házasodtam meg, asszonynépséget sohase bolondultam. Mit haragudtam volna én asszonyhistóriáért? - mondá pop Pántó és egy régi, szurokfeketére árnyékolt fotografiára gondolt, a melyet is huszonöt esztendő óta minden este kivesz fiókjából, hogy késő lámpavilágosságnál a más feleségére gondoljon...

- Ha nem házasodtál meg, pop Pántó miért nem álltál be kalugyernek! Most te is püspök lehetnél, pop Pántó, mint Hilárion. Hiszen te is tanultál homiletikát meg egyházjogot!? - csufolódott a fiskális.

Az öreg úr vastag, szeplős mutatóujjával megfenyegette a csufolódót:

- Ne bolondozzál, fiskális! Azért nem lett belőlem kalugyer, mert az anyámmal akartam maradni és a kistemplom plébánosa akartam lenni. Persze, hogy sokáig voltam diakónus, míg meghalt az elődöm. Száznégyesztendő volt a szegény, az Isten nyugosztalja, de élhetett volna még. Nem nagyon sietett az öreg, ugy-e? - mondta pop Pántó és arra gondolt, hogy olyan jó volt az egész életét a kistemplom plébániáján tölteni. Onnan mégis láthatta sokszor, a míg meg nem halt, Hilárion feleségét, a Jovánkát. Szép, erős asszony lett belőle és ő sohase beszélt többé vele; csak a temetésén énekelt neki még egyszer, utoljára...

- Így bizony, így futottam meg pályámat, - folytatta Pantaleon és elnyomta a sírást. - Én diakónus valék, Hilárion is az volt; most én alig két hónapja, hogy plébános vagyok és ő már egy esztendeje püspök...

- Püspök, püspök, igenis püspök, püspök... - harsogták e pillanatban a harangok. Egy méltóságos, öreg B vezetett, vékony ezüst kórusban csendült utána a többi; hírül adni mindenknek, hogy valóban jön már a püspök, Hilárion.

Mi is fölálltunk és alighogy a templom udvarán elhelyezkedtünk, alighogy a Pantaleon is a tisztelendő urak sorába állott, már megállt a templom rácsos kerítése előtt a püspök ötös fogata. Hilárion csakugyan testében meg volt gyarapodva, de erősen meg is őszült. Most különben nem hordott violaszínű selyem ruhát, hanem szigoruan rituális bő fekete talárban volt, a melyet öv se szorított a testhez. Egy udvari pap volt ott vele és midőn leszállt a kocsiról, a nép jobbról balról megrohanta mind a kettőt, hogy kezet csokoljon. A rácson túl minden mozsárlövésre végigtoporzékolt az egész parasztbandérium; emitt tömjénfüstbe, aranyos köntösökbe burkolva énekelt a papság sok jövőendő esztendőről az érkezőnek. Pop Pántó is énekelt természetesen; én vizsgáltam az ő arcát, hogy haragot mutat-e még vajjon, avagy talán mégis valami szinlelt örömet mutat. Hiába vizsgáltam azonban pop Pántó arcát; ha ugyanis valaki énekel és nagyon kitátja a száját, akkor a legkiválóbb pszichológus se tudná megállapítani, hogy az illető tátottszáju örül-e vagy haragszik nagyon.

*

Még egyszer, a szentélyben merült föl aztán az a kérdés, hogy haragszik-e a Pantaleon tisztelendő úr vagy sem. Midőn elvégezte imáját a főtisztelendő püspök és izzadó homlokáról leemelték a fátyolos, gömbölyű süveget. Hilárion az oltár széléről körülnézett az esperesség összesereglett papjain. Persze hogy Pantaleont látta meg legelőbb:

- Ó, kedves pop Pántó, te is itt vagy?! Haragszol még pop Pántó? - A lelkészek összenéztek és egymásra mosolyogtak, mert tudták, hogy honnan származik ez a kérdés. Pantaleon is mosolyogni próbált és zavart, félig haragos pillantást vetett a kérdezőre. Szólni nem tudott azonban.

- Protoszincellusz, - fordult ekkor a püspök az udvari papjához, - add csak ide, a mit a pop Pántónak hoztam.

Az udvari pap ravaszképű volt, mint az udvari papok javarészt. Szája két szögletében ott csufolódott az a mély két ránc, a melyet a római egyház papjainak símára beretvált arcán jól meg szoktunk látni és a melyet a keleti egyház papjainál még inkább meglátunk, mert ha mozog a két szájszöglet, együtt mozog vele a szakáll is. A protoszincellusznak tehát mozgott a szakáll, midőn egy kis fekete tokot nyújtott át a püspöknek.

- Látod, pop Pántó, - adta tovább a tokot a püspök, - én nem haragszom rád. Kinevezlek szentszéki ülnöknek, ime a vörös öv is. Viseld békességgel, pop Pántó.

Pantaleon, a szegény, ostoba öreg minden gyertyatartót kettőnek látott e percben. Vörös öv! Erről ő már álmodni se mert és ime most Hilárion neki maga hozza. Kétségtelen, hogy viselni is fogja az ajándékot és a parasztok azt fogják hinni, hogy a pop Pántó épp annyivá lett, mintha esperessé lett volna. Mert hiszen az esperes is vörös övet hordoz...

- Köszönöm, főtisztelendő püspök... - nyögte végre Pantaleon és a reverendája zsebébe tette a tokot. A vörös öv azonban onnan is kitündöklött; habos, selyemfénye átszállott az ikonosztasz rácsos falán és odakünn a hajóban suttozták az emberek, a kórus alatt fecsegték egymásnak az asszonyok!

- Vörös övet kapott a Pantaleon!

- Szentszéki ülnök lett a Pantaleon!

- A püspökkel kibékült a Pantaleon!

- Jaj de jó ember is ez a Hilárion!

- Ah de jó ember mégis a Hilárion! Ugyanezt forgatta az ő minden judicium nélkül való becsületes elméjében pop Pántó is. Amíg szállására vonult a püspök, míg eloszlott a lármás sokaság, ő az evangéliumi ajtón, az iskolán keresztül ballagott haza, ott senkivel se találkozott, arra senki se zavarta az együgyű belső okfejtést, a mely nem látta, hogy mily könnyű volt Hilárionnak nagylelkűnek lenni s mily nagylelkűség volt Pantaleontól megbocsátani. Nem, pop Pántó nem látta ezt, pop Pántó igazságnak érezte, hogy megbékélt a vörös övért. Az este pedig, a midőn régi kis íróasztalán meggyújtotta a lámpát, ismét maga elé terítette a széles selyempántlikát, úgy simogatta, úgy könyezett fölötte, úgy felejtett el valamit az este. A fiókot, a fiókban a régi fotografiát.

Wirth úr elbeszélései.

A Wirth elmélete.

Az Omega-kávéházban, a hol nappal a dominókedvelők páholya tart hosszas üléseket, Fuchs Náthán esetét tárgyaltuk a minap. Szép csendesen tárgyaltuk, mert már hajnalodott és lapzártá után voltunk, a midőn is hűsítő italokat szokott élvezni a hetedik nagyhatalom. Fuchs Náthán esetéhez körülményesen hozzászóltunk valamennyien; hozzászólt Kemény doktor, a törvényszéki tudósító, egy szokatlanul komoly szemüveges úr, hozzászólt Haferstock, a közgazdasági rovat agilis munkatársa, a ki érdekes szokott lenni, mint régi szerelme, a szilvaíz, és hozzászólt Porkoláb úr is, a segédszerkesztő, a kit nem akarok körülményesebben jellemezni, mert mirevaló az, hogy a közvélemény a második évezred elején hirtelen a segédszerkesztők ellen zúduljon.

Fuchs Náthán úr alakját nem a mitológiából veszem, hanem Rákospalotáról. Ő ott üzött élénk vászonkereskedelmet és ott ölte meg az apját is. Fuchs Náthánt ezért igen hosszú fegyházbüntetésre ítélte a törvényszék; Fuchs Náthánt, hogy lirai hasonlattal éljek, az igazságszolgáltatás egy hosszú, sötét éjszakába helyezte, a melynek csak a legvégén dereng egy kis fény, a feltételes szabadság.

Ezt az esetet tárgyaltuk az Omega-kávéházban, mert végig hallgattuk vagy végig olvastuk mindannyian a szenzációs végtárgyalást. Fuchs Náthán künn járt Sziléziában vásznat vásárolni; vászon alatt nálunk egy fehér anyagot értenek, a melyet az öreg asszonyok nagyító üveggel szoktak vizsgálni s a melyet a fiatal asszonyok nem ismernek, mert a fiatal asszonyok rokonszenve inkább a damaszt felé fordul. Az említett rákospalotai származású Fuchs e bevásárlás alkalmával tévedésből kék vásznat vásárolt, mert az édes apja elfelejtette figyelmeztetni arra, hogy fehérret vegyen.

- Szamár vagy - mondta az öreg Fuchs és ráütött a bolti asztalra.

A fiatal Fuchs hallgatott.

- Tönkretettél - mondta az öreg Fuchs és kétszer ráütött a bolti asztalra. A fiatal Fuchs folytatólag hallgatott.

- A gyerekeid is szamarak lesznek - mondta az öreg Fuchs és egyet lökött a fián.

A fiatal Fuchs még mindig hallgatott.

- ...Mert a feleséged is szamár. Menjetek a pokolba a kék vászonnal együtt - mondta az öreg Fuchs.

Ekkor a fiatal Fuchs egy vasrőföt hozzávágott az édes apjához és az öreg vászonkereskedőnek megrepedt a halántéka. Így derítették ki az esetet a végtárgyalás adatai, a melyeket az Omega-kávéházban kommentáltunk.

- A gyászos eset arra vall, hogy a kiegyezési tárgyalások gyakran igen szomorú véget érnek és hogy a vászon néha épp olyan veszedelmes árucikk lehet, mint például a román búza. - Ez a Haferstock úr véleménye volt.

- A gyászos eset arra vall, hogy az ember a feleségeért még az édes apjának is neki ront - így szólt a segédszerkesztő, a ki legényember és rajong a feleségeért.

- A gyászos eset arra vall, hogy a fiatal Fuchs nem volt az öreg Fuchsnak valóságos fia. Nem volt azért, mert az ember sohasem üti meg az édes apját...

Ezt Wirth úr mondta, a béna kis szepesi ember, a ki éjjel irodalmi meg művészeti híreket ír, nappal meg tanár egy középkereskedelmi iskolában. Wirth urat nem is igen vettük észre; csak

a közbeszólása után néztünk a karosszéke felé, a hol úgy ült, mint egy embergubanc, a melyből prófétai igazságok szólnak. A kis nyomoréknak byroni szépségű feje neki volt hevílve az alkoholtól és mi egy kissé elszégyeltük magunkat:

- Ni, a szegény Wirth itt van és mi nem is vesszük észre.

Szeretjük Wirthet, mert testi hibája van és a jó embernek szabad a fizikai nyomorékot szeretni. A világ rendje, hogy a lelki nyomorékkal rokonszenvezni már kevésbé szabad, mert az bűnpártolás volna.

- Az ember sohase üti meg az édes apját... - ismételte Wirth.

- Ne beszélj bolondokat, öreg, mert téged szívesen meghallgatunk mindig, de a Martell-féle konyak számára nem vagyunk hajlandók hallgatóságot képezni.

Wirth félretolta a konyakos pohárkát:

- Az ember mégse üti meg az édes apját, ha tréfáltok is, és ez az én nézetem kompetensebb vélemény, mint a tiétek. Most pedig nem a konyak beszél belőlem, hanem én beszélek, talán azért, mert konyakot ittam. Máskülönben meglehet, hogy hallgatnék. És az ifjabbik Fuchs nem elég fontos egyéniség arra, hogy miatta megzavarodjék az Úristen rendje.

A mérges Wirth kinyújtotta a jobb lábát, jobb kezét, mert a bal tagjaival ezt nem cselekedhette. Azután beszélt tovább:

- Az ifjabbik Fuchs nem volt az öreg Fuchsnak az igazi fia. Az igazi fiú nem üti meg az édes apját sohase. Az igazi fiú csak szereti az édes apját, szereti örökre. Ezt pedig nektek, édes barátim, a kiket fölneveltek az apáitok, úgy látszik, nem súgja meg semmi és senkise. Nekem ellenben, a kinek halavány és sötét denevérország az ifjuság, mint a cimmériaiak földje, a melyről Homérosz beszél - nekem megsúgja minden óránegyed az igazat. Kis nyomorék ember vagyok testileg és ezt látjátok rajtam mindig; kis nyomorék ember vagyok lelkileg, a mint azt mindjárt be is fogom vallani. Azért az ifjabbik Fuchs mégse volt igazi fia az öregebb Fuchsnak.

A Heine Henrik memoárjaiban van egy gyönyörű hely; sorok, a melyekben édes apjáról emlékszik a költő, sorok, a melyekben átmelegszik és benső áramlatától az aeolhárfa-hoz lesz hasonlatos az emberi nyelv. A hányszor olvastam e betűket és láttam a poéta álmaiból kibontakozni az édes apa körülrajongott alakját, annyiszor tudnám aláírni az egész passzust is; együtt minden igazságával, a mely könyező betűi mögött rejtőzködik. Azért pedig, mivel nekem is esztendőket óta mindennap egy édes alak rajzolódik a szemem elé; alkonyatkor, a midőn összetört a nappal és reggel, a midőn felgyógyított az éjszaka. Sokszor - mint a hogy a banálitás költészete mondaná - szinte beszélek is vele és sokszor szinte hogy meg is szorítom Ignótus páternek keskeny, olajbarna kezét. Mert Ignótus páternek hívják az én édes apámat és ez nem baj, kedves barátim. Most tizenöt esztendeje, hogy meghalt ő és én sohase tettem neki szemrehányást ezért a névért. Tizenöt esztendő óta egyre csak békét üzenek neki minden fűszállal, a mely gyökeret hajt a sírján és Ignótus páter talán nem is tud ezekről az üzenetekről: ő talán nyugtalankodik a sírjában én miattam. Ez volna a baj, édes barátaim, nem pedig az, hogy a törvény ismeretlennek mondja az apámat.

A napokban elhozattam a keresztleveletem és akkor láttam meg, hogy a szüleim rovatában szépen be van írva: Ignótus pater. Ismeretlen apa. Ez a két szó egy kissé megdöbbenett és egy kissé meg is nevettetett. Első pillanatban a humor cigányképű ördöge csiklandozta meg lelkemet és én kacagtam azon, hogy ime, milyen csodálatos családi nexusba jutottam és Ignótus úrral, a jeles íróval. Azután bizony elszégyeltem magamat e tovasuhanó cinizmusért és gondolkodtam a szent római egyház régi kegyetlenségén. Mert ime, gondolám, az anyakönyvelő állam meglelékszik azzal, hogy a törvénytelen születés esetében üresen hagyja az

apa rovatát. Az anyakönyvelő egyház ellenben szeret kést forgatni az ember szívében; az anyakönyvelő egyház erkölcsi ütlegetek szokott osztogatni. Az anyakönyvelő egyházzal tehát van egy kis differenciám; igyekezni fogok szerény hatáskörömben kiegyenlíteni a tartozásomat.

Mert a napokban, mint mondtam, elhozattam a keresztlevelemet és abban láttam az én édes kedves apámnak ilyen aposztrofálását. A sértő és hazug latin szavak láttára, a tréfás ötlet meg a harag után, a mely a kánonjog ellen támadt föl bennem - egyszerre visszaemlékeztem másra is. Vissza a tragédiára, a melyet átéltem valaha, régen, kicsiny, tizenkésztendő szivemben, a mikor pedig igazság szerint csakis örömmel tartozott volna nekem a világ.

Visszaemlékeztem erre.

Az édes apámat megütötte a szél, az anyám sírt nagyon és a beteg feküdt öt napig mozdulatlanul az ágyon. A szemét lecsukva tartotta és azután örökre is lecsukta, mert halál ellen nincs a kertben gyökér. Egyszer, tán negyednap, bevittek az ágyához és mi ott álltunk előtte; az asszony, a ki utána ment szerelemből és a fiú, a ki utána maradt szerelemből. A beteg éppen fölnyitotta a szemét és meg nem bénult balkezével megsímogatta a fejemet. Majd meg olyanformán cselekedett, mintha tollat szeretne mozgatni az ujjával. Közben a Krisztus-képre is mutatott, a mely az ágya fölött függött.

Micsoda nagy történetet olvastam én ki akkor a szemek megtört fehérjéből, micsoda kínszenvedést a szélütött ember keze mozgásából! Ha rágondolok erre az óranegyedre, látok egy tizenkét esztendő filozófot, egy kicsiny öreget, a ki elfojtja a sírást és így gondolkozik:

- Az apám lám nincs megesküdvé az anyámmal, mert én nem hiába vettem észre már régen, hogy hiányzik a jeggyűrűjük. Az apám szegény, most bizonyosan a közjegyző bácsinak szeretne valamit aláírni, de ez lehetetlen, mert lám, már megint nincsen magánál. Most pedig, mikor megsímogatta a fejemet, bizonyosan szenvedett nagyon, mert arra gondolt, hogy én valaha gondolni fogok rá. Ez nem lesz így, mert én nem fogok az apámra haragudni és a mamának se fogom mutatni sohase, hogy tudok mindent... Azután hát, a Krisztus-kép is csak sokat ér!

...Az apám szegény, meghalt másnap virradóra, szép májusi hajnalon, a mikor először fakadt ki a falu dísze, az orgonavirág. Én összecsókoltam az ő szép, ezüstös haját, össze a kezét, a mely szinte még keskenyebb volt soványodva, össze még fekete halotti köntösét is. Én láttam, a mikor koporsóba tették a halottat, én elbúcsúztam tőle, a ki annyiszor szorított kedves, jó szívére, én emlékszem reá tizszer is minden áldott nap - és a törvény őt mégis ismeretlennek mondja.

Ignotus páterre, mint azt megigértem, nem neheztelek ezért, pedig nagyobb volna az okom, mint Fuchs Náthánnak. Bár sokszor gondoltam arra, hogy nem nagy fáradságába került volna, hogy engem a pap előtt a magáénak ismerjen el, a mikor megszülettem; bár az is járt az eszemben, hogy nem kellett volna éppen a halálveszedelem idejére hagyni az én dolgom rendezését - mégis mindez sohase volt nekem ok arra, hogy a halottól elforduljak. A törvény akármit beszélhet, az enyém az mégis, a kit szerettem. A törvény taníthat arra, hogy könnyelműen bánt velem az apám, taníthat arra, hogy ő nem is érdemli az emlékezést, - Hugó Viktor kategóriái besorozhatnak a jogrend nyomorultjai közé és kiszineződhetik előttem a multból mind az a meg nem érdemelt belső kín, a mit éretlen ifjúságom korában átszenvedtem, feltűnhetik nekem továbbá a képzel bélyeg, a melyet erkölcsi hipokondriám annyiszor látott a homlokomon: - azért én Ignotus pátert mégis kívánnám csak egyszer még megcsókolni. Hogy elmondhassam neki magának:

- Apókám, Ignotus páter, szeretni foglak örökre...

Nem az én lelkem érdeme, hogy ez így van - azt hiszem, a fiu sohase tud disztigálni törvényes és természetes apa között. A különbség, amelyet az emberi célszerűség vagy igazságtalanság állított föl, a földi paragrafus, nem imponál az örök törvénynek. Az apaság rendszere nem állami intézmény és a teremtés fölött nem rendelkezhetik a törvényhozás. Ennek a mi szép világunknak a harmóniája olyan nagy, hogy a kánoni jog egy jöttányi hangzavart se kiálthat belé. Titok az örök nagy akarat és az évszázad német bölcselkedői egy csöppet se fejtettek meg belőle többet, mint hajdan az athéni tarka oszlopcsarnokban a stoikusok és az ő kevély empiriájuk. De ez az örök nagy akarat, a mely talán önmagától, talán mástól teremtett minden porszemet, az édes apánkon át beszél hozzánk:

- Én vagyok a végtelen intelligencia, én vagyok a végtelen erő. Én teremtettem mindnyájukat, egy idő nélkül való láncolat vész el én bennem. Homályos, gyöngé látások csak az utolsó karikaszemet pillantja meg: az az apátok, abban szeressetek engem. Akár fényes ez a láncgyűrű, akár szenny borítja, akár nyilván a magatokénak vallhatjátok őt, akár csak titkon - ő fűz azért benneteket hozzám és én tudom, hogy minden nemzetek emlékezni fognak is e tanításomra, míg csak ver az emberi szív...

...Hát ime, édes barátim, csak az ifjabbik Fuchs ne emlékezett volna erre?

Én emlékszem, kényszerűségből bizonyosan; én szeretek és én megbocsátok az édes apámnak egy nagy vétet: - az ifjabbik Fuchs nem bocsáthatta meg az édes apjának azt a kis összeszamarazást?

Az ifjabbik Fuchs nem volt az öreg Fuchsnak valóságos fia. Én pedig valóságos fia vagyok az édes apámnak és tőlem őt el nem tagadhatja a törvény. Valóságos fiú és valóságos apa között sohase lehetnek differenciák. Köztem és Ignótus páter közt sohase voltak differenciák. Tagadom ennél fogva az ifjabbik Fuchsnak igaz és kétségtelen fiaságát.

*

Az utca világosodni kezdett és mi már nem sokat törődtünk az ifjabbik Fuchsnak fiaságával. Inkább csak a Wirth kollégát néztük. Ő befejezván a mondókáját, ült nyugodtan, mint a kit nem külső, világi lángjaival, hanem belülről tesz elégedetté a boldogító Isten, a szeretet. Hirtelen egy kis ajtószellő borzolta meg a béna ember haját és nekünk ekkor egy pillanatra úgy rémlett, mintha valami messze hegyi sírból eljött volna Ignótus páter, megsimogatni az ő nyomorék fia homlokát.

A Wirth úr elméletét sikerrel használhatnák az apagyilkosok védőprókátorai.

A Wirth tudománya.

Ha valakinek, a ki intelligens környezetben él, szüksége van egy Fauszt-idézetre, akkor rendszerint beáll az az eset, hogy az intelligens környezet nem ér egy hajító fát se. Az intelligens környezetben ugyanis mindig akad vagy húsz Fauszt-ismerő; e Fauszt-ismerők azonban csodálatos apostolai az individuális művelődésnek. Mind a huszan mást-mást tudnak a halhatatlan János Farkas munkájából citálni, csak éppen azt az egy passzust nem, a melyet keres az illető valaki, a ki intelligens környezetben él. Némelyek a huszak közül az idióta Wágnert övezik szívük egész melegével, másoknak rokonszenve az Auerbach pincéje felé fordul, vannak továbbá, a kiknek az Oberon és Titánia intermezzója a legkedvesebb, ellenben a keresett passzus rendszerint megmarad lebegő problémának.

A szerkesztőség tizennegyedik számú szobájában, ott a hol a keleti bonyodalmak számai szoktak összefutni, Pálincás Sámuel úr a magyar kulturharc végső akkordjait írta meg egy képes néplap számára. Pálincás Sámuel a főváros régibb hirlapírói közé tartozik és publicisztikai működését az teszi nevezetessé, hogy ő írás közben simogatni szokta a szakállát. A szakállá tehát síma, de annál borzasabb a publicisztikai működése. Különben borsodvármegyei származású és midőn politikai cikkeket ír, folyton a borsodi állameszmét szeretné a magyar állameszmébe belecsempészni. Ezenkívül még német idézetekkel szereti tarkítani zamatos magyarságu iratait. Ha még most a külsejét is le akarnám írni, akkor Pálincás Sámuel kételkedésként rendreutasítanám előbb, mert megvan neki az a rossz szokása, hogy a kezét folyton a nadrágzsebében tartja s a redingotja szárnyát ilyenkor a két karjára veti, a mi persze csak a szemben állóknak lehet kedves látvány.

Tehát Pálincás Sámuel a most leírt alkalommal sajnos, nem tartotta a kezét a zsebében, hanem politikai cikket írt vele. Ez természetesen némi nehézségekkel volt egybekötve, mert a kellő idézet Pálincás úrnak megint nem jutott az eszébe. Pedig ezúttal az járt a fejében, hogy Mefisztó valaha valami nagyon kompromittálót mondott az anyaszentegyház gyomráról, meg az étvágyáról, meg egyebekről, a miket a képes néplapban most pompásan lehetne applikálni. Pálincás úr elkiáltotta magát:

- Fiuk, mit is mondott Fausztnak Mefisztó az egyház gyomráról!

A villámos lámpák alatt tovább sercegetek a tollak, a tizennegyedik számú szobában mint tíz perccel előbb, úgy még most is tovább fonódtak a keleti bonyodalmak számai, de Pálincás úr kiáltása visszhang nélkül hangzott el az éjszakában. Ekkor Sámuel fölkelt és odament a harmadik asztalhoz, a hol irodalmi és művészeti híreket írt Wirth János, a középkereskedelmi iskolai tanár.

- Wirth, kérlek szépen, te tudod bizonyosan azt a passzust a Fausztból. Mondd meg, kérlek szépen...

Wirth, a mi gyönyörű oroszlánfejű kis Wirthünk rámosolygott a Sámuelre és kivágta az idézetet:

Die Kirche hat einen guten Magen,
Hat viele Länder aufgefressen,
Und doch noch nie sich übergessen...

*

Az eset szenzációs mozzanata, az tudniillik, hogy akadt végre akadémikus műveltségű halandó, a ki tud a Fauszt című drámai költeményből a pillanatnyi szükségletnek megfelelően idézni, az éjszaka folyamán további megbeszélésnek volt tárgya. Az Omega-kávéházban

lapzárta után hozzászólt az esethez Haferstock úr, a közgazdasági rovat vezetője és ő, mint a szerencsejátékok esélyeinek hivatásos megfigyelője, pusztán véletlennek mondta a dolgot. Pálincás Sámuel, az érdekelt fél, tagadta ezt a föltevést:

- Akárhonnan is tudja idézni Fausztot a Wirth. A kis ujjában van az egész, azt már máskor is tapasztaltam. Valóságos Fauszt-autómata a béna kis ember: az egyik nyíláson bedobja az ember a kérdést, a másikon kihullik a válasz. Pontosan liferál bizony a Wirth úr...

Wirth akkorára már a hátunk mögé bicegett két mankójával és azt mondta a Pálincásnak:

- Igazad van, Sámuel, tehát kedvenc italom, a konyak ezúttal a te részedre lesz.

- Ha elmondod, hogyan tanultad meg az egész Fausztot?

- Nem az egészet, kedves Sámuel, csak az első részét. Elmondom mindjárt.

Wirth János összehúzódott a széken, két térdét fölrakta a márvány asztal élére és kiivott egy kis pohár szeszt.

- A Göthe János Farkas Fausztjának első részét - úgy monda - igen különös körülmények között tanultam meg és én most elbeszélem nektek ezt is, mert már úgyis annyi sokat tudtok felőlem, meg a multam felől, meg afelől, hogy miért vagyok olyan sokszor szomorú.

Mikor meghalt az édes apám és maradt utána egy szegény árva asszony, meg én, a fia, akkor tavasz volt és mi árvák jól elvoltunk az egész nyáron. A szegényeknek az ősz szokott csak problematikus időszak lenni. Ekkor a Szepességen már leesik a hó is, novemberben öt fokon alul van a hideg és folytonosan kell fűteni. Mekkora hasábokat! Novemberben pedig már apróra vágott fával kellett fűtenünk, mert az anyám maga hordta haza a piacról a fűtőanyagot és hasábokat persze nem tudott cipelni a szegény gyöngye asszony. Ekkor már el is költöztünk a régi, úri lakásból és egy kis házikóban telepedtünk le; onnan jártam a gimnázium ötödik osztályába és én sírtam mérgemben, hogy a tanárok csupa nagyobb diákoknak osztogatják az instruktori hűbéreket és én nem kapok még csak egy parányi kis normalistát se, pedig jó tanuló vagyok és az anyám beteg és fázik...

Nem volt a ki segítsen rajtunk, nem volt rokonunk, nem volt barátunk. Csak a régi uraságból maradt meg egy csomó butor, most már a padláson, mert helye nem volt neki máshol.

- Fiacskám, - mondta egy szép reggel az édesanyám - eladtam a barna ripszgarnitúrát, mert megenné a por, a piszok odafönn a padláson. Százharminc forintot kaptam érte, most lesz hála Istennek télre valónk.

A tél elmúlt és a pénz is elfogyott, eladni valót még közben is mindent eladtunk. Végére nem maradt más hátra, csak egy második pár sárga nyoszolya, berakott régi famunka, csigaformájú párkánykunkorodásokkal, elévülhetetlen szolid politurával, olyan, aminőt nem szokás eladni. Az anyám kapta az édesanyjától vagy talán a nagyanyjától valaha. Maradt pedig e pár nyoszolyán kívül még egy vén könyvszekrény is.

Ó, a vén könyves kasztni, az én első szerelmem! Pirosbarnás, becsületes színére, belül kékre füstölt polcaira hányszor emlékezem. Ott állt a mi szegényes szobánkban, belül teli az édes apám könyveivel, a melyek az üvegen át beszéltek hozzám:

- Megvárunk, kis János, míg megnősz, akkor majd beszélünk veled.

Addig csak a szekrény alsó, ajtóí részével beszélgettem. Onnan szedtem elő bekötött régi illusztrált újságokat, amelyeket nyári délutánokon, amikor a mankós gyereknek kijárni nem szabad, hogy meg ne izzadjon, nagyon lapozgattam, olvastam. Az üveges részre csak később került volna a sor és ekkor ismét azt mondta az édes anyám:

- Jánoskám, pénzünk már megint nincsen. Vagy a sárga nyoszolyákat kell eladni vagy a könyves kasztnit mindenestül. A könyveket megvinné a könyvkereskedő. Mit adjunk el, fiacskám... - így szólt és nézett aggódó szemmel az ő kedves két nyoszolyájára...

Én rám meg az üvegfalon át vén főlíások néztek, a melyeket mind az apám gyűjtött össze, barna bőrbe kötött törvénykönyvek, új színes vászonban klasszikusok. Petőfinek, Arany Jánosnak első kiadású könyvei, Kövynek törvénytudománya, Schiller egyetlen egy óriás kötetben, Göthe munkáinak hosszú sorozata. Mind én reám vártak ezek és mindegyikre saját kezével írta belül az apám, hogy kié! És ezektől most válnom kellett, mert - úgy gondolám - mégis csak kedvesebb az édes anyámnak az ő két nyoszolyája!

- Add el anyácskám a kasztnit, - mondtam végre és arra gondoltam, hogy előbb majd kicsempészek belőle egy pár könyvet emlékül.

A dolog azonban gyorsan ment és mikor másnap délben hazajöttem az iskolából, nem volt többé helyén a kasztni. Oda lett könyvestől. Göthéstől, mindenestől. A helyén egy vén láda állt, arra ültem sírni; mert most már hiába nő meg a kis János, nem várják meg az apja könyvei...

Oda volt az én kedves szekrényem és még jobban sirattam, hogy nem sokkal azután mégis el kellett a két nyoszolyát is adni...

- Nekem a nyoszolyáim, neked a könyveid, fiacskám... - mondta az édes anyám és zokogó beteg szívére szorított, mikor egészen üresen maradtunk. A vén muzsikáló óránk pedig ebben a nehéz órában rágyújtott arra a régi dalra, hogy „Gyöngyöm Minkám el kell válnunk.” Erre aztán neveltünk mindketten és szegény anyám egészen elfelejtette az ő kedves két nyoszolyáját.

Én sohase tudtam elfelejteni a könyves szekrényt és hogy megnőttem, kitanultam és kenyeret kereső ember lettem, sokszor gondoltam a szegénységünk idejére, meg arra a délelőttre, a mikor üresen találtam a szekrény helyét. Két esztendő előtt pedig kotorásztam a Múzeum-körúton egy antikváriusnál. És képzelj el, Sámuel, képzelj el, Haferstock, mire akadtam a régi törmelékben? Egy elrongyosodott barna vászonkönyvre, a Fauszt első részére, belül az apám kezeirásával, ugyanarra, a mely eladatott volt a mi szekrényünkből...

Wirth úr lélekzetet vett és csillogott a szeme még emlékezetétől is az ő nagy örömeinek.

- Megvolt, - mondta aztán, - egy darab a régi, kedves gyűjteményből. Aznap éjjel persze a kasztnival álmodtam; üres volt és táncolt hóbortosan és üveges két szárnyát kiterjesztvén, megölelt:

- Szervusz, kis János, csakhogy megint összekerültünk. A Fauszt első része azóta az éjjeli-szekrényemen van és két esztendő óta, téli estéken, mikor a mankókon nem járó ifjuság zsúrozik, avagy hajnalban, mikor hazakerülök a szerkesztőségéből, sőt nyáron, ha utazom, a kupéban is folytonosan lapozgatom az öreget... Nincs most nálam, nem mutathatom meg, de nem szeretem magammal hordani. Már igen rongyos és én sohasem is fogom beköttetni.

Innen, e sok lapozgatástól van az én Fauszt-tudományom.

*

Wirth úrnak erre az elbeszélésére azt szerettük volna mondani, hogy talán Schmidt Kristóf ifjusági tára részére komponált egy erkölcsnemesítő történetet, de ahogy ránéztünk fáradt kis testére, vonagló szája szélére és elborult nagy szemére, a mely régi emlékek között keresgélt, nem mertünk vele csufolódni.

Haferstock a közgazda azt mondta neki:

- Unikum vagy, Wirth; de azért nem okozasz zavart az értelmi statisztikában, mert ha egyszer el találod felejteni a tudományodat, megint csak nem lesz halandó ember, a ki a pillanatnyi szükségnek megfelelően tudná idézni Fausztot.

Sámuel meglökte a kis bénát:

- Nem hallod, öreg? Hová gondolsz öreg?

Wirth János lenézett az asztal márványlapjára és megint egy Fauszt-idézettel felelt:

Was ich besitze, seh' ich wie im Weiten,
Und was verschwand, wird mir zu Wirklichkeiten.

Délről.

Don Lorenzo sógorasszonya.

Padre Lorenzo Bonelli az életnek abban a stádiumában volt, a midőn a barát már unni kezdi a koldulást. Szűk lett neki a zárda és harminchárom éves korában észrevette, hogy az embernek nem a világot kell megváltani, hanem önmagát. Ősszel és tavasszal még valahogy csak meg volt elégedve a hivatásával; ekkor olajfák virágoztak a hegyek lejtőin és a dolomitutak mélyében szélmentes pihenőre talált az illat. A Sarca sebes kék vize vigan barátkozott a parti kövekkel és ha a páter facipője átkopogott a hídon, szinte vigasztalták a habok a szegény papot is:

- Padre Lorenzo, most nem baj, ha barát vagy is, mert most neked is jut a napsugárból valami...

A Garda-tó délelőtti szellője meglebegtette Lorenzo szénfekete tonzuráját és a barát ment ilyenkor büszkén. Magas termete nem görnyedt meg attól a sok nehéz holmitól, a mi fehér tarisnyája mélyében rejtőzködött. Durva szörkámzsája se volt nehéz neki, mint nyáron, a mikor ólommá változott a levegő, de nem is fázott alatta, mint télen, a mikor a torboki sarokból jeges fuvalmak járták át az egész Sarca-völgyet. Padre Lorenzo szerzetesi életének tizennegyedik évében tisztába jött azzal, hogy koldulni még leginkább ősszel és tavasszal ajánlatos.

Az Alle-Grazie klastrom szürke, vakolatlan falai mögött úgyis vége volt aztán minden poézisnek, a mit az aequinocitium ideje csak nyujthat egy szegény barátnak. Itt e sötét zúgban, a hol egyszer valamelyik Miksa császár kötött békét valamelyik velencei dozsával és a hol a ferenci barátoknak még mindig nem volt más pénzbeli jövedelmük, mint a békekötő császár misealapítványa, állandó hangulat volt a nyomoruság. Padre Lorenzo ha hazaérkezett és a konyhában lerakta a szent alamizsnát, mindig belé tudott kötni valakibe, mert már rosszul érezte magát a hideg, kényelmetlen cellákban, a melyek oly távol estek Val Ricordo kicsiny falujától, a hol a barát koldulás közben ismeretséget kötött az ifjúsággal és a kerti virágokkal. És legfőképpen Angiolina Pesarival, a ki tizenhét esztendő volt és feketeszemű, mint az angyalok. Ha mondta neki az öreg kvárdián:

- Fiam, Lorenzo, ma péntek van, a máléliszt napja és te mégis tojást kolligáltál...

Akkor felelte neki Lorenzo:

- Nem azért vagyok páter és nem azért tanultam négy évig teológiát, hogy nektek málélisztet kolduljak. Küldj egy frátert kollektornak. Annak a mestersége volna az tulajdonképpen...

Azután összezsápt a kámzsája gallérját és ment föl a cellájába, nem is hallgatva az öregre, a ki siránkozva mondta:

- Hát kit küldjek, fiam Lorenzo, honnan vegyek én frátert, mikor magunk se tudunk megélni.

A kvárdián szomoruan csóválta a fejét:

- Alig van enivalónk, Istenem, Istenem és ez a keményfejű páter azt akarná, hogy még frátereket is fogadjak...

Lorenzo fenn a szobájában állt sokat az ablaknál és nézett északra a Monte Stivo felé. Egyszer, kivált áprilisban gondolt sokat a völgyi falucskára és arra a gyönyörű kolduló reggelre, a mikor Angiolina öt darab gyöngyűkötést tett a tarisnyájába. Ezt kétségkívül szerelme jelül tévé, mert máskor csak hármát szokott adni. Ő megköszönte szépen és megfogta a leány kezét:

- Jaj, padre, ne bántson, mert meglát az anyám - mondta a leány és épp csak hogy nem sírt. Mert könyezni már könyezett.

Tenno várának hasábfarmáju tornya mozdulatlan ciprusok közül nézett le a klastromra és a távolból áthallatszott az arcói harangszó. A barát arra gondolt, hogy az idén elvállalja Ambrosio atyának, a szegény öregnek a dolgát is; megy majd helyette is koldulni, hogy többször járhasson az Angiolina falujába. A barát, a mint látjuk, következetlen volt egy kissé, de csak elméletben.

Gyakorlatilag nem koldult ő többé sohasem.

Az említett áprilisi napon ugyanis csak beállított cellájába a kvárdián és nagyot szippantott tubákos szelencéjéből, a mely csak terjedelmére nézve hasonlított a pala dorohoz, mert anyag szempontjából kizárólag sárgarézből készült.

- Lorenzo fiam - mondta neki - megszabadulsz a málélisztól. A trienti püspöknek papokra van szüksége, mert üresen vannak egynémely kuráciák. Ferenci barátokat akar átvenni a világi klérusba és írt a provinciálisnak, hogy nevezze meg jelöltjeit. Itt telepednének meg a szekularizáltak a környéken, ha kedved van, elmehetsz te is.

Lorenzo barát nagyot gondolt és elfogadta az ajánlatot, mert ismét eszébe jutott neki, hogy az embernek nem a világot kell megváltani, hanem önmagát.

*

Így lett padre Lorenzoból világi pap és plébános Pontecorvóban. Akkor már nem is nevezeték többé padrenak, hanem donnak, a mi tudvalevőleg úrfélét jelent. Egy déltiroli plébános pedig csakugyan úr is, van neki háromszáz forint évi fizetése és nem jár többé fapapucsban, mint a kolduló barátok, hanem szép csattos cipőben, fekete harisnyában. Van neki háromszögletű sikkája is a mely nagyon jól állt don Lorenzonak, a mióta megnőtt a haja. Don Lorenzot tisztelték is a hívei; már ezentúl például nem a kövágó napszámosok kínálták meg tubákkal, mint kolduló barát korában. A pontecorvói plébánosnak maga a capo del commune, a bíró úr szokta nyújtogatni a szelencéjét. Don Lorenzo különben készen kapta az egész butorozott kuráciát, a mely két fényes szobából állt, sőt készen kapta még a kertet is, a hol a mérsékelt égöv legfinomabb karfioljai nyíltak.

Pontecorvo a Sarca völgyének keleti lejtőjén fekszik és Val-Ricordótól csak egy hatalmas hegylanc választja el, de azért a pontecorvói parasztok egy lelket sem ismertek a valricordóiak közül. Ők a nyugati nagy műúton szoktak Trientbe vagy Roveredoba járni, amazok túl a hegyen, már a vasutat használták. Midőn Angiolina Pesari, sötét két szemével és tizenennyolc esztendejével bevonult a kuráciába, Pontecorvóban mindenki elhitte, hogy Angiolina csakugyan sógorasszonya a papnak.

Ennek a bevonulásnak pedig igen egyszerű története volt.

Don Lorenzo titkos hegyi ösvényeken sokszor járt át Val-Ricordóba, kivált akkor, hogy Angiolina édes anyja nagyon megbetegedett és a lány egymagában nem tudta eléggé ápolni a selyemhernyókat. A selyemhernyók elpusztultak, az öregasszony is meghalt és készen volt a nyomorúság.

- Elmegyek Trentóba cselédnek - mondta a lány.

- Nem mégis Trentóba cselédnek, hanem eljössz hozzám, mert én szeretlek és azok, a kiknél szolgálnál, sohase szeretnének annyira.

A leány ráborult a pap széles, domboru mellére:

- Igazad van, elmegyek hozzád, mert szeretlek.

- A sógorasszonyom leszesz Pontecorvóban, a ki ügyel a kis gazdaságomra - mondta a pap.

A sógorasszony elment Pontecorvóba, ott volt egy ideig, azután meg eltűnt a falujába egyszer. Valami nénihez ment bizonyosan.

- A sógorasszonyom hazament a kis fiáért, - mondta a pap.

A sógorasszony visszajött egy pár hónap múlva egy pólyás kis fiúval. Angiolina egy kissé halavány volt ekkor, egy kissé ápolta a gránátalmafaakat, a karfiókat, a papot, meg a kis fiát és esztendő múltán megint csak hazament a falujába.

- A sógorasszonyom elment a kis leányáért - mondta a pap a pontecorvóiaknak.

A sógorasszony egy pár hónap múlva visszajött egy pólyás kis leánynyal. Megint nagyon halavány volt és elkomolyodott már don Lorenzo is. Az asszony sokat sírt:

- Mi lesz belőlem, micsoda csufság lesz, ha a falubeliek mindent megtudnak; mert most még csak sejtik, hogy sógorasszonyod van ugyan, de a sógorasszonyának ura nincsen.

A pap hozzátette:

- És mi lesz én belőlem, ha megtudja nem a falu, hanem a püspök?!... Don Lorenzo nedves olajágakat tett a tűzre és mindaketten a szomszédszobába figyeltek, a hol két kis jószág lélekzett a bölcsőben.

Karácsony estéje volt, az ablakon át benéztek a havas dolomit óriások. Szemközt Cenigában, a hol egy órával előbb járt a toronyóra, már elsőt harangoztak éjféli misére. A pap kikészítette azokat a vastag viaszgyertyákat, a melyeket a község tizenkét véne tart majd kézben az oltár körül. Ekkor kopogtak az ajtón és belépett egy fehérbajszu úr. Nagy kalábriai köpönyeg volt a vállán, mint mindazoknak a húszezreknek, a kik a marsalai ezrek közé tartoznak. A mellén volt a jövevénynek vagy nyolc érem és kereszt, mint az Lombardiában minden veteránnál látható. Az olasz függetlenségi harcok katonáinak ugyanis nemcsak minden ütközet, hanem minden puskalövés emlékére is verettek egy érmet vagy keresztet. Innen van az olasz hadastyánok fényes dekorációja.

A jövevény meghajtotta magát, Angiolina bámulva nézett rá, a pap nemkülönben:

- Don Lorenzo Bonelli, - mondta kemény katonás hangon - én Cesare Bonelli, cavaliere di Toblino, szárd királyi tüzérszázados vagyok a végleges nyugalomban. Harmincöt esztendő előtt dezertáltam az osztrák hadseregből, mert vonzott az egységes Itália eszméje. Most hazajöttem az egységes Itália eszméjével és egy lappangó köszvényenyl a végtagjaimban. Letelepédtem szülővárosomban, Val-Tionében még a nyáron és harmincöt esztendő után egyetlenegy Bonellit sem találtam családomból, a toblinói lovagok közül, a kik valaha együtt harcoltak az arkói grófokkal a spanyol örökösödési háboruban. Ekkor kinyomoztam, hogy a pontecorvói papot Bonellinek hívják; eljöttem hát, hogy karácsonyra meglepjem önt, a ki kétségkívül rokonom nekem. Ezt látom is már, mert ilyen nemes vonásai csak egy vérbeli Bonellinek lehetnek...

A pap szeliden mosolygott:

- Foglaljon helyet, szerény hajlékomban, nagyságos lovag úr. Szívesen látjuk vendégnek. Angiolina, készítsd el a másik szobát a kapitány úrnak. Azt azonban előre is kijelentem, hogy az én őseim nem a toblinói lovagok közül valók. A nagyapám nyomorult szegény kénbányász volt Sziciliában, munkás, a kinek egyetlen ambíciója az volt, hogy valaha bérlő lehessen. És az utódai, lovag úr, a mint láthatja, nem sokkal gazdagabbak, mint a sziciliai kénbányászok. Méltóztassék különben e veres borból. Bonelli lovag ivott a fanyar falusi borból, evett a karácsonyi polentából és a mikor a pap elment éjféli misére, egyedül maradt don Lorenzo sógorasszonyával. Az utcákon még járkáltak a karácsonyi „harmóniák”, énekes legények, a

kik négyszólamu karokkal tartják fenn az édes, romantikus hegyek költészetét. A másik szobában még szunnyadtak a bölcsőbeliek. Angiolina az ő kis paraszt eszével panaszkodni kezdett az idegennek:

- Itt fekszenek mindaketten... Se Bonelliek, se Pesariak, Isten tudja, hogy mifélék...

A kapitány, a ki öreg korában érezte az árvaságot és jó ember volt, mert senkije se volt mondá Angiolinának és mondá a papnak, a ki jött vissza az éjféli miséről:

- Rajtatok még lehet segíteni.

És karácsony első napján, mikor a veterán Bonelli megjelent az utcán a pappal, a falubeliek azt mondták egymásnak:

- Ime megérkezett végre don Lorenzo sógorasszonyának az ura!

Ha kérdezték később a papot, ő is rájuk hagyta:

- Igen, megérkezett a sógorasszonyom ura!

A don Lorenzo sógorasszonyának ura megérkezett csakugyan, mert Cesare Bonelli soha többé nem költözött vissza Val-Tionéba. Ott maradt az öreg a pontecorvoi kurácián és mivel nem kapott külömb szobát, hát megelégedett azzal a szűk kis kamarával is, a melyet Angiolina és a plébános az ő számára alakították át. Szépen tisztára súrolva, fehérre meszelve, a falakon Mazzini és Manin Dániel arcképével ékesítve. A toblinói lovag azután megesküdött egyszer Angiolina Pesarival, a kis templom zárt ajtai mögött, a hol don Lorenzo maga celebrálta a szertartást. A jó öreg esküvő után még szívta egy ideig kurta kis pipáját, egy félévvel később pedig meghalt és özvegyet meg árvákat hagyott hátra. Sírja a pontecorvoi hegyi temetőnek egy lapos köve alatt van, a hova felhallatszik a nagy tó zúgása és tiszta napokon átjár a független Itália szellője. Don Lorenzo és a sógorasszonya sohase feledkeznek meg ennek a sírnak a koszorúiról.

Most meg, ha nekimelegszik a februárius és csak egy kis fehér sipka marad a Monte Baldo fején, két kis gyerek játszik a pontecorvoi paplak tiszta zsaluei előtt; piszkosan, pirosan és göndören, mint a régi olasz mesterek festményein látható. Midőn vecsernyéről jön Don Lorenzo, a gyerekek eleresztik a plébános sógorasszonyának kötényt és futnak az érkező elé. Szépek a gyerekek, ruganyosak és egészségesek; igaz és kétségtelen ivadékaik azoknak a Bonellieknek, a kik az arcói grófokkal együtt harcoltak a spanyol örökösödési háboruban és ezért birodalmi lovagságra emeltettek. Don Lorenzo világosan látja már, hogy előfordulhat az az eset, a midőn az embert nem önmaga váltja meg, hanem mások.

A menyasszony.

Öt óra felé járt az idő. A Monte Pregasine mögött már lebukott a nap, a vízen hosszú árnyéka maradt a hegynek. Délről Catullus szigetének ciprusai integettek Rivába a szürkületből, Torbole felől halászok dala szólt. Az este szinte virágzott. Kékellő szírommá változott a tó vize, a hegyoldal olajfái nyers tavaszi illatot árasztottak. Mélykutiné eldobta a Tenger munkásait és letekintett a Hotel am Lac terraszáról. A bolyhos szöke haja végig folyt a hintaszéken, keresztbe tett lábával ütögette a párkányt.

- Jöjjön csónakázni - mondta a kamgarn főhadnagy, Kondorics. Mélykutiné nem felelt. Kamgarn főhadnagynak hitták a karcsu huszárt, mert a mióta ősszel megtelepedett a tó partján, állandóan ilyenemü szövetben volt látható. A téli blúza, a nyári blúza, a pozsonyi zsinóros attilája, a prémes mentéje, mind kamgarnból csinálódott. Deutschmann, az erlangeni egyetem magántanára a kávéházban egyszer abbeli gyanuját is kifejezte, hogy a főhadnagynak valószínűleg a zsebkendője is kamgarnból készült, ez a föltevés azonban később alaptalannak bizonyult. Kondorics egyébiránt kezdődő tüdővészben szenvedett és így annál csodálatosabb, hogy oly szokatlanul kedvelte a kamgarnt. Ugyanazzal a logikával szerethette volna a síma szövetet is.

- Jöjjön csónakázni, - mondta még egyszer.

- Nem megyek, - felelte Mélykutiné. - Várom a vőlegényemet már harmadnapja. Tálás egyszer azt írta, hogy a szabadságidejét csak egy nappal később kezdhette meg, első nap azért vártam hiába. Másodszor Verona előtt kisiklott a vonat, tegnap azért vártam hiába. Ma még nem tudom, hogy miért várok.

- Én se.

- Maga se? Maga se, Kondorics? - A szöke özvegyasszony nevetett egyet. - Maga sokat nem tud, kedves barátom, azt se tudja, hogy én most nagyon rossz kedvű vagyok.

- Maga meg azt nem tudja, szép asszony, hogy milyen gyönyörűség volna most San-Nicoloig elcsónakázni. Az erődítéseknel kiszállanánk és a Monte-Baldon át gyalog sétálnánk vissza. Ma nem köhögök, tehát imádom a világot. Maga se köhög, imádja hát maga is.

- Én a vőlegényemet imádom, tisztelt uram.

- Az pedig lekéssett alaposan. Nézze, tisztelt Mélykutiné Hedvig, - Giacomo telegrammot hoz. Ez bizonyosan önnek szól. Veronában, úgy látszik, ismételt vonatkisiklások történnek.

A terrasz párkányán át a hotel kövér háziszolgájától egy táviratot vett át Mélykutiné. Tálás miniszteri titkár, a várbeli thée dansantok kedves alakja, a ki különben harmincöt esztendő volt és erkölcsös előéletű, - szomorodott szívvel jelentette az ő imádott Hedvigjének, hogy Desenzanóban rövid javítás alá fogták a csütörtöki hajót és a Garda tón ma szünetel az európai forgalom. Holnap megérkezik, addig is millió csókot küld, már a mennyire az természetesen egy idegen állam területéről Rivába elküldhető.

- Gyerünk csónakázni - proponálta hirtelen az asszony.

Kondorics főhadnagy kitörő lelkesedéssel fogadta a saját életrevaló eszméjét. Minden tüdőbaja dacára vad mozdulatokkal rohant a hotel kertjének parányi kikötője felé, a hol szép sorjában pihentek a bárkák. Kondorics beléugrott az elsőbe és Matteonak, a fogadó tengernagyának lázasan segített eloldani a kötelet. A derék lovastiszt ebben a pillanatban szerfölött hasonlított őseihez, a titeli csajkásokhoz, a kik Zsigmond király naszádjairól, háromszoros „Bozse” kiáltással vetették magukat a törökre. Megigazította a kezelőjét, hirtelen megragadta az egyik lapátot és már ült a padon, a mikor Hedviget besegítette a csónakba. Mélykutiné a kormány

zsinórját igazította a dereka körül, a tapintatos Matteo ellökte a bárkát és tíz másodperc múlva túl jártak a nádon.

Kondorics szépen, ütemesen, vízszintre fordított lapáttal evezett, a mint azt gyermekkorában Fiumében tanulta. Az ifju Konstantint ugyanis édes apja, a nyugalmazott altábornagy, eredetileg tengerésztisztnek szánta és a fiumei akadémiába küldte, a hol az eleven eszü gyermek csakhamar réme lett az összes felügyelő altiszteknek és a hol nem is javult meg, dacára annak, hogy az iskolaparancsnok rendeletére büntetésből többízben kényszervillamozásnak vetették alá az intézet fizikai laboratóriumában. Kondorics Konstantin javíthatatlan maradt. Végül betelt a mérték és a midőn az akadémia második évfolyamának görögországi tanulmányútja alkalmával az egyik inspekciós hajósuhancot, azért, mert neki, jövődöbeli tisztnek, nem szalutált, minden eszmecsere nélkül úgy belökte a Földközi tengerbe, hogy csak jelentékeny erőfeszítések árán tudott kiúszni a hellén partokra, - akkor Kondoricsnak a közös haditengerészet kötelékében nem volt többé maradása. Az akadémia parancsnoka, a ki együtt utazott tanítványaival, a rakoncátlan csajkást rögtön átadta egy Triesztbe induló Lloyd-gőzösnek és így a serdült kóru Kondorics kényszerútlevelel érkezett Brindisin, Trieszten és Pragerhofon keresztül haza. Mohácson találkozott az édes apjával és szakadatlan testi fenyítések között érkezett vele Titelbe. Otthon egy évig csendes, szemlélődő életet élt a gyermek, tizenhét esztendő korában pedig az öreg generális besoroztatta huszárnak. Az ezrednél nem sokkal azután felvarrta a kadétek arany paszomántját és idővel azután igen szorgalmas csapatist lett belőle. Evezni azonban nem felejtett el sohase.

Nagy emócióval kezelte a lapátot. Mélykutiné elmosolyodott a barna csajkás kipirult arcán:

- Ne evezzen, kérem, hanem beszéljen!

- Én nem beszélek többet, szép asszony. Eleget mondtam magának, hogy először vagyok szerelmes és utoljára, a Tálás miniszteri titkár menyasszonyába. Ha magának ez nem tetszett, sajnálom. Holnap szedem a sátorfámat és megyek Meránba. Én nem fogom nézni, a mikor maguk ketten turbékolnak.

A tó északi görbületénél bárkákkal találkoztak az utasok. Olasz vadásztisztek csónakáztatták a rivai intelligencia hölgyeit és beszéltek borzalmasan korrekt németiséggel. Az egyik csónak hozzásurolódott a Matteo ladikájához, Mélykutiné megingott és összeütötte a térdét a huszáréval. Egyszerre a sannicolói erőd elé értek.

- Vezessen, csunya rác, - mondta a főhadnagynak, mikor kiszálltak a parti makadám útra és visszaküldték Matteot a csónakjával.

Kondorics a csontos derekához szorította Hedvig karját, visszafelé indultak rivába. A Monte Baldo tövében északra kanyarodott egy dülő út, villák, olasz modoru léclugasok között. Az emeletes parasztházak előtt barna kámzsás asszonyok üldögéltek, gyapjuharisnyákat kötögetve. Egy-egy virzsiniás paraszt zsebedugott kézzel bámult le a tóra.

Elhallgattak mindketten. Kondoricsnak fülébe az asszony ruhasuhogása hallatszott, Hedvig melegnek érezte az estét. Megálltak egyszerre a dolomit-sziklák között, egy szederindával befutott barlang szája előtt.

- Nézzük meg, mi van benne! - mondták egyszerre mind a ketten.

Az asszony egy kissé remegve indult az üreg sötétjébe, alighogy érintette lába a kavicsot. Kondorics keményen lépkedett. A szellő csak az ajtónyílás indáit lebegtette meg, beljebb nem tolakodott. Az ibolyák is elbúttak a szikla hasadéokban; földnek párázata és füvek illata egyazon esti akkordba olvadt

A tavasz bűne volt az egész.

*

Kondorics,

Ne gondolja, hogy Tálast meg fogom csalni; azt se gondolja, hogy vallomást teszek neki. Megyek le Olaszországba, elbúvok valahová, a honnan híreket se hallják többé. Ha maga léha is, azért bizonyosan nem fog olyan közönséges fráter lenni, hogy neki, vagy akárkinek a világon, elbeszélje valaha a tegnapi árulást.

Az ördög vigye el magát.

Mélykutiné.

Ezt a levelet - mint azt már kétségtelenül sejteni méltóztatik - a főhadnagy kapta másnap reggel „hajnali tíz órakor”, hogy az ő saját kifejezésével éljünk. A beretvált arcu szobapincér, egy hüllőalakú bajor, egyszersmind azt is jelentette, hogy Frau von Mélykúti hét órakor elutazott Ala felé. Kondorics Konstantin egy kissé elámult a dolgon, azután tovább aludt, egész tizenegyig.

*

Édes Adorján!

Ne keress, boldogtalan vagyok. Soha többé nem látjuk egymást.

A te szegény Hedviged.

Ezt a másik levelet délután öt órakor kézbesítette a Hotel aux Laux portása egy izmos, szőke gentlemannek, akit a desenzanói gőzös hozott a fogadóba. Tálas Adorján miniszteri titkár, midőn elolvasta a neki hátrahagyott sorokat, egy szempillantás alatt megfeledkezett az egész világról, a hazai kormány összes kodifikációs munkálatairól, a théé dansantok és a vár-színház szép asszonyairól, mindenkiről, csak épp arról nem, a kiről meg kellett volna feledkeznie. Fölment előre megrendelt szobájába és könnyes szemmel nézte ablakából a tóparti alkonyatot. Az olajerdő ismét illatozott és a habok nem beszéltek semmit.

Este a kávéházban megismerkedett a férfitársával; gondolta, hogy úgy is nevetnek rajta, éjfél felé hát, a mikor a főhadnaggyal, a magántanárral és az orvossal már elég bizalmas volt, elbeszélte nekik a baját. - Mindegy már, ha megszánnak, még mindig jobb, mint ha kinevetnek; - ez volt a vígasztalása.

- Hisztéria! - mondotta az orvos és komoly maradt, mert egy orvosdoktornak illik minden latin szónál komolynak maradnia.

- Rejtély! - mondta a magántanár; a filozófoknak egyetlen boldogságuk, hogy rejtélyek is vannak a világon.

- Ah, dehogy, - mondta a pórul járt vőlegény. - Szeszély, asszonyi szeszély és változékonyság; pedig nagyon, nagyon szeretett valaha...

A főhadnagy kiitta a grogját, leverte a trabukója hamuját és oda nyilatkozott, hogy mindenben csatlakozik az előtte szóló nézetéhez.

Az alkalom istennője pedig átsuhant a szivarfüstön, leszállt a szőke titkár homlokára és gunyosan elnevette magát.

Gretchen szakácsa.

Az irodalom néha anankazmusban, lelki kényszerállapotokban szenved. Így például a legújabb időben alig akad novellista, a ki egy urasági szakácsot merne valamely komoly szerelmi történet középpontjába helyezni. A fehér jánkli ugyanis, - a mely ezen szolid konyhaférfiaknak külső ismérve - színénél és szerkezeténél fogva bizonyosan csak egyszerű lelkiállapotok jellemzésére alkalmas; ellenben a bonyodalmas helyzetek (benső meghasonlás, kötelességek összeütközése, stb.) óva intik a költőt, hogy eszméinek ezen fehér lajbinál külön burkolatot keressen. Én is tehát akképp oldom meg a problémát, hogy Rigler Hubert urat, a szakácsot, ezennel fekete redingotban mutatom be az érdeklődő közönségnek. Úgy, a mint őt megismerni volt szerencsém.

Arkóban, alsó Tirólnak ezen a kellemes helyén, a hol az anyaszentegyháznak legsoványabb kanonokjai találhatók, a román dóm közelében volt egy svéd korcsmáros. Azt hiszem Jönköpningnek vagy Säckersheds Tändstickornak hívták a vén fegyencet. Ez azonban mellékes. Fődolog, hogy az északi férfit elsőrangu bajorsört mért és ehhez az italhoz fokozatosan hozzá tudta szoktatni a városnak és az idegen közönségnek egész intelligenciáját. Délfelé, midőn a melegebb éghajlat lakói mind sűrűbben kezdik nyitogatni az ő burnótszelencének hívott elmés élvezeti cikküket, a svéd sörház rendszeren megtelt vendégekkel. Legelőbb természetesen az olasz benszülöttek jöttek, mert a latin népfajok a velük született udvariasságnál fogva mindig elültek az idegen előtt a korcsmát. Eljött ilyenkor di Satan Croce úr, a járásbíró, e komoly államhivatalnok, a ki nagy barátja lehetett a hármasszövetségnek, mert mindig a Hunyady-indulót füttyörszte. Ott volt Odoardo Georgi is, a főtanító, a kinek előkelő összeköttetései voltak a hotelek személyzetével és így a klimatikus gyógyhely vendégeit jobbra meg tudta nyerni olasz leckékre. Az első leckén aztán rendszeren megmagyarázta az embernek, hogy olaszul meg lehet ugyan tanulni, de Dantét azért csak az egészen különös tehetségű emberek érthetik meg: ő maga is olasz ugyan, de azért Dantét ő se érti, és a gömbölyű kis főtanító csakugyan olyan ártatlan talentum volt és olyan kedvesen mondta ezt, hogy az ember ezt mindig el is hitte neki. Az ember azonban, a ki Arkóban olaszul tanult, nemcsak Dantét nem értette meg, hanem még Odoardo Georgit se. Ha továbbá emlékezetem tárházában folytatva keresgélek, hosszú kutatás után ráakadok még padre Francesconira is, a ki szokatlanul kicsiny termeténél fogva nemcsak az ember memoriájában tud elbujni, hanem elbujt mindig a svéd sörházban is. Mindezek az urak a szomszéd asztaloknál ültek. Mi csak hárman voltunk együtt: van Birkenstamm hadnagy a pommerániai huszároktól, én és Rigler Hubert úr.

„Rigler Hubert, bécsi magánzó” így volt Rigler úr bejelentve. Harminc esztendő körül való pompás Boulanger-szakálu barna úr volt ő és ámbár kopasz vala egy kissé, mégis sokkal szeretetreméltóbb tudott lenni a pommerániai huszárnál. Állandóan fekete redingotban járt, a mint azt már röviden jeleztem is és csak előképzettsége tekintetében tudta kétségben hagyni az embert.

- Ez az úr olyan igazi junker! Tudja ugyebár uraságod, hogy mit értek junker alatt? A junkerek afféle fölfuvalkodott nemes urak, ugyebár?

Midőn néha von Birkenstamm előbb ment el az asztaltól, Rigler Huberttől nekem ilyen szociológiai fejtegetéseket kellett elviselnem. Az elegáns Rigler, a mikor ilyen hülyeségeket beszélt össze, mondhatom sokat veszített a szépségéből. Az ő szépsége csak akkor maradt érintetlen, ha az elvont és a konkrét kérdések tárgyalása alkalmával mélyen hallgatott; véleményt csak a legkonkrétebb ügyekben vártunk tőle:

- Vendéglős úr, az ürükotlettekhez csak a vékonycsontu darabokat válogassa ki, - mondta például egyszer Rigler a svéd landsknechtnek, a mikor panaszkodtunk volt, hogy az ürükotlett kemény és inas. És ime a Rigler utasítása nyomán pompás lett a kotlett.

- Az ilyen „magánzó” urak enni csakugyan tudnak, de egyebet azután valóban nem tudnak. - Ez a hadnagy véleménye volt és a hadnagy véleményében én is osztozkodtam és sokat töprenkedtem azon, hogy ez a kedves, elegáns és szép bécsi magánzó hogy lehet olyan végtelenül korlátolt.

Von Glajusz Gretchen úgy látszik nem sokat töprenkedett ezen a fogós kérdésen. Ő úgy vette Rigler urat, a mint adva volt. Megszorozva szimpatikus külsővel, hatványozva szürke tudatlansággal. Egy hónapig söröztünk ugyanis Rigler Huberttel együtt, azután átjárt ő ebédelni a Monrepos panzióba. Ott lakott Glajusz Gretchen, a szőke kis vándorfecske, a testvérénjével, Ellával együtt. A két hannoverai leány már a harmadik telet töltötte Arkóban, hogy valami kis vérszegénységből kigyógyuljon az idősebbik. A Glajusz nővérek hát nagyon otthon voltak már és ha a Kurhauzban tombolát vagy estélyt rendeztek, a rendező hölgyek kis levélkéi közt a Gretchen meghívói is teliröpködtek Arkót. Négylevelű lóherét használt a hannoverai kisasszony levélpecsétnek, körül ezzel a fölirással: „Malgré tous.”

- Persze, - mondá Birkenstamm hadnagy, - a cimerével ő nagysága nem akar affektálni. Pedig szép cimerük van, a von Glajuszoknak multja ismeretes Hannoverában. Egy vitéz ősöknek a fiait emelték nemességre; az ős századoskapitány volt a Poyger-huszároknál és 1677-ben halt meg a Tiszánál, a midőn is Tököly Imre emberei által huszadmagával nyársra huzatott. A boldogtalan ember utódai ezért kaptak nemességet és ezért kapták a cimerükbe azt a jelszót, hogy: „Fortiter in re”. Von Glajusz Gretchennek pedig most jól esik a Rittergut, de a régi jelszó helyett azért mégis azt használja, hogy „malgré tous”.

Gretchen a Monrepos-ban lakott és odaszokott Rigler Hubert úr is. A sétányon meg fönt az olajerdők sziklás utain gyakran láttuk aztán a bécsi magánzót a két lánytestvérrel. Egyszer meg is ismerkedtünk velük és aztán sokat voltunk együtt. Elül a Rigler karcsu alakja járt az aprócsontu Gretchenrel, mögöttük jó messze mi haladtunk Ellával. Ella vagy tizenöt esztendővel volt öregebb a hugánál és bizony mégse vette észre, hogy a huga és a Rigler milyen messze járnak előttünk. Néha csak a kis lány fehér kalapját láttuk elől valami olajfalomb mögül kivillanni és ilyenkor nem igen lehetett tudni, hogy hova lett vajjon a Rigler fekete kalapja. Bizonyosan a fehér takarta el.

Ella, a szegény öreges, vörös lány nem látta ezeket a dolgokat; mi láttuk és gyakran megbeszéltük is az egészet a svéd korcsmában, a román dóm mellett, a hol di Santa Croce járásbíró szokta füttyülni a Hunyady-indulót.

- Szerencséje van a számárnak, - mondta a hadnagy és én ráhagytam ezt.

- Azonban hol van már a szakács és hol a fejer jánkli? - fogja kérdezni a nyájas olvasó.

Eljutottunk már a szakácshoz is meg a fehér jánklihoz is.

Vagy egy pár heti barátkozás után kirándultunk egyszer mind az öten és ültünk Torboléban a Krone babérral övezett kis terrászában. Gretchen kisasszony süteményt aprított a kávéjába és nem kifogásolta, hogy Rigler Hubert, a ki ham and eggset uzsonnált, oly szorosan közel ült hozzá. Már különben szürkülni kezdett a hegyeken; a havas dolomitok, a melyek szinte húzzák az embert fölfelé, ragyogásukat veszítették lassankint, csak a terrász alatt maradt meg csillogó sötétkének a kedves nagy tó. Úgy mozgott a vize, úgy hányna a bárkákat, úgy dagadt a kis Gretchen lába alá, mintha csak a Rigler Hubert szívét akarta volna utánózni. És a délvidéki naplementének hűvös, csendes levegőjén átharsant e szép negyedórában valami édes zene; nem aeol-hárfa, nem is az olajszüretelők harmóniája, csakis a hegyeken zengedező

császári királyi postakürt. S a mint Gretchen kisasszony meg Hubert úr egymásra pillantottak ekkor, az embernek úgy rémlett, hogy e két halandó most egymás nyakába borul nyomban. Ez azonban elmaradt, de történt helyette más valami.

A terrászra, míg mi uzsonnáltunk, beállított egy jól megteremtett fiatal férfi; vadonatúj turistaruhában, a mely a legfinomabb innsbrucki lódenből készült; vadonatúj zergeszakállal a kalapján és igen símára borotvált lakájarccal a kalapja alatt. Az idegen leült a harmadik asztalhoz és csendes, szemlélődő magatartást tanúsított; hirtelen azonban hátra kellett fordulnunk, mert a turista mi felénk kezdett beszélni. Kedélyesen, pompás, ropogós penzingi szó-járásban:

- Hallod, hallod, te Bertli, te is megráznád a szakácsod fülét, ha olyan keményre sütné a sonkát, mint a hogy a kocsmáros sütteti... Hehehe, ugy-e Bertli?

Az ember felé fordultunk mind az öten, köztünk Rigler Hubert is. Ő azonban egy kevésbé halványan. Ekkor pedig fölállt a nyájas idegen és az asztalunkhoz jött s ott udvariasan meghajolt:

- Bocsánat, tisztelt uraságok, szervusz Rigler Bertli! Bocsánat, tisztelt uraságok, én Pleimschauer György vagyok Bécsből, a Bertli régi barátja vagyok Bécsből, hehehe, régi jó barátja, a Lothár főherceg konyhájáról, a hol inaskorunkban, hehehe, mindig az ostyasütővel vert ránk a főszakács... Megengedik ugyebár, hogy helyet foglaljak? Hehehe...

A jövevény széket húzott elő és kedélyesen mellénk telepedett, azután tovább beszélt a halottsápadt Riglernek, régi napokról meg új napokról, meg különböző tortareformokról, meg arról, hogy a Rigler Hubert mégis szerencsés ember, mert most harmincezer forintot örökölt az öreg Laufenburg Löwenberg hercegtől, a ki nagy gourmand volt és meg tudta becsülni azt, a ki a szája íze szerint főzött...

Mi hárman összenéztünk, csak Gretchen fordította el a fejét és nézett kifelé a tóra, mintha menekülni szeretne kipirult szégyenkező arcával valahova messze. Mi hárman összenéztünk és egy szónyi beszéd nélkül, egyértelműleg konstatáltuk, hogy ez a Rigler úr egy valóságos urasági szakács, ez idő szerint várakozási illetményen szabadságolva. Konstatáltuk ezt és már világos volt előttünk, hogy az elegáns, jó modoru Rigler miért oly végtelenül tudatlan, miért beszél oly szokatlan mértékben dialektust, és miért tekintély ő konyhakérdésekben. Kedves fölfedezés volt ez az egész véletlen dolog és az ember első pillanatban szinte látta is a komoly Riglert, a mint leveti szép fekete redingotját és fölveszi a fehér pikémellénykét. A következő pillanatban azonban maga Rigler úr szólalt meg kissé remegő hangon:

- Én, ha az uraságok megengedik, ma már csak visszamaradok az én kedves Pleimschauer barátommal Torbolében...

- Bizony, mi meg már mehetnénk - mondta Ella kisasszony és fölállt az asztaltól és elmentünk mind a négyen, a fehér lajbi emberét udvariasan és hidegen köszöntvén. Csak éppen a kis Gretchen volt az, a ki rá se nézett Riglerre; Birkenstamm ellenben barátságos szóval vált el szakácsoktól:

- Az urak most bizonyosan föltalálnak valami új csokoládé-tortát. Kérem, csak egyszer már a kakao-vajat sziveskedjenek kiküszöbölni a fölfedezéseikből...

Két egylovas kocsink szomoruan görgött hazafelé és a villák kökerítése mögött arról szólt a ciprusok esti beszéde, hogy ime megint megszakadt egy szerelmi regény, mint már annyiszor e szerelmes vén Európában.

Másnap csakugyan nem is láttuk a szakácsot többet. Harmadnap pedig forró tavaszi világításban úszott a promenád és a hölgyek nagyon a szemükbe húzták a napernyőjüket; Glajusz Ellát csak akkor ismertem meg, mikor már egészen előttem állott.

- Elment a szakács után, - mondta a kisírt szemű öreg leány és egy levelet gyűrögetett a kezében, rajta a kis Gretchen herelevél motivumával: „malgré tous”.

A mirtusbokrokra fehér pillék szálltak, a kis Gretchen elszállt a szakácsal. Úgy gondoltam e percben a szőke leánykára, mint valami női ámoristenre, a ki repül és röptében fürdik a fényben és átröpül minden akadályokon és elröpül a nevetségesség elől. Nem türvén a szerelem kacagását, csak is önmagától.

Mesék.

Tavaszi mese.

Tavaszzal rideg a mennyország és szégyenkezik a túlvilági pálmák. Nem segít akkor az egeken se mirrha, se nektár, vándorútra szökik felülről minden szépség. Mikor idelenn szárnyát bontja az álom, a melynek vége szakad mindig, mikor a kövek között fakad az első tavaszi virág, - akkor az Elizium lombjaiból minden költészet eloson. Leszállván hozzánk földiekhez, a kik törékenyek vagyunk, mint az összes igazságaink. Leszállván bátran és nem ijedvén meg a zörgéstől, a melyet a tavaszi versek csontlába okoz, a jambus. A költészet sohase hal meg, a költészet tehát könnyen lehet bátor. Leszáll bizony ő és zöld levelek suttognak, fényes bogarak zümmögnek körülötte, hogy ne hallja a lírát. Nálunk is marad ő aztán egy kevéssé. Tavasszal ezért rideg a mennyország, tavasszal ezért szégyenkezik a túlvilági pálmák.

Tavasszal üres a mennyország és haragszanak a túlvilági lakók. Ha jövevények jönnek, szólnak ők akkor Péter apostolnak:

- Nem jövünk szívesen, ó te szimbolikus nagy házmester! Vágynánk vissza, vissza kissé; ereszd vissza, még egy kissé?... És néznek a jövevények vissza a földre. A mennybéli angolkert jenesztersövénye mögül pedig lopva pillant ki sok boldog lélek, súgván egymásnak:

- Halljátok, mily csudálatosan szép a föld! Halljátok, mint vágyakoznak a halandók vissza! Bár emberek lehetnének megint, avagy legalább az égnek is teremtetten volna, ne csak a földnek kikeletet az Úr... Az Úr azonban csak nekünk földieknek teremtetten olyant. És tavasszal ezért üres a mennyország, tavasszal ezért haragszanak a túlvilági lakók.

Tavasszal szürke a mennyország és ködbe takarván a túlvilági oszlopcsarnokok. Péter pedig a tizenharmadik számú pavillonból, a hol be vannak raktározva Görögország régi istenei, kiszólitani próbál egyet:

- Jöjj, Phoebus Apollo s hozd ecsetedet; hozz fényt a mi elárvult oszlopainknak, világosságot, a melyben ragyogjon a kriptomériák ezernyi harmatcsöppje...

Feleli pedig Phoebus Apollo:

- Ez nem az én hazám, a melyet szeretnék, nem az én birodalmam, a melyet megvilágítani tudnék. Én csak a földre tudok ragyogni, hagyjon hát békén, öreg halász... És Phoebus Apollo nem világítja meg Péternek az eget. Tavasszal ezért szürke a mennyország, tavasszal ezért takarván ködbe a túlvilági oszlopok.

*

Tavasszal a mennyország rideg, tavasszal a mennyország üres, tavasszal a mennyország szürke. A rőtörös kriptomériák között, a melyeknek nem ragyog ezernyi harmatcsöppje, magányos kis angyal gubbaszt ilyenkor egyedül. A színe bizonyosan fehér, a köntöse le nem írható, mert nem látta még senkise, a neve Boldogság neki. Jól ismerjük őt a szótárból; szárnya suhogását is érezzük, csókjáról is gyakran álmodunk. Tavasszal azonban, a mikor vándorútra szökik felülről minden szépség és földre jő a költészet, hogy ölelkezzék a szerelemmel, a boldogság visszamarad mégis. A magasságban marad vissza egyedül, a szomorú kriptomériák között, hallgatni a mennybéli sültjércék kódácsolását:

- Itt vagyunk ime szép pirosra sülvé; és nincsen örökéletű lélek, a ki kimetszené a májunkat, avagy a mellünk húsát. Az örökéletű lelkeknek elment az étvágyuk, mert tavasz nincsen idefönn...

A boldogság, az ismeretlen köntösű angyalka egyedül hallgatja a sültjércék kódácsolását. Ha megunja ezt, körülszállja az egész szép terepomot. Gyönyörű mezőkön át elröpül az egek történeti főcsoportja felé, a hol a világhistória nagy alakjai számára vannak játszótermek

berendezve. A megfelelő korok igényei szerint: Julius Caesarnak római ágygyal és eaecubai borral, biborban született Constantinnak biborral, Attilának az Isten ostorával. A kis Boldogság szomorúan hallgatja, a mit a nagyok beszélnek.

Homorész így szól:

- Szeretném látni a jou vizeket, a melyekről azt mondtam egykor, hogy színük a boré vagy a kék ibolyáé... A Panthenon romjai között is most bizonyosan fehér olajfavirág hullik...

Catulus fölsóhajt:

- A Benacus tava most csöndes és az én villám repkénye kizöldült. Csak megsimogathatnám még egyszer, öreg ciprusaim.

Petrarca beszél:

- Az avignoni palota román ablakai alatt megint éled a moha. Mily édes volna ott járni ismét, mint azon a gyönyörű nagypénteken, a mikor először láttam Laurát. Tempi passati, jó Petrarcám...

Corvin Mátyás zsörtölődik:

- Jer szolgám, Csezmicei János, álmodjunk a budai hegyekről; álmodjunk a hársakról, a melyek alatt nem áll már az ősz Peterdi háza. Istenem, ha most ott lépkedhetnék ifju fűszálakon és nem kellene ezzel a hülye Cilley Ulrikkal máriásoznom.

A kis Boldogság tovaoson az ablakból, ő a mennyekben számkivetettnek érzi magát mindig. Hazája idelelni volna, miért nem száll tehát alá, legalább tavasszal?

Nem mer a szegény.

A kis Boldogság ugyanis egyszer régen hét esztendő lett, tehát a túlvilági magánjog szerint nagykorú és váltóképes. Akkor a számára rendelt földi hivatalt kellett volna átvennie. Olyan fullajtár forma közvetítő lett volna ő menny és föld között. A mikor a hivatalát át kellett volna vennie, legelőbb is megismertették vele a titkos égi intézményeket. Egy tekintélyes arkangyal, az elnöki osztályból, bevezette őt valami tűzmentes terembe, a hol millió számra álltak a homokórák.

- Látod, - mondta az arkangyal, - ez az idő birodalma. Őt halálnak nevezik odalenn a földön, de ez téves elnevezés. Ő odalenn uralkodik, idefenn ismeretlen a személye, mert a mennyekbe nem eresztik be az időt. Nálunk nincsen idő, csak a homokórái vannak itt kezelés alatt. Ha lejár valakinek a homokórája, akkor kitélt az ideje is. Az emberek ezt a halállal hozzák összefüggésbe az idő helyett... Az emberek a haláltól félnek az idő helyett. - Míg a tekintélyes arkangyal ezt a titkot magyarázta, a kis Boldogság észrevett a sok között egy lejáró apró homokórát. És lelátott hirtelen a földre is: szőkefejű, parányi gyermek haldoklott idelent, szinte nyujtogatván kicsiny kezét az elszálló fehér lipe, az élet után. Az apja, anyja sírt a kis haldokló feje fölött és a tűzmentes mennybéli teremben csak pörgött a homokszem lefelé.

A kis Boldogság megszánta a haldokló gyermeket és nagyot gondolt. Lopva hátranyujtotta a balkezét és visszafordította a homokórát. Az arkangyal nem látta meg, az idő sem látta meg idelent. Az idő csak azt látta, hogy egyszer hát nem hal meg a földön valaki, a kinek ütött az órája. Ez méltán föltűnhetett neki, ne csodálkozzunk hát azon, hogy utána járt az esetnek. Az idő előtt különben sem maradhat titokban semmisse. Azóta az idő borzasztóan gyűlöli a kis Boldogságot, a ki ez incidens óta a mennybéli körök bizalmát is elvesztette. A fullajtárságból tehát semmisse lett és a Boldogság, a kinek a színe bizonyosan fehér, a kinek a köntöse le nem írható, mert nem látta még senkise, a szegény kis Boldogság még tavasszal sem mer leszállni a földre.

Fél, hogy megeszi az idő.

Ütem és Athem.

Ütem János - mint neve is mutatja - költő volt és lényeges érdeklődést mutatott az alanyi világ titkai iránt. Ütem János különben férfikora hajnalán még mindig kifőzőkből táplálkozott és így nem ártott volna neki, ha a tárgyi világ titkai iránt is érdeklődött volna. Azon időben ugyanis hirtelen megőrültek az összes negyedik kerületi kifőzők; azt hitték, hogy ha meg akarnak élni, akkor a tímáriparral kell versenyre kelniök. Ennélfogva puhított borjubőrt szolgáltak fel Esterházy-rostélyosnak és puhított borjubőrt evett Ütem János is, a ki - mint neve mutatja - költő volt és mint az utóbb ki fog sülni, szeretett is.

Ütem János - hogy a generáliákkal röviden végezzünk - római katolikus vallású volt, huszonhét esztendő, alacsony termetű, nagyfejű és himlőről pontosan beoltott. De mit használ a legszebb himlőoltás is, ha egyszer a költő éhezik? Ütem János tehát fogyott és lassankint felöltötte azon érdekes arcszín, a melyet morbidezzának neveznek a román műveltség barátai. A szobaasszonya ellenben azt mondta róla: „sárga, mint a Kikirics.”

Ütem Jánost mindez nem zavarta meg alanyid életében és nyugodt, szemlélődő napjaiban, a melyeket lövész-utcai hónapos szobájában töltött. Töltött ott is a földszinten, közel a nyüzsgő polgári élethez, a melylyel oly nagyon összeforrott a zongoraverkli. Itt élt Ütem János, innen hordta szét a szerkesztőségekbe költeményeit, innen sétálta be az ő kedves hazáját, a belvárost, hét esztendő óta.

Egyszer azonban rettentő dolgok keletkezének. A föld mélyéből borzalmas sokaságú tótok bujtak elő és elkezdtek a Dunapartot fölászni; a rejtelmes származású hegyi manók sáncokat túrtak a rakodón innen, földet hánytak, terhes kocsikat töltöttek meg rideg közanyánkkal, a porral, káromkodtak és alkonyatkor, midőn a hunyó nap fénye piros csókot vált a három-határhegygyel, meg a királyi palota csillogó manzardjaival, meg mindennel, a mi szép és jó van Budán; alkonyatkor, midőn a vámház alól, gabonahajókról kél a furulyaszó, Ütem János mindezt nem nézhette és nem hallhatta többé. Az alsó dunasort Ütem János elől elzárta a modern technika végképp és ő ezen igen nagyon buslakodék vala, sőt írt ez ügyből kifolyólag némely verseket is, a melyekről jó lesz itt nem beszélni. Ismét jöttek azután más tótok, e halhatatlan faj, a mely hiába esik le az építőállványokról, ki nem pusztul azért sohasem. Jöttek ők, de most hosszú vascsákányokkal jöttek ők, a mely csákányokkal is rombolni kezdték a haltérnek és az eskütérnek legszebb épületeit, köztük azon kilenc különböző házakat is, a melyekben a monda szerint Laczkovicsék és Martinovicsék egyetlen éjjeli összejövetelüket tartották hajdan. Ütem János, molnárszínü nyári köntösében, a melyet már hüvös őszi szél lebegtetett, nézte a városszépítésnek nevezett rombolást, de ezúttal nem írt alkalmi költeményt. Megállt a csavargózós állomásánál és onnan sóhajtott:

- No, ezen a belvároson se segít már a legszebb vers se. Itt nem verset kell írni, hanem hurcolkodni kell. Ki a körút közelébe, a hol lüktető modern élet inspirálja a költőt. Mene-küljön innen, a ki tud és legyen átkozott a Moloch, a melynek fölálodoznak mindent, az eskütéri híd...

Szólt Ütem János és kihurcolkodott nagy nehezen a Józsefvárosba, a Práter-utcába, Athem Gottfried úrhoz. Athem Gottfriednek virágzó vegyeskereskedése volt és üzlete ajtajában vastag kötegekben volt felhalmozva a merkantil irányzat jelvénye, az ostornyél. Az ajtótól balra áll egyébiránt a kassza és a kasszájánál szokott volt ülni Henriett kisasszony. Athem Henriett kisasszony egy igen egészséges lány volt, feketeszemű volt és csak egy kis távlati hibában szenvedett. Ha közelről nézték, akkora volt, mint a torony; ha messziről nézték, akkora volt, mint egy hegy.

- Mogo ogorja én dullem o lány? - kérdezte Athem Gottfried úr.
 - Igen, uram - mondá Ütem János, - mert szeretjük egymást.
 - És mibul fogják élni?
 - Munkatársa vagyok egy könyvmatos ujságnak hatvan forintért; azonkívül mint magyar költő is keresek havonkint vagy tíz-húsz forintot.
 - Nem sok, - gondolta Athem Gottfried úr, és szemébe húzta feketeselyem ellenzős sapkáját épp úgy, mint a hogy másfélesztendő mulva szemébe húzta a sipkáját Ütem János is, a költő, ki elmélázva ült az udvari lakás ablakában és várt az idők végtelenségéig a vacsorára, a mely késett nagyon, mivel az ifjabbik Ütem Jánost fürösztetni kellett nagyon.
- A költő tehát ült és várt a vacsorára és érezte, hogy homloka felé tolul a vér. A vértolulás pedig féltve őrzött kincse a költőnek; agyvelejét izgatja akkor a gyorsított cirkuláció és a központi idegrendszer szálai, az örök poézisnek ez az igazi lanthúrjai vetik akkor a szikrát. Ütem János velejében is ragyogóan piros tűzijátéka indult meg a gondolatoknak és még ugyanaz este jambikus születésre is vált a rakétajáték. Ez este keletkezett a „Halál és szeretet” című szimbolikus költői elbeszélés, a mely két hónap mulva Kuzsicska Árminnál és a Központi Mintaantikváriumban volt számos példányokban található, együtt a Nemzeti Könyvtárral és a Somogyi Ede Magyar Lexikonjával: hűvös, száraz helyen, a raktárban, a hol megóvják a génuszt az enyészettől.
- Nagy limonádé volt, - mondták a kritikusok, midőn beszéltek a könyvről, a melyről a napi-sajtó huszonkilenc orgánuma átlag harminckilenc sorban emlékezett meg.
 - Ajhaj, - sóhajtotta a kiadó, - sajnálom az ötven forintomat Ütem János úrtól. De engem ugyan nem csap be többé se halállal, se szeretettel.

*

A költő kezdetben megfosztatott a belvárostól, azután megfosztatott a reménységeitől. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a költőnek maradt egy apósa, a ki vegyeskereskedést folytatott. Az ilyen após pedig néha döntő befolyással lehet a költőnek és gyermekeinek jövőjére. Ütem Jánosra is hatott az apósa, a ki öregedni kezdett. A körút is abban az időben épült ki és messze távolban nem volt található tisztességes fűszerkereskedés. Ütem Jánosné meg egyre zsörtölődött:

- Ostoba vagy, ha nem állsz be társnak az öreghez. Akkor legalább tudnám, hogy kinek vagyok a felesége. Most mások se tudják, hogy mi vagy és a kopott ruhád után szabólegénynek néz mindenki. Így keletkezett a József-körúton egy nevezetes üzlet. Ütem János a költő, még csak a cégtáblába lehelt egy kis költészetet, az volt búcsuzása a parnasszustól:

ÜTEM ÉS ATHEM
fűszerkereskedése
a Kötött Beszédhez.

E cégtábla árnyékában kötötte föl Ütem János a fekete lüsster kötényt és e cégtábla árnyékában azután csudálatos dolgokat művelt. A Kötött Beszédhez címzett fűszerkereskedés csakhamar messze utcából keresett árúhelye lett a legritkább napkeleti gyömbéreknek és azon drága fűszereknek, a melyekről a szentírás beszél. Ánizs, gyömbér, szekfűszeg és aszalt szilva, töméntelen mennyiségben valának a hús csarnokban fölhalmozva és Ütem János nemsokára egészen finom árúcikkekhez is hozzászoktatta a környéket. Állványain fehér fabödönkében állt a Tschurtschenthaller mustárral hintett cukorbefőttje, fényesre törült pléhdobozokban ingerkedett a sárgazsiru Périgord-máj. Vékony palackokon át rózsaszínű

rákfarkak kacérkodtak a vándorral, ki e fényes üzletbe vetődött és a sonkaasztal márványán bőségesen valának még egyebek is, úgymint: pommerániai libamell, a melynek meggyasztó zsirja, husa olvad a szájban, alpesi sajtok, hófehér, de vajpuha Rochefort, fűrtében eltett datolya és téglafarmában készre gyúrt, káprító, káviártól barnuló „körözött” laptai. Ilyen körülmények között vajjon ki csodálkoznék azon, hogy Ütem János úr maga is meghízott. Meghízott bizony a jómódban, sőt még a guta is megütötte őt. Még pedig nem a közönséges szívszélhűdés érte, sem pedig a plebejusok, a szegény Lázárok tüdőszélhűdése, hanem az igazi, tekintélyes, véres agyguta ütötte meg, az, a mely már magában véve is sikert jelent, mert úgyszólván kizárólag csak a legtöbb adófizetők házatáját szokta fölkeresni.

E szomorú előzmények után a költő lelke fölszállt a mennyekbe. Utazása gyors volt és eredményes, mert alighogy becsöngetett a nagy kapun, máris bebocsátotta őt a hatalmas apostol, ki pálmákkal és eukaliptuszokkal ékesített kapuspáholyából néz alá a földre. Míg pedig a palotaőrök gyanánt alkalmazott jó lelkek az illető tanácssterembe vitték Ütem János főkönyvi kivonatát s míg folyt az a hosszadalmas fölvételi eljárás, a melyet számos irodalmi leírásokból úgy is ismer a közönség, addig a költő maga is a szent Péter páholyában maradt és lepillantott a földre. Odalenn csudálatos dolgokat látott. A kőbányai új-temetőben, mint valami kicsiny hangyaboly, úgy mozgott egy csomó fekete lény, valószínűleg egy csomó ember. Az egyik hangyácska aránytalanul nagy termetével kivált a tömegeből:

- Semmi kétség, - mondta a megboldogult Ütem János, - ez a szembeötlő hangya nem lehet más, mint az én óriás feleségem. Úgy gondolom egyébiránt, hogy a saját temetésemet látom. Ritka dolog valóban, szinte szeretném ezt a jó helyet az utánam következőknek is figyelmükbe ajánlani. Többet ér a ballon kaptifnál sokkal.

- Igazad van, jó költő, - szólt az apostol. - Ime fogd e kitűnő távcsövet és nyomd füledhez a mi tökéletesített telefonkagylónkat, hogy láss és hallj is jobban. Én is veled nézek, gyermekem.

Ütem János belenézett a csőbe:

- Jézus, - mondta, - csupa poéta van a temetésemen meg esztétikus. Honnan a manóból kerültek össze ezek a fekete seregek?! Nini, az egyik még gesztikulál is; igazán, nem is tudom, hogy kicsoda. - A telefonkagyló a gyászbeszéd végső mondatait szállította.

- ... „Az embert, - tisztelt gyászoló közönség, - a ki hétköznapi gondok alá nyögözte, meg nem látott ragyogású szárnyait, ime itt földjük be göröngyöskel, de a mivé nem lett neki az élet, dicsőségére vált mégis a halál. És Ütem Jánosnak valóban nem jó későn a halhatatlanság; ő bár nem látja az amarant koszorút, a melyet sírjára helyezünk, ő bár nem tudja, hogy munkájának gyönyörű töredékeit holnap már huszonkilenc magyar ujság hasábjairól fogják beszívni a költészet mámoros élvezői; mi mindazonáltal tudjuk és érezzük szívünkben, hogy ime igazra vált a holt költő sejtése. Úgy a mint ő ragyogó strófáiban énekelte, ime sírjánál csakugyan testvérré ölelkezik a halál és a szeretet, amen.”

- Aunye - mondá Ütem János - igazán szépen szavazott ez az úr. Már mennek is széjjel a gyászolók, de az ördögbe is, nem látok egyet se, hol maradtak a temetésemről a kollégák? Hol vannak, midőn én meghaltam, a grájlerek?

Szent Péter elszedte a költőtől a távcsövet, a telefonkagylót és szelíden mosolygott:

- Ó, tudatlan lélek, a grájlerek nincsenek itt, a grájlereknek nincs a halálban sikere. Ez a költőknek kizárólagos előjoguk, kedves Ütem János. És mit következtetsz vajjon ebből, kedves Ütem János?

A pálmákat és eukaliptuszokat ringatta a mennyei szél, Ütem János lehorgasztotta a fejét:

- Nem tudok én már következtetni, kedves gazdám. Elbutultam én már régen, annyit mértem a liptói túrót odalenn...
- No hát, - azt mondja az apostol - ebből a Kolumbus tojása következik; az, a mire ti tudatlan földiek még rá nem akadtatok. Míg élünk, addig grájzlernek kell lennünk. A költészetre akkor is ráér az ember, ha egyszer meghalt.

Legenda a jellemről.

Volt egyszer egy jellemes férfiú, a kinek a székes főváros területén igen értékes ingatlanai voltak. A jellemes férfiú a körúton palotákat épített, a löportár-dülőben meg üres telkeket vásárolt; négyszögölét negyven krajcárjával. Ez nagyon régen volt természetesen; időközben azonban a telkek ára hirtelen emelkedésnek indult, a körúti paloták is nyereséggel lehetett tovább adni és a jellemes férfiú nagyon meggazdagodott. „Állt” úgy körülbelül félmillióra, aki pedig félmillióra áll, az már nem utolsó ember.

Dülő Róbert - így hítták a jellemes férfiút - igen jól adta ezt és ennél fogva nemességért folyamodott. A nemességet meg is kapta és azontúl már löportár-dülői Dülő Róbert-nek nevezték. A címerébe, a melyet ő maga szerkesztett, nem is mulasztott el egy löporos tornyot is belérajzoltatni. Igen szép löporos torony volt ez a címerbeli; az ember akár középkori váratornyoknak is nézhetne, sőt még galambducnak, avagy bolondok tornyának is. Ezt az utóbbi föltevést leginkább az okolhatta volna meg, hogy a torony aranyhegyen állt és ezüstből volt építve, ilyen abszurdumot pedig manapság már nem lehet elhíttetni az emberekkel. Annál kevésbé nem, mert ma már mindenki tudja, hogy a heraldika szabályai szerint ezüst és arany nem állhat egymás mellett. Dülő Róbert ezt nem tudta, ő mégis csak nemes úr lett és későbbi éveiben már arról álmodozott, hogy még egy második predikátumot is szerez magának és az utódait már löportár-dülői és kuruclesi Dülők-nek fogják nevezni. A mi már egy csepp se bolondság, hanem inkább ügyes raffinéria. A két predikátumos embert ugyanis csak a legkritikább esetben szokták ujdonsült nemességgel gyanúsítani. A két predikátum tehát nagyon kíváncsatos valami. Hogy az Isten pofozza föl azt, a ki még kettővel se elégszik meg.

Dülő Róbertet különben díszelnökévé választotta a CXII. kerületi polgári és katonai kör. Dülő Róbert itt mindig igen komolyan viselkedett és élete végeig el tudta titkolni azt, hogy ő egyrészt hülye, másrészt pedig rosszszívű. Ennek a nagy titkolózásnak az lett a következtése, hogy a világ és a CXII-ik kerületi polgári és katonai kör Dülő Róbertet fényes jellemű embernek tartotta. A jellem ugyanis állandó kísértője a higgadt, szolidan öltözködött, aranyláncos, kissé elhízott nyárspolgároknak. Állandó és hű kísértő, a mely gyakran csak egy föl-tételt köt ki. Azt tudniillik, hogy karöltve járjon vele a titok. Dülő Róbertnek ez - mint már említettük - sikerült, Dülő Róbert most már meghalt, tehát elárulhatjuk felőle a nagy titkot. Halála különben könnyű volt és fájdalom nélkül való, mert kitűnő orvosok kezelték és annyi morfium-injekcióval, étterrel és cseppfolyós oxigénnel látták el, hogy a derék Dülő Róbert utolsó órájában állítólag azt susogta:

- Ah, hagyjatok még egy kissé haldokolni!

Ő tehát szerencsés ember volt, a ki nemcsak köztisztviselőben részesült, hanem élvezetes halálnemben is. Temetésén különböző jótékony-egyesületek zászlók alatt jelentek meg és midőn a derék férfiú halhatatlan lelke tovaszállt a sokszor emlegetett ürben, alulról a CXII-ik kerületi dalárdának gyászéneke küldött utána bánatos akkordokat. Az akkordok lassankint elvesztek a vezető levegőben és löportár-dülői Dülő Róbert lelke egyszerre csak nagyon magányosnak érezte magát. Sőt nemcsak magányosnak, hanem meztelennek is.

*

Volt egyszer egy jellemtelen férfiú, a kinek a székes főváros területén semmiféle ingatlanai nem valának találhatók. Ezt a jellemtelen férfiút Járó Péternek nevezték, holott pedig inkább nevezhetnék volna Dülő Péternek, mert igen sokszor dülöngött az éhségtől. Ő különben féltestvére volt Dülő Róbertnek; egy anyától születtek mindketten. A jellemtelen Járó Péter

egész életében diurnista volt és tartotta az öreg asszonyt; a gazdag Dülő segélyezte őket természetesen. Havonként tíz forinttal.

- Addig nyújtózkodjatok, a meddig a takarótok ér, - szokta mondani, ha nagyon panaszkodtak.

Járó Péter azonban elégedetlen volt a takarójával és a mikor egyszer nagy hideg volt, meg az öregasszony folyton csak becsinált csirkével táplálkozott, Dülő Róbert pedig még mindig csak a takaróról példálózott, Járó Péter hamarjában sikkasztani talált vagy nyolcvan forintot. Ekkor Járó Pétert törvény elé állították; Zsitvay Leó volt a törvényszék elnöke, Járó Péter tehát nagyon szigorúan bűnhődött. Kapott másfél esztendőt és még hozzá a saját bátyja golyóztatta ki a CXII-ik kerületi körből.

- Olyan ez a Dülő Róbert, mint Foscari a doge, - mondták a kerületben. - Nagy karakter a Dülő...

Járó Péter később kiszabadult és nem igen találkozott a bátyjával. Ha találkozott is, mindig csak véletlenül találkozott vele. Az utcán például koldult egy félkezű ember; Dülő Róbert arra ment.

- Takarodjál, - mondá neki. - Svindler vagy, tudom, hogy el van dugva a fél kezed a mellény alá. - Járó Péter szintén arra járt és ötven krajcárnyi vagyonából adott a koldusnak kettőt.

Máskor meg az fordult elő, hogy Járó Péter valahol az Aréna-úton koválygott egy hideg, esős novemberi napon, a Dülő Róbert egyik bérháza táján. Az egyik bérház egyik kis lakásából épp akkor dobtak ki egy szegény, de annál számosabb munkáscsaládot. A munkáscsalád nem tudott fizetni, tehát Dülő Róbert egész korrekt módon dobatta őket ki, mint a hogy egy szeplőtelen jellemű férfiúhoz illik. A szegény familiának csak annyi volt megengedve, hogy az udvaron tanyázhasson, addig, a míg lakása nincs; ott köhögött a legkisebbik gyerek, a ki talán tüdőgyuladást kapott a hidegben.

- No, - azt mondja Járó Péter a szegényeknek, - ha már kórházba nem akarjátok vinni a gyereket, mert holnap úgyis lesz pénzetek, akkor legalább izzaszszátok meg még ma egy kis rumos teával. Ehun van még negyven krajcárom - az édes anyám úgyis meghalt, ápolok hát legalább más beteget.

Mindezen incidensek után is Dülő Róbert megmaradt persze tiszta jellemű, korrekt férfiúnak, Járó Péter pedig megmaradt jellemtelen diszkvalifikáltnak. Járó Péter ebben a minőségben halt is meg. Halála igen kínos volt és nehéz; a kórházakban ugyanis nem pazarolják a morfiumot meg a csepfolyós oxigént, úgy hogy a mikor Járó Péter lelke végre szintén az űrben röpült, a szegény, röpködő diurnista lélek boldogan sóhajtott föl:

- Na, hála Istennek, hogy már egyszer vége az egész bolond históriának. Legalább szabad levegőn vagyok megint.

A mennyország kapujában találkoztak ismét a testvérek; abban a gyönyörű korinthusi kapuban, a melynek oszlopait valóságos, élő akantus levelek koszorúzzák. Belülről tömjének meg tubarózsának illata suhant ki, mikor Szent Péter felzárta a kilincset.

- Tessék leülni a páholyomban, - mondta az előkelő kapus a jövevényeknek. - Kérem a papirjaikat. - Dülő Róbert és Járó Péter rövidesen igazolták a személyazonosságukat, mire az apostol fölment a tárgyaló terembe.

- Tetszik tudni, - magyarázta a testvéreknek - az Úr színe elé csak éppen az utolsó ítélet alkalmával bocsátják a lelkeket. Most még egészen írásbeli az eljárás.

Dülő és Járó együtt maradtak egy kis időre, de apostol csakhamar visszajött. Igen komoly volt az arca:

- Dülő úrnak, sajnos, rossz hírt hozok. Nagyságod pokolra van ítélve és a mint előáll a rabszállító kocsi, Dülő úr rögtön kénytelen ezt a helyet elhagyni.

Járó Péter erre a hírre sírva fakadt, úgy sajnálta a bátyját. Dülő Róbert nem sírt, hanem dacosan szólt oda az apostolnak:

- Hát az öcsémet ugyan mire ítélték?

- Járó úr itt marad a mennyek országában.

- Ő, a sikkasztó, itt marad?

- Igen, - mondta szent Péter - ő itt marad. Előbb természetesen három esztendő a purgatóriumban tölt az öreg fickó. Mert végre a sikkasztást nálunk is csak megbüntetik.

- Szép, tisztelt apostol úr, hát csak teljék örömük ebben a jellemtelen fráterben.

- Micsoda frátert méltóztatott mondani?

- Jellemtelent; olyant, a kinek nincs jelleme. Érti Szent Péter úr? - kiáltott a büszke Dülő és még mindig hátat fordított az öccsének.

Szent Péter megharagudott egy kissé.

- Kérem, én elvből nem szoktam vitatkozni a klienseimmel, mert akkor sohase lennék készen velük. Azonban ön olyan értelmetlenül beszél, hogy mielőtt válaszolnék, kénytelen vagyok előbb a szótárban keresgélni.

Az apostol előhozta a mennybéli nagy Larousset és sokáig keresgélt a j betűben. Végre is becsapta a könyvet:

- Kedves barátom, a jellem szó a mi szótárunkban nem fordul elő. A jóságot megtaláltam, a gonoszság is itt van; az úr ezen a kettős alapon szokott ítélkezni. A jellem, úgy látszik, csak a földön van elterjedve; ez nem is lehet természetesen másképp. Önök odalenn, csak azon a gyöngé bázison ítélnének, a mit meglátnak az emberen. Mi ellenben mélyebbre pillantunk, tetszik tudni, mert végre is a mennyország nem egy közönséges társaskör, hanem sokkal komolyabb intézmény. Itt jobban meg kell nézni, hogy kit veszünk fel rendes tagnak és kit utasítunk vissza.

Dülő Róbert keserűen kacagott:

- Na, én jól jártam, hát ez volna az az úgynevezett igazság?

- Igen, barátom, - mondta az apostol, - ez az igazság. A szeplőtlen jellem, jóság nélkül, szent Pál kollégám szava szerint annyit ér, mint a csengő érc és a pengő cimbalom. Méltóztatott volna hát egy mázsa jellem helyett egy gram jósággal ide berukkolni. Hja, de önök oda lenn még mindig csak azt hiszik, hogy a jellem a legelőbbre való. Különben pedig ajánlom magamat.

Dülő Róbert kétségbeesetten kiáltott föl:

- De mi az ördögöt csinállok én a pokolban?

Az apostol visszafordult:

- Tarokkozni fog, tisztelt uram, a mennyiben ezt a hőség megengedi. Legyen nyugodt, partnerül talál oda lenn elég olyan szeplőtlen jellemű férfit, a kinek rothadt volt a szíve.